

SVENSKT GUDS- TJÄNST- LIV

*Årsbok för liturgi,
kyrkokonst, kyrkomusik
och homiletik*

ÅRGÅNG 37 / 1962

C W K GLEERUP BOKFÖRLAG / LUND

Universitetsbiblioteket
Lund

S V E N S K T G U D S T J Ä N S T L I V

LAURENTIUS PETRI SÄLLSKAPETS ARSBOK

UNDER MEDVERKAN AV

KYRKOHERDE RAGNAR STENBERG, LIDINGÖ

(REPRESENTANT FÖR SÄLLSKAPET KYRKOSÅNGENS VÄNNER)

samt

TEOL. OCH FIL. KAND. F. BOHLIN, UPPSALA

(REPRESENTANT FÖR LAURENTIUS PETRI SÄLLSKAPET)

UTGIVEN AV

KYRKOHERDEN EM. TEOL. DR ARTHUR ADELL,

LUTHAGSESPLANADEN 11, UPPSALA.

Red. adr.: Uppsala. Exp. adr.: C W K Gleerup Bokförlag, Lund. Tel. 0412/17500. Postgiro 30843

Pris: i bokhandeln eller direkt från förlaget kr. 5: — (exkl. oms.)

Annonspris: 20 öre pr mm enkel spalt. Rabatt vid större annons.

Detta nummer innehåller

Kyrkoherde, Teol. lic. *Pehr Edwall*, Kalmar: Laurentius Petri Sällskapet 1941—1961. — Teol. kand. Musikdirektör *Gudrun Zethelius*, Burträsk: Den svenska tidegården. — Sognepräst *Per Aagaard*, Vilsted: Tidebønnen i Danmark. — Dir. cantus *Gustav Pettersson*, Helsingfors: Tidebønnen i Finland. — Sognepräst *Lyder Bergesen*, Glemmen: Tidebønnen i Norge. — Missionär *Ebbe Wängsjö*, Gurushanti, Tranquebar, S India 348: Tidegård i Sydindien. — Kanter *Harald Wolff*, Bremen: Stundengebet in Deutschland. — Pater *Jean Mouton*, Stockholm: Liturgiska reformsträvanden inom Katolska Kyrkan. — Domorganist *Ethan Rosenkilde Larsen*, Helsingör: Gregoriansk Æstetik. — Teol. lic. *Lars Hartman*, Uppsala: Gregoriansk estetik. — Professor *Finn Viderø*, Köpenhamn: Dansk Antifonale — Laurentius Petri Sällskapet — Kyrkosångens vänner. — Teol. dr *Bengt I Kilström*, Uppsala: Domsöndagen och dess liturgiska utformning. — Recensioner: Kyrkoherde *A Adell*, Uppsala. — Docent *R Holte*, Uppsala. — Musikdirektör *A Sjögren*, Stockholm. — Musikdirektör *G Zethelius*, Burträsk.

Köhler's
KLICHÉER
ST.NYG.54 • T 10842-16734 • MALMÖ

Svenskt Gudstjänstliv

1962

Årgång 37

LUND 1962
Bröderna Ekstrands Tryckeri AB

Laurentius Petri Sällskapet 1941—1961

När Knut Peters 1930 gav ut sin förträffliga lilla bok om den gregorianska sången, formulerade han i dess 23. paragraf några *Pia desideria*, som han själv översatte med orden "Fromma önskemål, om vilkas förverkligande man icke kan hysa mycket hopp." Det underliga är, att dessa önskemål (så när som på ett par) tretio år senare faktiskt är förverkligade. De gregorianska melodierna i mässan är befriade från den moderna taktens tvång, och deras harmoniska dräkt är mera orgelmässigt utformad. Introitusantifonerna är ersatta med den klassiska introitus (fast med alternativ, för all del). Tidegärden har sitt psalterium med både ordinarium och proprium. Däremot har vi ännu ingen fullständig introitusserie för hela kyrkoåret och inte heller sekvenser och offertorier för mässan, som Peters efterlyste. Men ändå måste man säga, att Peters blev bönhörd. Kanske han innerst inne ändå hade större hopp om sina *Pia desideria*s förverkligande, än vad han ville låta påskina 1930.

En sak är uppenbar: Peters tankar och önskemål rörde sig i den riktning, som den kyrkomusikaliska utvecklingen i vårt land har kommit att ta. Biskop Aulén ger i sin bok om Högmässans förnyelse en utomordentligt initierad skildring av en svensk högmässa vid seklets början och en svensk högmässa i dag,

och han påpekar också i det sammanhanget, att den kyrkomusikaliska utvecklingen har rört sig med en oerhörd acceleration under de allra senaste decennierna.

Orsakerna till att det har blivit så är naturligtvis flera. Den avgörande är den vetenskapliga forskning, som har skett på det praktiskt-teologiska och kyrkomusikaliska området, inte minst i vårt eget land. Rodhe, Brilioth, Moberg, Norlind, Lindberg, Franzén, Peters och Adell — listan kunde göras längre, och den borde nog åtminstone utökas med Richard Norén och John Morén, som från mera praktiska kyrkomusikaliska utgångspunkter arbetade åt samma håll. Nu är det ju så med vetenskapliga forskningsresultat, att det tar en 20–30 år, innan de tränger igenom i det allmänna medvetandet och mer eller mindre räknas som tysta förutsättningar i det teoretiska och praktiska ställningstagandet. Det är så i det här fallet också: man kunde tala om en sorts fördröjd utlösning. Den vetenskapliga kartläggningen och penetreringen av den svenska reformationstidens liturgiska och kyrkomusikaliska traditioner har först på de senaste 20 åren blivit mera känd och därmed kunnat praktiskt utnyttjas.

Till denna vetenskapliga faktor kommer det teologiska arbetet med de ecklesiologiska frågorna, närmast inom syste-

matisk och exegetisk forskning, och den teologiska självbesinningen inför kyrkans faktum och funktioner, som har varit ett intressant drag i 1900-talets teologi i Sverige så väl som på andra håll.

En tredje faktor är den kyrkligt medvetna, liturgiskt präglade nattvardsväckelse, som från 1930-talet har framträtt inom olika kyrkor världen över, från den romerska till de kalvinska, och som också i Sverige har satt sina spår.

En fjärde orsak är de rent praktiska behoven av liturgi och liturgisk bön, för församlingen och den enskilde — ett själavårdsbehov och en pedagogisk angelägenhet på samma gång.

Kanske man som en femte orsak bör ange den allmänna musikaliska nyorienteringen, som ledde till inte bara tolvtonsmusik och atonala övningar utan också till en ny förståelse för barockmusiken och den ännu äldre musiken. Kanske har också den förbättrade musikaliska och inte minst musikhistoriska undervisningen i skolan på sätt och vis bidragit till att jämna vägen för den gregorianska musikens renässans.

Det är i alla händelser mot denna bakgrund, LPS:s bildande bör ses. Det är ingen tillfällighet, att det var just 1941, som sällskapet kom till stånd. Tiden var i många hänseenden mogen för en samlande insats för kyrkans klassiska musik. Det förelåg ett faktiskt behov inom den svenska kyrkan att få ett forum för de strävanden, som LPS gjorde till sina: att på den svenska reformationstidens grundval arbeta för en förnyelse av tidegården och den gregorianska musiken i vår kyrkas gudstjänstliv.

Var dessa strävanden berättigade? Det

kan vara nyttigt att ställa den nyktra frågan vid den milstolpe, som LPS:s 20-årsjubileum utgör. Mycket arbete har lagts ner på den gregorianska sångens förnyelse. Resultaten av arbetet är betydande. Men var arbetet nödvändigt? Ger resultaten en berättigad anledning till tacksamhet och tillfredsställelse?

Aulén rör vid den frågan i sin översikt av den svenska högmässan. Han undersöker kyrkans traditionella sång utifrån två aspekter: kontinuiteten och ekumeniken, och finner, att den gregorianska sången utgör en viktig förbindelselänk med kyrkans klassiska tid och en stark samkyrklig faktor. Men hur viktiga och legitima dessa motiveringar för den gammalkyrkliga musiken än är, så räcker de ändå inte som svar på frågan, om det har varit berättigat att förnya den gregorianska sångtraditionen i vår kyrka. Själv finner Aulén det rätta svaret genom att hänvisa till den gregorianska musikens funktion som Ordets tjänare, ancilla verbi. Det är detta som gör den gregorianska musiken till kyrkans egen röst och ett levande uttryck för hennes ande. En sådan synpunkt har sin särskilda relevans inom en reformerad kyrka, som gör anspråk på att vara Ordets kyrka. Därför är den gregorianska musikens förnyelse en livsviktig angelägenhet. Därför har det varit berättigat att som LPS gjort satsa så helt på dessa förnyelsesträvanden.

Vad har då LPS uträttat på sitt område?

Man skall naturligtvis vara saklig och modest. LPS började med en handfull medlemmar, och det har aldrig blivit en av de stora folkrörelserna. Den 31 dec.

1960 utgjorde medlemssiffran 234. Men när konung David begynte räkna folket, gick det honom på ändalykten illa. Det är alltid farligt att förväxla kvantitet och kvalitet. Surdegen är visserligen skenbart oansenlig, men till sin verkan är den effektiv, och man kan kanske våga säga, att LPS har haft inte så litet av surdegens kraft. Naturligtvis kan man spekulera över om den kyrkomusikaliska utvecklingen skulle ha gått i den riktning den har gjort och med den hastighet den har haft under de senaste 20 åren, även om LPS inte hade funnits; ungefär som man har spekulerat över om den ekumeniska kontakten kyrkorna emellan och deras samverkan kanske hade kommit till stånd ändå, även om inte de ekumeniska rörelserna och Kyrkornas världsråd hade funnits. Man kan inte utesluta möjligheten, att det i någon mån hade gått åt samma håll, i båda fallen, men det är rätt lite sannolikt, att det hade blivit mycket mer än ansatser och experimenterande. Personligen tror jag, att LPS trots all yttre ringhet har fått vara det nödvändiga fermentet, som positivt och negativt har påverkat diskussionen kring och arbetet med den liturgiska musiken och sången i synnerhet när det gäller tidegården.

Det är ingen tvekan om vilka som därvidlag har betytt mest. Två namn är nästan synonymer med LPS: Knut Peters och Arthur Adell.

Knut Peters' bortgång i början av år 1951 var ett hårt slag inte bara för LPS utan för den svenska kyrkomusikaliska forskningen och det svenska kyrkolivet i stort. I LPS:s årsredogörelse för det året heter det: "Sällskapet hyllar i honom

den insiktsfulle forskaren, den outtröttlige och inspirerande medarbetaren, den goda medmänniskan och den trofaste vännen, Med vördnad och tacksamhet nämner vi hans namn. Hans minne skall för LPS alltid vara förpliktande".

Arthur Adell har alltsedan Sällskapets tillkomst varit dess ordförande. Jag skall inte här försöka att skildra alla hans insatser. Men det är alldeles uppenbart, att grundvalen för LPS:s strävanden har utgjorts av det arbete, som begyntes av forskareteamet Peters och Adell och slutförts av Adell ensam och vars sannskyldiga magnum opus är den svenska tidegården med de båda antifonaledelarna. Det är tack vare Peters och Adell som tidegården i vår kyrka, textligt och musikaliskt, framträder i en ädlare och renare gestalt än kanske i någon kyrka världen runt. Detta rika och förnäma tidegårdsmaterial i text och ton har utgjort LPS:s outtömliga arbetsfält. Det har gett sällskapet dess inre inspiration och yttre verksamhetslust. Det har varit den rikedom, som sällskapet har sökt att bevara och förmedla, det svenska gudstjänstlivet till fromma och förkovran. Arthur Adell har varit den som både inåt och utåt mer än någon annan har fått dela glädjen och mödan i denna Sällskapets gärning. Han har outtröttligt burit Sällskapet på sitt hjärta. Med en slitstark och smittande energi har han vid konvent efter konvent fört präster, kyrkomusiker och sångare in i gregorikanikens formvärld och anda. Hans vetenskapliga och litterära kunighet har på många sätt kommit Sällskapet och kyrkolivet till godo. Hans personliga och medmänskliga väsende har i LPS:s verksamhet varit en stimu-

lerande faktor, som har verkat vida och djupt. Vi bringar Arthur Adell en varm hyllning för allt detta.

Det personliga är det högsta i historien, sade Geijer, och det är helt naturligt, att framställningen hittills mest har sysslat med de riktningsgivande personliga insatserna. Men fältherren vinner icke ensam slaget. LPS har i hög grad burit Peters' och Adells signum, men som goda generaler har de vetat att med sig associera användbara medhjälpare. Det är inte utan sitt intresse att studera styrelsens sammansättning genom åren. Av den första uppsättningen är två kvar men två lejon: Arthur Adell och Gotthard Arnér. Den konstellationen är en konkret erinran om att LPS inte snävt har begränsat sig till tidegärdspraxis utan alltid sett sin uppgift i en vidare kyrkomusikalisk ram. Den närmast längsta mandattiden tycks jag själv ha haft som sällskapets sekreterare under 12 år, fram till 1953. Om Adell och Arnér är lejonen, så har jag väl snarast varit åsnan, som på sin rygg har burit de mera vardagliga omsorgerna. Och eftersom det finns äldre och yngre prejudikat på att åsnor stundom upphäver sin röst och talar, så vill jag passa på att ge uttryck åt mitt tack för att jag har fått vara med och dela arbetet och glädjen. 1953 tillträdde Gudrun Zethelius som sekreterare; hon är nu med sina 8 tjänsteår en av styrelsens seniorer, märkligt nog. Karl Gustafsson i Gökhem hörde också med till den ursprungliga skaran och var kassör de första 6 åren, följd av S. H. Ohlsson (också 6 år), Sture Idar (4 år) och nu Vivi Andersson (också 4 år), som förvaltar sällskapets jordiska rikedomar. Efter Knut

Peters inträdde Gustaf Adolf Danell som LPS:s vice ordförande, följd av K. E. Wallin 1956. Styrelsen utvidgades 1959 med docent R. Holte, och från 1953 adjungerades i styrelsen Karin Peters, S. H. Ohlsson och jag, 1956 Gustaf Adolf Danell, 1957 professor Helge Nyman och dir. cantus Gustaf Petersson och 1959 sognepräst Dag Monrad Møller.

De tre sista namnen aktualiserar en särskild dimension i LPS:s arbete, nämligen den internationella kontakten. Den fanns med redan från början, märkligt nog — LPS:s arbete började dock under krigsårens isolering. Men gamla vänskapsband respekterar inte godtyckliga avspärningar, och krigsåren till trots kunde förbindelserna på olika sätt ändå hållas uppe med de nordiska kyrkorna och deras liturgiskt aktiva grupper. Jag tänker här närmast på Theologisk Oratorium i Danmark, Sanct Henricskretsen i Finland och Ordo crucis i Norge. Jag tänker på Gunnar Pedersen, Dag Monrad Møller, Svend Aage Nielsen, Mogens Wøldike, Finn Viderø, Arild Sandvold, Gustaf Petersson och Enzo Forsblom, för att nämna några namn av de många. Efter krigsslutet var tiden mogen för ett vidgat nordiskt samarbete. Det första nordiska tidegärdskonventet hölls 1947 i Helsingør, och det följdes av fler: 1948 i Halmstad, 1949 Trondheim, 1957 Lärkulla, 1960 Sorø och i Uppsala 1961. Det är ett stycke praktisk kyrkonordism, som har organiskt vuxit fram på detta sätt, och den har haft stor betydelse för tidegärdssträvandena i de nordiska länderna och för den personliga kontakten mellan kyrkorna i gudstjänstgemenskapens tecken.

När Arbetsutskottet för kyrkomusikalisk kontakt med de lutherska kyrkorna världen runt bildades 1956, var LPS angeläget att söka samband med dessa vidgade strävanden, och det sambandet har bevarats genom åren.

Allt detta ger något av den vida ramen kring Sällskapets arbete. Men tyngdpunkten har självfallet varit förlagd till den svenska kyrkan och hennes gudstjänstliv. Sällskapets kursverksamhet har därvid varit en av huvudvägarna.

Det är faktiskt en imponerande pedagogisk insats, som i denna form har genomförts under de nu gångna 20 åren. Till att börja med gällde det väl närmast att informera om tidegårdens ABC. Luther klagade på sin tid över det sätt, på vilket den gregorianska sången presenterades — ”med grumliga rytanden som av Baals präster”. Arthur Adell klagade väl inte hörbart och ordagrant så, men något i den stilen var det kanske ändå frågan om. Sommarkonventen tog energiskt upp den grundläggande uppgiften att föra sångarna in i Evangelisk tidegård och dess musik. Grundläggande — men därför inte rent elementär: konventen låg redan från början på ett högt plan, med kvalificerade övningar och föredrag. Förutom Arthur Adell har en mäktig rad kyrkomusiker medverkat: Gotthard Arnér, Mogens Wøldike, Finn Viderø, Jan Pontén, Lennart Svegelius, Birger Ericsson, Lars Edlund, Eric Ericson, Jan Håkan Åberg, Ruth Ericsson, Inga Johnsson, Gudrun Zethelius, C. E. Rosenquist, Ethan Rosenkilde Larsen, Christian Westergård-Pedersen och W. Mudde från Holland. Listan över föreläsare är inte mindre imponerande: ärkebiskop Yngve Bri-

lioth, biskop Johannes Sandegren, professorerna Hjalmar Lindroth, Wolfgang Schmidt, Harald Riesenfeld och Eric Lundberg, docenterna Bengt Strömberg och Ragnar Holte, domprost Danell, dr. Friedrich Buchholz, dr. E. Erics, kyrkoherdarna Evert Palmer, Jan Redin, Sven-Åke Rosenberg och Svend Aage Nielsen och många fler. Inte mindre än åtta gånger har konventen hållits i Söderköping, som för många av sällskapets medlemmar blivit på ett oförglömligt sätt förbundet med de gregorianska tonerna, två gånger i Halmstad och två i Tylösand, en gång vardera i Växjö, Danderyd, Tidaholm, Burträsk, Ransäter och Uppsala och två gånger utanför Sverige, nämligen på Lärkkullastiftelsen och Sorø akademi. Man kan inte överskatta studiekonventens betydelse, när det har gällt att ge information och inspiration för tidesången. Men deras betydelse har inte uttömts med detta. De har samtidigt gett en förnämlig översikt av den klassiska och moderna orgellitteraturen, en utomordentlig övning i polyfon sång och en lyftande erfarenhet av vad levande liturgi är, genom förebildligt gestaltade mäsor och tidegudstjänster. På lång sikt är detta kanske det viktigaste i studiekonventens facit!

Det visade sig emellertid efterhand, att sommarkonventen krävde en påbyggnad, en överkurs. Den kom i form av studiekonventen. Man kan gott säga, att de blev något av sommarhögskolor i gregoriansk musik. Mera djupgående undersökningar kunde presenteras, och mera avancerad gregoriansk sång kunde övas. Inte minst sedan andra delen av antifonalet utkommit, fick studiekonventen en stor bety-

delse för tidesångens förkovran. Studiekonvent har hållits i Söderköping, Undersvik, Rättvik, Varnhem och 1961 gick alltså det femte av stapeln i Uppsala.

Utom sommar- och studiekonventen har Sällskapet också anordnat kortare informationsdagar kring tidegården, t. ex. i Växjö 1942. En konferens kring tidegårdsfrågor hölls på Duseborg 1944, och LPS tog också initiativet till den av Dikonistytelsen anordnade allmänna konferensen kring teologi och gudstjänstliv i Växjö 1947. Sedan 1943 har LPS samarbete med Sveriges kyrkliga studieförbund och sedan samma år med KSV. Från 1950 är tidskriften *Svenskt Gudstjänstliv* gemensamt organ för de båda sammanslutningarna.

Därmed kommer vi över på den andra huvudlinjen i LPS:s arbete: den litterära.

Svenskt Gudstjänstliv (som förut hette *Tidskrift för kyrkomusik och gudstjänstliv*) blev alltså 1950 Sällskapets organ. Den hade också tidigare i viss utsträckning fungerat som dess litterära forum. Man blir mäktat imponerad, när man bläddrar i de gamla årgångarna av tidskriften, imponerad av den lärda möda, som där nedlagts av en rad framstående forskare på det liturgihistoriska och praktiskt liturgiska området. I själva verket är tidskriften en av de förnämligaste publikationer av denna art, som finns på något språk för närvarande. Det är en oerhörd tillgång för Sällskapet, att det genom generöst tillmötesgående från Arthur Adell och Gleerups förlag blev möjligt att övertaga tidskriften och fortsätta dess utgivande.

Vid sidan av tidskriften har LPS i samverkan med Gleerups förlag gett ut

en skriftserie med populära framställningar av frågor, som rör tidegården. Tre nummer har utkommit: *Peters Tidegård*, *Hartman Att bedja Guds Ord* och *Giertz Vårt andaktsliv*.

Den största uppmärksamheten har helt naturligt urkundserien tilldragit sig. Det har kostat Sällskapet stor möda och stora ekonomiska bekymmer att ge ut denna serie, det skall inte förnekas. Några av de mera spännande momenten i Sällskapets historia är knutna till styrelsesammanträden och andra överläggningar, där man smidit planer (jag hade så när sagt ränker) för att pressa fram pengar till urkundsprojekten. Det har underligt nog lyckats tack vare olika fonder (främst Humanistiska Fonden) och K. A. Wallenbergs stiftelse, i någon mån kyrkliga myndigheter och i hög grad offervilliga enskilda personer och institutioner, bland vilka man särskilt ville nämna hovintendenten John Kroon och Malmö Ljustrycksanstalt. Urkundseriens olika nummer har utgjort Sällskapets årspublikation – en närmast ofattbart flott motprestation från Sällskapets sida för den blygsamma årsavgiften. Man kunde kanske här travestera Churchills ord och säga, att aldrig har så få fått så mycket för så litet! Tänk bara: 1942 *Hög* och *Bjursköldershandskrifterna*, 1943 *Liber cantus upsaliensis*, 1944 *Liber cantus wexionensis*, 1945–49 *Missale lundense*, 1950–59 *Breviarium lincopense* med register (!) och 1960 *Leimontinus koralbok*. Och nu är det alltså frågan om *Graduale arosiense*. Och så småningom kommer väl *Laurentius Petris samlade skrifter*, i urkundserien eller på annat sätt. Jag förråder ingen hemlighet, när jag säger, att

det främst är Arthur Adells förtjänst, att denna vetenskapliga produktion har tagit konkret gestalt.

Det är som jag redan antytt, inte så lätt att exakt mäta och ange resultaten av ett arbete, sådant som det LPS bedriver. Men man kan å andra sidan lätt iakttaga fenomen i svenskt kyrkoliv i dag, där inflytanden från LPS kan spåras. Att tidegården inte längre är en okänd storhet i den svenska kyrkan har LPS otvivelaktigt del i. Läget är i dag radikalt annorlunda än 1924, då de första små häftena av Evangelisk tidegård kom ut och betraktades med undran och misstro av flertalet. Det är mest i den lästa formen, som tidegården gjort sina terrängvinster, och det är kanske begripligt. LPS ser visserligen sin särskilda bevakningstrakt inom tidegårdens musik, men det är givetvis ur Sällskapets synpunkt viktigast, att tidegården brukas, antingen detta sedan sker i sjungen eller läst form. Inte minst inom kyrkans ungdomsgrupper, vid konfirmandläsningen och inom gymnasistarbetet har tidegården visat sin livskraft och attraktionsförmåga, och det bådar onekligen gott för framtiden. De nya mässböckerna hade knappast fått den musikaliska form de har, om inte LPS:s arbete hade banat väg för en revision i striktare kyrkomusikalisk stil. Organister och kantorer står inte längre handfallet främmande för gregorianiken (även om man kunde önska, att deras teoretiska och praktiska insikter på området i gemen vore större). Församlingarna har i det stora hela assimilerat de för dem till en början rätt främmande tongångarna. Viktigast av allt: tidegården har fått tjäna böneväckelse och böneliv i kyrkan. Det

vare LPS främmande att berömma sig av detta, i någon sorts hybris eller monopolhunger. Sällskapet kan bara i ödmjuk tacksamhet till Gud konstatera, att dess ansträngningar trots mycken bristfullhet har fått vara ett redskap i Herrens hand för att komma dessa märkliga ting åstad.

Och nu går Sällskapet in i sitt tredje decennium. Arbetet är långt ifrån slutfört. Det är bara begynt. Det behövs fortsatta kurser, fortsatt information, om arbetet inte skall stagnera och gå tillbaka. Det internationella samarbetet är trots allt bara en ansats, men en lovande ansats, som ropar efter fullföljande. Det finns angelägna vetenskapliga forskningsuppgifter, som måste tas upp, och praktiska liturgiska ting, som tarvar uppmärksamhet. Det är ur den synpunkten tillfredsställande, att LPS fått två representanter i den av biskopsmötet tillsatta liturgiska nämnden. Det är frågan om LPS inte under det nya decenniet mer än hittills kommer att finna det naturligt och nödvändigt att syssla inte bara med tidegårdens gregorianska sång utan också med mässans. Jag tänker på den gamla och fortfarande olösta frågan om graduale. Jag tänker på Knut Peters önskemål om offertorium och kommuniosång i gregoriansk form. Jag tänker framför allt på mässans introitusmoment, som genom nattvardsväckelsen har fått ny aktualitet. Inte saknas det arbetsuppgifter. Det nya decenniet kommer säkert att bli lika innehållsrikt som de båda nu tilläandalupna.

Så vill vi tacka kyrkans Herre för åren som har gått — för sången och bönerna, för stillheten vid Ordet, för gudstjänstens glädje och nattvardens evkaristi, för den medmänskliga gemenskapens tröst, för

arbetets vardag och den stilla helgden.
Vi tackar Gud för att vi har fått arbeta
med i den stora uppgift, som är LPS be-
trodd, och för att vi får arbeta vidare

med den. Vi lägger framtiden i Guds
händer, de starka och välsignande.

SOLI DEO GLORIA!

Pehr Edwall

Den svenska tidegården

Att tidegården är en faktor i svenskt gudstjänstliv och andaktsliv sedan några årtionden är väl känt. Ett litet försök att kartlägga dess utbredning gjordes under våren 1961, och resultatet av undersökningen skall här redovisas i korthet.

Först en summarisk återblick på de kyrkomusikaliska reformsträvandena under 1900-talets första decennier i den mån de gällde tidegården. 1914 års förslag till Vesperale, som kom till användning i viss utsträckning, innehöll festgudstjänster för kyrkoåret. Vesperalet förutsatte en flerstämmig kör, och musiken till de antifoner med psalmodi som ingick i varje gudstjänst var i de flesta fall rytmiskt och tonalt moderniserade. Vesperalet 1925 ville ge en form för daglig andakt. Musiken var här rent gregoriansk. Så är även fallet i Den Svenska Mässboken, del II, som bl. a. upptar psaltarpsalmer för morgon- och aftonbön med Benedictus resp. Magnificat.

När Arthur Adell och Knut Peters år 1924 utgav häftet Evangelisk Tidegård, var det — liksom betr. de ovannämnda böckerna — för att tillgodose ett kyrkomusikaliskt behov. Snart nog utgav de särskilda häften till tidebönerna, för att församlingarna skulle kunna följa med, vilket blev upptakten till något nytt i svenskt gudstjänstliv: den lästa tidegården. Utgivarna av Evangelisk Tidegård har många gånger understrukt, att de ingalunda förutsett denna utveckling.

Bruket av den lästa tidegården är något som vuxit fram, och det är i denna form som tidegården slagit igenom. År 1934 utgavs Veckans Tideböner och 10 år senare förelåg ett fullständigt breviarium, Den Svenska Tidegården, innehållande såväl veckans som kyrkoårets tideböner. År 1949 utkom Det Svenska Antifonalet I med musiken till veckans tideböner och 1959 del II, kyrkoårsdelen av antifonalet. Dessa båda böcker hade föregåtts av en hel rad häften sedan 1924.

Då det gäller tidebönens regelbundna utövning är det sålunda den lästa tidegården som dominerar. Väsentligt för tidegårdens ställning är dess starka förankring hos lekmännen. Utom att den är en utmärkt form för den enskilda andakten och för husandakten är ju tidegården framför allt en gudstjänst för kyrkan. Varken prästens eller organistens medverkan är emellertid nödvändig, utan tidegården kan helt bäras upp av lekmän, som här får tillfälle att vara liturgiskt aktiva och myndiga i sin kyrka. Trots att den sjungna tidegården härigenom kommit på andra plats, är det viktigt för bevarandet av dess bönekaraktär, att man är väl förtrogen med bönernas textinnehåll, när man börjar sjunga den.

Till grund för min redogörelse för tidegårdens ställning 1961 ligger en enkät, som gjordes under våren. Jag vill starkt understryka, att det inte var fråga om någon gallupundersökning. Enkäten gjor-

des av en enskild person utan ett gallup-instituts resurser. Vidare är de tillfrågade inte slumpvis utvalda, utan genom kontakter över hela landet har jag försökt att gå direkt på dem, som använder tidegården. Urvalets art gör sålunda, att det siffermaterial som framkommit, inte kan bearbetas statistiskt. Med stöd av svaren kan man ge belägg för förekomsten av tidegårdens bruk och möjligen avläsa vissa tendenser, men siffrorna får tas med reservation.

I enkäten är det enskilda bruket av tidegården givetvis inte medtaget. Man misstar sig emellertid nog inte, om man säger, att tidegården i rätt stor utsträckning används i den dagliga enskilda andakten, även där den inte förekommer offentligt i församlliv.

Bortåt 370 personer är tillfrågade och drygt 310 svar har ingått. Av de ingångna svaren är en mycket liten procent av förklarliga skäl helt negativa. Enkäten tar sikte dels på olika kyrkliga stiftelser, dels på församlingar. En undersökning av användningen av Den Svenska Mässbokens andra del har huvudsakligen begränsats till ett av kyrkosångsförbunden. Resultatets tillförlitlighet inskränks också av den svaghet som alltid vidlåder ett frågeformulär: frågorna kan vara otillfredsställande avfattade och svaren oklara.

Som en sammanfattning skall redan här sägas, att jag inte har kunnat registrera några uppseendeväckande nyheter, utan svaren förefaller endast vara en bekräftelse på en sakta fortgående utveckling av tendenser, som erfarenhetsmässigt kunnat iakttagas tidigare.

Som första punkt har enkäten upptagit frågan huruvida tidegård regelbun-

det förekommer i kyrkan (kapellet). En kategori för sig bildar de *kyrkor, där daglig tidegård bedes*. Med hänsyn till min osäkra metod är siffran 30 troligen för liten. Här är det naturligt att de kyrkliga stiftelserna går i spetsen med flera dagliga tideböner, från 5 till en daglig. Hit hör systraskapen i Malmö och Uppsala med 5, studentkyrkorna i Uppsala och Lund med 4, Hjelmserysdstiftelsen 3, diakonianstalterna i Stockholm och Uppsala 2 samt 4–5 stiftsgårdar med 2–1. Fem av våra domkyrkor, nämligen Uppsala, Lunds, Växjö, Strängnäs och Luleå, samt ett 25-tal andra kyrkor, främst i städerna, men här och var också på landsbygden, har daglig tidegård, vanligen en gång, i några fall 3 gånger dagligen. Ser man på frekvensen av de olika tiderna kommer completoriet på första plats, därefter sexten, tätt följd av laudes.

Bland kyrkor, som har tidebön en eller ett par gånger i veckan återfinns 4 domkyrkor med en tidebön, 27 stadskyrkor och 10 landskyrkor, och completoriet är som väntat den vanligaste tidebönen. Det antal kyrkor med regelbunden, inklusive daglig tidebön, som jag lyckats uppsåra, är 70. Utom dessa finns också kyrkor, där man endast sommartid eller bara under terminerna använder tidegården regelbundet en eller ett par gånger i veckan. De förra utgör ett 10-tal. En församling rapporterar vesper varje kväll under tiden maj–september. I åtskilliga fall används completoriet som helgmålsbön.

En tredje kategori utgörs av de kyrkor, där tidegård förekommer tillfälligt. Hit hör också de kyrkor, där man ibland utbyter aftonsången mot completorium

enligt den möjlighet, som vår kyrkohandbok erbjuder. På högtidsdagar såsom Påskdagen, Pingstdagen och Kristi Himselfärdsdag förekommer på flera ställen sjungen matutin i stället för ottesång. Även vid aftongudstjänster förekommer sjungen tidegård. I samband med retreat, kyrkodagar och liknande samlingar är det naturligt att förlägga den dagliga andakten i kyrkan och ha den i tidebörens form.

Att tidegården används i konfirmandundervisningen i stor omfattning är ingen nyhet. Det bekräftas bl. a. av upplagesiffrorna för Tideböner för ungdom, som nått det högsta talet, hittills 65.000 ex. En sagesman i Visby stift håller för troligt, att 45 % av konfirmandlärarna i stiftet använder denna bok i sin undervisning. Eftersom boken finns tillgänglig på många håll, kommer den till användning även bland andra grupper, exempelvis i kyrkobrödrasamlingar, bibelstudiegrupper men främst givetvis i det ordinarie konfirmand- och ungdomsarbetet. Ofta avslutas varje sammankomst med tidebön liksom även särskilt anordnade ungdomsaftnar. Det förekommer, att konfirmandernas dagliga morgonbön sker i kyrkan. Även ungdomsaftnar kan avslutas med kyrkvandring och completorium i kyrkan. Även vid idrottsläger rapporteras boken ha kommit till användning.

I skolans morgonbön används tidegården och då oftast regelbundet en eller två gånger i veckan under ledning av såväl kantorer som präster. Här används företrädesvis Tideböner för ungdom och den form av tidebön som finns i Brundin — Sturfelts Morgonandakter. Bland skolungdom i övrigt har tidegården ett

av sina starkaste fästen i gymnasiströrelsen. I en församling förekommer, att KGF ansvarar för en aftonbön i veckan i kyrkan, i en annan att gymnasisterna samlas till sext varje dag under skoltiden. Vid gymnasistmötena torde completoriet vara en vanlig form för aftonbön.

Bland ungdom kommer givetvis Tideböner för ungdom främst till användning. På något håll förekommer att konfirmanderna får var sitt exemplar. Vid ungdomssamlingar använder man gärna RKU:s sångbok "Kom med och sjung", som innehåller completorium för söndagen. Denna bok som utgått i 11.000 ex. brukar leda över till Kyrkans Aftonbön. Arvidssons-Bentzers Bönbok för ungdom innehåller både laudes och completorium, liksom Wessmans Kom med och sjung. På en del håll använder man särtryck av completorium eller laudes, varvid man hämtat ordningen oavkortad, någon gång förkortad, från Den Svenska Tidegården.

Tidegården förekommer även i annat församlingsarbete än ungdomsarbetet. Från elva församlingar rapporteras, att tidegården använts i syföreningarna. Vid ett tillfälle lästes i Uppsala domkyrka sexten av c:a 800 deltagare i en syföreningsdag. I 4 församlingar har tidegården kommit till användning bland kyrkobröderna. Från ett 20-tal platser uppges att tidegården används som avslutning i studiearbete såsom besöksgrupper, kyrkospelsgrupper, söndagsskollärarkollegier o. d. I åtminstone två kyrkokörer avslutas övningarna med att man går över till kyrkan och läser completoriet.

Beträffande *den sjungna tidegården* torde regeln vara den, att där man flitigt

brukar regelbunden tidegård, infinner sig ett behov att sjunga tidegården, delvis eller i sin helhet. Det synes vara vanligt, att redan då man börjar införa tidegården, de fasta partierna sjunges, såsom versiklarna och responsoriet I dina händer. Det Svenska Antifonalet del I synes vara i bruk på åtminstone 45 platser och tycks företrädesvis användas av den icke speciellt körtränade delen av församlingen. Del II av Det Sv. Antifonalet förutsätter i högre grad än del I en kör. Denna del har jag lyckats lokalisera till 21 platser, varav 4 stiftelser. Självfallet utnyttjas båda delarna maximalt vid Laurentius Petri Sällskapets studiekonvent, sommarkonvent och övrigt studiearbete. Ett par av kyrkosångsförbunden använder Antifonalets båda delar. I ett kyrkosångsförbund sjunges sedan flera år vid varje kyrkosångshögtid söndagens laudes. Det finns också belägg för att man vid kontraktskyrkosångsdag använt Antifonale del II. Att kyrkokörerna sjunger matutin på vissa högtidsdagar är redan nämnt. Den Svenska Mässboken del II, som närmast representerar linjen från Vespéralena 1914 och 1925 och börjar från den musikaliska sidan av tidegården, har givetvis sin huvudsakliga användning bland kyrkokörerna. Dess form för aftonbön får ofta bilda avslutning på musikgudstjänster. I ett av de norrländska kyrkosångsförbunden, det enda från vilket några siffror varit tillgängliga, används Mässboken del II av ung. 50 % av körerna.

Till frågan om tidegårdens utbredning hör också utbildningsmöjligheterna. Medan dessa för 20 år sedan måste anses synnerligen otillfredställande — det gäl-

ler såväl präst- som kyrkomusikerutbildningen —, så är läget i dag ett helt annat. En teolog, som fullbordat sina studier i Uppsala, har deltagit i 125 tim. liturgisk sång. Under den termin som den s. k. prakten pågår, sjunges 2 gånger i veckan morgonbön efter Mässbokens ordning, och vid själva undervisningen genomgås större delen av Mässboken, del II. I Lund blir motsvarande utbildning 82 timmar. Här används utom de båda mässböckerna även Antifonale I (tidebönerna för lördag och söndag) i undervisningen. Vid Musikhögskolan har undervisningen på senare år legat i stöpsleven, men här torde tillkomsten av det kyrkomusikaliska institutet komma att betyda en intensifiering och fördjupning av kyrkomusikernas utbildning i gregoriansk sång. Vid de s. k. stiftsexamina ("organist- och kantorsexamen") läggs numera stor vikt inte bara vid examinandernas förmåga att själva sjunga eller psalmodiera utan också vid förmågan att instruera och leda kören i gregoriansk sång. Vidare fordras kännedom om kyrkotonarterna, psalmodiens struktur etc. Kunskaperna tillämpas vid gudstjänster, inte bara i lärosalen. Vid utbildningen av kyrkokantorer får examinanderna övning i att leda tidegården, särskilt kompletet.

Här kan också nämnas de talrika kurser, som anordnas i kyrkomusikerorganisationernas regi. Framför allt vill man då nämna Laurentius Petri Sällskapets sommarkonvent samt de senare årens studiekonvent och permanenta symposier, som varit ett studiearbete på högsta akademiska nivå.

Gudrun Zethelius

Tidebønnen i Danmark

Naar Tidebønnens Stilling i Danmark i Dag skal omtales, er der to Navne, der især maa nævnes. Det er "Teologisk Oratorium" og "Den højkirkelige bevægelse", idet Oratoriets Betydning navnlig vil fremgaa af Omtalen af Tidebønsarbejdets *hidtidige* Udvikling, mens Højkirkeligheden træder ind i Billedet under Bedømmelsen af de *fremtidige* Udsigter.

"Teologisk Oratorium" startede oprindeligt som en Studentergruppe ved Københavns Universitet i Slutningen af tyverne. Den drivende Kraft var daværende stud. theol. Tom Lønborg-Jensen, der var inspireret til Arbejdet under et Studieophold paa Kelham College i England. Oratoriets Formaal var, at Medlemmerne (som alle var Teologer) skulde hjælpe hinanden at dygtiggøre sig til Præstegerningen igennem et Fællesskab om Bøn og Studium. Efter at de fleste af Stifterne havde taget Eksamen og var gaaet ud i praktisk Præstegerning, startedes i 1936 Oratoriets Præstegruppe under Ledelse af daværende Sognepræst Viggo Lissner, Rynkeby (nu Præst ved Rigshospitalet i København), der beholdt Hvervet som Præstegruppens Leder i 24 Aar. Efter Oprettelsen af et teologisk Fakultet ved Aarhus Universitet stiftedes i Begyndelsen af fyrrerne en Studentergruppe i Aarhus. Den begyndte som et selvstændigt Oratorium, men tilsluttedes snart det gamle Oratorium, efter som

man blev klar over, at man havde baade Maal og Midler fælles, og Medlemmerne af de to Studentergrupper indtræder nu i samme Præstegruppe efter Afslutning af Studiet.

Oratoriet kalder sig selv et Broderskab, og det omfatter i Øjeblikket godt og vel 150 Brødre — dels teologiske Studenter, dels Præster og Kandidater samt ganske enkelte ikke-Teologer. Studentergrupperne optager nye Medlemmer, først som Novicer, senere som Brødre uden nogen-
somhelst Indblanding fra Præstegruppens Side, og de Brødre, som er optaget i en af Studentergrupperne, glider automatisk over i Præstegruppen efter endt Eksamen. Derimod er det meget sjældent, at Præstegruppen optager nye Brødre, som ikke først har været Medlem af en af Studentergrupperne.

Tidebønsarbejdet har hverken fra Begyndelsen eller siden været at betragte som Oratoriets egentlige Formaal, men kun som en enkelt Gren af vort Arbejde. Tidebønnen er ikke vort Maal, men kun et Arbejdsredskab — et Middel til Genneførelse af det gudstjenstlige Fællesskab, igennem hvilket vi søger at hjælpe hinanden at dygtiggøre os til (og i) Præstegerningen. Men naturligvis maatte Tidebønnen som Arbejdsredskab bearbejdes og udvikles for at kunne tjene sit Formaal paa bedst mulig Maade, og ud fra dette Synspunkt begyndte Oratoriets

Arbejde med Tidebønnen. Ejendommeligt er det at bemærke, at ligesom Studentergruppen i København i Slutningen af 1920'erne valgte Tidebønnen som den Andagtsform, hvorunder alle bedst kunde forenes og det gudstjenstlige Fællesskab virkeliggøres, saaledes gjorde Studentergruppen i Aarhus i Begyndelsen af 1940'erne — uafhængigt af det gamle Oratorium — nøjagtigt den samme Erfaring. Ogsaa her havde man oprindeligt kun tænkt sig et Andagts-Fællesskab uden nøjere at bestemme, under hvilken Form det skulde gennemføres, men fandt frem til Tidebønsformen som den, hvorunder Fællesskabet bedst lod sig praktisere.

Som det fremgaar af det allerede nævnte, er det en Grundtanke i Oratoriet, at der maa være en Sammenhæng mellem Bøn og Studium eller — sagt med andre Ord — mellem Kirke og Teologi. Kirken og dens Forkyndelse er Teologiens Formaal, og et ret teologisk Studium kan ikke drives uden Bøn. Men det teologiske Studium er ogsaa Kirkens og Forkyndelsens uundværlige Redskab, hvis Arbejdet skal gøres paa redelig og forsvarlig Maade. Det er ud fra dette Grundsynspunkt, Oratoriet udfolder sin forskelartede Virksomhed.

Naturligvis er Fællesskabet lettest at praktisere blandt Studenterne, som bor i samme By og dagligt mødes paa Universitetet. Men ogsaa i Præstegruppen forsøger vi at holde Forbindelsen ved lige. Det sker først og fremmest ved vort aarlige Landskonvent, der holdes hvert Foraar paa Snoghøj Højskole ved Lillebælt. Endvidere har vi opdelt Landet i syv Regioner, som hver holder sit Regio-

nalkonvent om Efteraaaret. Og endelig kan nævnes de forskellige Arbejdsudvalg, der har faaet særlige Opgaver betroet — i Reglen med Henblik paa Udgivelse af Bøger eller Publikationer af forskellig Art.

Vore Udgivelser er naturligvis det, der især viser vort Ansigt udadtil. Her maa nok i første Række nævnes det lille Tidskrift "Under Guds Ord" — (4 Sider i Kvartformat), der udkommer 6 Gange aarligt i ret stort Oplag, og som mange Steder bruges som Kirkeblad. Fra "U. G. O."s Redaktion, hvis ansvarshavende Redaktør er Sognepræst Richard Fangel, Vridsted, er desuden udsendt adskillige, mindre Publikationer ligeledes i ret store Oplag. Paa Teologisk Oratoriums Forlag, der ledes af Sognepræst Percy Eriksen, Bringstrup, har vi gennem en Aarrække udsendt Aarsskriftet "For Kirke og Teologi", hvis Indhold angives i selve Titlen, samt forskellige større og mindre Bøger. Især maa jeg nævne Kollektbogen, som udkom i 1953, og som indeholder alle Missale-Kollekter og Veit Dietrich-Kollekter i de forskellige Former, de har haft i Tidens Løb, samt Forslag til ny Formulering og historiske Noter. Maa jeg ogsaa nævne et Forslag til en ny Højmesseliturgi, som udkom i 1960. Begge disse Bøger var Resultater af Arbejder, som var gjort i Oratoriets Arbejdsudvalg, og jeg maa vist nok have Lov til at sige: solidt, videnskabeligt Arbejde, som vi nu kan overgive til den danske Folkekirke til Brug for eventuelle officielle Udvalg, som maatte blive nedsat af Kirkeministeriet for at udarbejde Forslag till Revisioner af Kirkens Liturgi.

Det, som har størst Interesse her, er

naturligvis de Udgivelser, der vedrører Tidebønsarbejdet. Allerede i 1929 udsendte Oratoriet et Udvalg af de bibelske Psalmer, udskrevet for gregoriansk Sang. Bogen blev hurtigt udsolgt, og i 1933 udsendtes en ny og forøget Udgave. Endelig i 1948 udsendtes 3. Udgave, som omfattede hele Psalteret samt en Række andre Psalmer fra gammel og ny Testamente, tilrettelagt af Sognepræst Gunnar Pedersen, Bjerreby, og forsynet med forklarende Noter til alle Psalmerne ved Provst Svend Aage Nielsen, Haslev. Ogsaa de to sidstnævnte Udgaver er forlængst udsolgt.

Ogsaa Tilrettelæggelsen af Tidebønnerne var i de første Aar lagt i Hænderne paa Gunnar Pedersen, som her udførte et overordentligt stort og paaskønnelsesværdigt Arbejde, idet han saa at sige maatte begynde paa bar Bund. I 1943 var han naaet saa vidt, at han kunde udsende "Evangelisk Dansk Tidebøn" — en beskeden duplikeret Udgave bestaaende af 5 smaa Hefter paa ialt 84 Sider i Oktavformat, men i Virkeligheden et enestaaende Pionerarbejde for Tidebønsagen i Danmark. 1947 udsendtes "Morgen- og Aftensang", som blev en absolut Salgssucces. Og i 1949 udkom "Antifonale til Morgen- og Aftensang", som ogsaa hurtigt blev solgt.

Desværre kunde Oratoriet ikke vedblivende nyde godt af Gunnar Pedersens Arbejdskraft. Andre Arbejder og helbredsmæssige Hensyn fik ham til at frasi sig Arbejdet med Tidebønnerne, og andre maatte bygge videre paa det Grundlag, han havde lagt. Det blev især Sognepræst Dag Monrad Møller, Oure, der tog Arbejdet op — bistaaet af Sogne-

præst Harald Vilstrup, Herslev, og for det musikalskes Vedkommende af Professor Finn Viderø, København. 1953 udsendtes "Ugens Tidebønner", for hvilken den danske Afdeling af det nordiske Tidebønsudvalg stod som Udgivere, og Aaret efter kom et (meget) "Kortfattet Antifonale til Ugens Tidebønner". Først i Aar (1961) har vi kunnet sætte den foreløbige Krone paa Værket ved Udgivelsen af den fuldstændige "Dansk Tidebog", omfattende baade "Ugens Tidebønner", "Aarets Tidebønner samt Tidebønner ved særlige Lejligheder" og "Bibelske Psalmer". Ogsaa for denne Bogs Vedkommende staar det førnævnte Udvalg som Udgivere, men Æren for Arbejdet tilkommer helt og holdent Dag Monrad Møller, Harald Vilstrup og Finn Viderø, som alle har lagt et overordentligt stort Arbejde i denne Bog. Vi betragter selv "Dansk Tidebog" som en meget betydningsfuld Milepæl i vort Arbejde, men vi har ikke til Hensigt at standse derved. Den næste Opgave bliver Udgivelsen af Antifonalet til Tidebogen, som allerede ligger næsten færdigt i Manuskript, saa det kan udsendes, saa snart der kan skaffes økonomisk Basis for det. Endvidere arbejder vi med Planer om at udgive en forkortet og forenklet Tidebønssamling i Lighed med den svenske "Tideböner för ungdom", idet vi mener, at den nuværende Tidebog er for voldsom for Nybegyndere, og at en saadan kortfattet Samling vil kunne bidrage til at gøre større Kredse interesserede i Tidebønnen.

Men hvordan er nu Indstillingen overfor Tidebønnen i Danmark som Helhed? Og i hvor høj Grad bruges Tidebønnen udenfor Oratorianernes Kreds? Det er

naturligvis meget vanskeligt at udtale sig om. Men jeg kan i hvert Fald nævne en Række Steder, hvor jeg ved, Tidebønnen anvendes og værdsættes. Det gælder først og fremmest "Sct. Ansgar Broderskabet", hvis Leder er Sognepræst Axel Dam, Udby Sj. (tidligere Pastor Sv. Borregaard, København, og Pastor Gunnar Ovesen, Gedved), fra hvem jeg i Dag skal overbringe Laurentius Petri Sällskapet en hjertelig Hilsen. Ansgar-Brødrene begyndte at arbejde med Tidebønnen omtrent samtidig med Oratoriet og anvender den stadig ved deres Konventer, de saakaldte "Stille Dage". I Begyndelsen havde Ansgar-Brødrene deres egne Tidebønsformer, men ogsaa de bruger nu Oratoriets Udgivelser ved deres sammenkomster. Af andre Kredse, hvor Tidebønnen anvendes, kan nævnes de to højkirkelige Ordener "Kollund-Søstre" og "De økumeniske Mindresøstre" i Lem samt ikke mindst selve den nye, højkirkelige Bevægelse, der i disse Aar er i stærk Vækst.

Studentergruppernes Morgen- og Aftenandagter i København og Aarhus, hvortil der er offentlig Adgang, er sikkert ogsaa medvirkende til at gøre Tidebønnen kendt i en videre Kreds, selv om Tilslutningen af ikke-Oratorianere er meget beskeden. En ny Institution, der efter min Mening aabner større Perspektiver, er Løgumkloster Refugiet i Sønderjylland, der dels skal fungere som Bibelskole og kirkeligt Arbejdscenter og dels som Refugium, hvor enhver kan indlogere sig for kortere eller længere Tid for at hvile, studere eller meditere efter Behag. For dem, der ønsker at deltage i det, arrangeres der Møder, Gudstjenester og

Andagter i den tilstødende, gamle Klosterkirke, og her, mener jeg, at Tidebønnen kan finde en naturlig Plads. Jeg ved ikke, om Tidebønnen paa nuværende Tidspunkt anvendes i Løgumkloster, men jeg kan tænke mig, at det vil komme, og at mange herigennem vil faa Kendskab til den. Nævnes bør ogsaa "Kirkemusikkredsen" under Ledelse af mag. art Ulric Teuber, København, der ligeledes gaar positivt ind for Tidebønnen og den gregorianske Sang. Og overalt er det Oratoriets Udgivelser, der anvendes, hvilket altsaa betyder, at Tidebønnen udføres paa nogenlunde samme Maade i alle de Kredse, der anvender den.

Som allerede nævnt, er det uhyre vanskeligt at udtale sig om, i hvor høj Grad Tidebønnen anvendes i Hjemmene og i mindre Kredse, men den Kendsgerning, at alle Oratoriets tidligere Udgivelser paa Tidebønnens Omraade er blevet udsolgt, og den nyeste og dyreste, "Dansk Tidebog", allerede efter faa Maaneders Forløb er blevet solgt i temmelig stort Antal, maa vel tages som et Udtryk for, at Bøgerne ogsaa bruges. Jeg tror ikke, det vilde være muligt at sælge den ene Udgave efter den anden, hvis der ikke var et Behov for disse Bøger. Dette har vi ogsaa faaet bekræftet gennem Udtalelser fra flere forskellige Sider — bl. a. indenfor K. F. U. M., F. D. F. og fra Præster, der anvender Tidebønnen som Morgenandagt for deres Konfirmander eller som Afslutningsandagter ved Ungdomsmøder og Menighedsmøder i Præstegaardene.

Ogsaa i Radioen har Tidebønnen i et vist Omfang vundet Indpas. Allerede for flere Aar siden indførtes en Udsendelses-

række med Titlen "Skolebørn synger Højtiden ind", og som bestod i, at Skolebørn under Ledelse af Skoleinspektør Brahm, Tønder, holdt en Vesper paa Lørdagene for Paaskedag, Pinsedag og 1. Søndag i Advent. Da Professor Mogens Wøldike for faa Aar siden overtog Embedet som Organist ved Københavns Domkirke, ændredes Liturgien ved Radioens daglige Morgenandagter fra Domkirken paa forskellig Maade — bl. a. ved Indførelsen af et Stykke af en gammeltestamentlig Psalme i hver Andagt. Man kunde godt have ønsket sig Morgenandagternes Form ændret endnu mere og ogsaa Udførelsen lidt anderledes, idet Psalmen ikke synges af to Kor vekselvis, men af samme Kor hele Vejen igennem, hvilket gør den noget ensformig og uinteressant. Men Reformerne er dog et Skridt i den rigtige Retning og en ny Hjælp til at faa den gregorianske Sang gjort kendt i videre Kredse.

Naturligvis er Indstillingen overfor Tidebønnen og den gregorianske Sang meget forskellig. Mange finder den for fremmedartet, for ensformig eller for "katolsk". Men der er dog ogsaa en tydeligt voksende Interesse og Nysgerrighed efter at faa at vide, hvad Tidebøn i det hele taget er, og hvordan den udføres, hvilket allerede er et Fremskridt. Der er selvfølgelig lang Vej igen, men jeg tror absolut, at vi er paa Vej.

Naar Fremtidsudsigterne for Tidebønsarbejdet skal bedømmes, er der imidlertid — som jeg sagde i min Indledning — endnu et Navn, der træder i Forgrunden, nemlig den nye "Højkirkelige Bevægelse". Ganske vist har der ogsaa tidligere været Kredse i Danmark, der blev kaldt

højkirkelige. Det gjalt især to bestemte Grupper, nemlig for det første "Kirkeligt Centrum", der blev kaldt højkirkeligt, fordi det stod udenfor de to Vækelsesretninger, Indre Mission og Grundtvigianismen, og vedkendte sig et rent kirkeligt Standpunkt, hvorfor man ikke vidste bedre end at kalde "Kirkeligt Centrum"s Tilhængere "de højkirkelige", og for det andet "Teologisk Oratorium", fordi det beskæftigede sig med liturgiske og kirkelige Spørgsmaal, hvilket efter gængse Opfattelse var ensbetydende med, at det maatte være højkirkeligt. Ingen af de to Nævnte har imidlertid baaret Navnet "højkirkelig" med Rette. Ingen af dem har selv anvendt dette Navn, og ingen af dem har i Teologien været virkeligt højkirkelige, naar dette Ord forstås ud fra den oprindelige Betydning, som det har i den anglikanske Kirke, hvorfra det er hentet.

Først i den allernyeste Tid har Danmark faaet en virkeligt højkirkelig Bevægelse, som anvender Navnet "højkirkelig" om sig selv, og som baade i Former og Teologi giver Udtryk for ægte Højkirkelighed med en vis Hældning mod det romersk-katolske. Bevægelsen udgiver Tidsskriftet "Reformatio", der redigeres af Sognepræst Urban Schrøder, Varnæs. En anden af Bevægelsens ledende Teologer er Sognepræst Børge Barsøe, Virring. Begge er forøvrigt Medlemmer af "Teologisk Oratorium". Højkirkeligheden angiver som sit Maal at skabe en "Reformation tilbage", idet man ønsker at komme bort fra Øjeblikkets kirkelige Splittelse med dens frugtesløse, teologiske Diskussioner og dens Problematisering af de kristelige Værdier,

for i Stedet at finde tilbage til det for Kirken til alle Tider og paa alle Steder fælles og grundkristelige. Det kan imidlertid ikke nægtes, at mange mener, at Højkeligheden er lidt for stærkt paa-virket af den romersk-katolske Kirke, og at den ikke tilstrækkeligt klart skelner mellem, hvad der er foreneligt med den danske Folkekirkes evangelisk-lutherske Grundlag, og hvad der kun hører hjemme i Romerkirken. Personligt vil jeg ikke vove at hævde, at den højkelige Bevægelse overskrider Folkekirkens Grænser. Der er andre, der vil hævde det. Jeg vil ikke. Jeg vil derimod indrømme, at jeg er betænkelig ved den nye Bevægelse, men samtidig sige, at jeg oprigtigt haaber, at mine Betænkninger maa vise sig ubegrundede.

Højkeligheden er imidlertid ubestrideligt i Fremmarch i Danmark. Man kan ikke længere affeje den med et overbærende Smil og en Skuldertrækning, men maa indrømme at den er paa Vej til at blive en virkeligt Folkebevægelse, hvilket aldrig lykkedes for dens Forgænger og ivrige Modstander blandt de kirkelige Retninger, Tidehvervsbevægelsen, der kun naaede at blive en Præste- og Teolog-Bevægelse. For mig at se synes det, som om Højkeligheden er paa Vej til at skabe helt nye Skillelinier i dansk Kirkeliv, som gaar paa Tværs af de gamle, saa Fremtidens kirkelige Skel kommer til at gaa mellem Højkelighed og Lavkelighed og ikke som hidtil mellem Grundtvigianisme og Indre Mission.

Denne højkelige Fremmarch skaber imidlertid Perspektiver for Tidebønsarbejdet. De højkelige har straks accep-

teret Tidebønnen og anvender den i udstrakt Grad, og den højkelige Vækelse synes saaledes at kunne befordre Interessen for Tidebønnen og love godt for det fremtidige Arbejde. Men samtidig kan den højkelige Interesse for Tidebønnen ogsaa vække visse Betænkninger, idet der kan være Risiko for, at Tidebønsarbejdet i den offentlige Bevidsthed kædes eensidigt sammen med Højkeligheden, hvilket i mine Øjne vilde være højt beklageligt — især hvis det skulde vise sig, at Højkeligheden ikke formaar at holde sig indenfor de førnævnte Grænser, men glide yderligere i romersk-katolsk Retning. Den nye Højkelighed kan saaledes komme til at øve afgørende Indflydelse paa det fremtidige Tidebønsarbejde og synes at aabne store Perspektiver — baade i positiv og i negativ Retning — alt efter den Maade, hvorpaa Bevægelsen selv udvikler sig, og den Maade, hvorpaa Tidebønnen og Højkeligheden knyttes sammen.

Oratoriet har altid rummet Folk af alle Retninger — de gamle saavel som de nye, højkelige og lavkelige, Grundtvigianere og Missionsfolk, Centrumsfolk og Tidehvervsfolk. Og saadan, haaber jeg, det vedblivende maa være. Vi har stadig stræbt efter at vise, at Tidebønnen er absolut forenelig med en luthersk Teologi og ikke bundet til nogen bestemt Retning indenfor Kirken, men tværtimod noget i bedste Forstand fælleskirkeligt og samlende. Derfor vilde vi se med stor Beklagelse paa, om Tidebønnen skulde blive betragtet som et Speciale for en enkelt kirkelig Retning alene, eller som et Anliggende, der kun angik Folk paa Kirkens Højrefløj.

Jeg hilser for mit eget Vedkommende de højkirkelige hjerteligt velkommen til Fællesskabet om Tidebønsarbejdet. Men samtidig vil jeg understrege, at jeg mener, dette Arbejdes Fremtid i Danmark i høj Grad afhænger af, at vi vedblivende stræber efter at fastholde, at *Tidebønnen*

er hele den danske Folkekirkes Anliggende — ikke blot et Speciale for en enkelt Retning, men at den tværtimod er det, hvorunder vi alle (uanset Retninger og Baase) kan og bør forenes i den *fælles* Tilbedelse og Lovsang til Gud.

Per Aagaard

Tidebönen i Finland

Den svenska, evangeliska tidegården infördes i början av trettio-talet till Finland av kyrkomusiker. Genom kontakter i Sverige och litteratur därifrån hade de fått ögonen öppna icke endast för tidebönen värde men i främsta rummet för den enstämmiga gregorianska sångens sublimitet och skönhet, som stod i bjärtaste kontrast till den vid denna tid omåttligt populära konsertvesperns subjektiva och ofta krystade tongångar. Den första gregorianska tidebönen, en vesper, utsändes i radion 27 november 1930 och sjöngs tre dagar senare i Gamla kyrkan. Kyrkans kör sjöng den 24 mars 1931 ett completorium likaså för radion. Av detta completorium samt av en matutin lät kören trycka stora notupplagor. Vardera tidebönen sjöngs vid den första allmänna svenska kyrkomusikfesten i Helsingfors 1931, och därefter har sjungen tidebön förekommit vid samtliga svenska allmänna kyrkosångsfester i Finland. Kören har under årens lopp gratis distribuerat dessa noter till andra kyrkokörer, och de ha jämväl brukats vid koraldagar, kurser och möten på många håll i landet.

Det kan betecknas som föga lyckat att framföra dessa tideböner från läktaren som alternativ till konsertvesperna. Menighetens uppfattning om dem blev självfallet skev, och mindre gynnsamma omvärlden läto snart höra sig, icke minst

från prästerskapets sida. Kyrkosångsutskottet hade dock redan antagit dessa tideböners främjande på sitt arbetsprogram och några kyrkokörer övergick till att sjunga tidebön i koret som avslutning på musikaftnar, varvid även nya svenska utgåvor utnyttjades efterhand som de utkommo. År 1935 anordnade kyrkosångsutskottet koraldagar i Helsingfors kring tidegård och gregorianik, varvid dessa studerades teoretiskt och praktiskt under ledning av Arthur Adell. Vid dessa dagar torde läst tidebön för första gången ha brukats hos oss.

Den lästa tidebönen användbarhet inom församlingslivet hade under trettio-talet ännu inte upptäckts hos oss. Veckans tideböner, som utkom 1934, var dock känd även här och kanske sporadiskt brukad av någon yngre präst i smärre kretsar. Jag erinrar mig också att samlingen Tideböner för ungdom, som utkom 1938, under kriget rekvirerades av en yngre fältpräst, som ville bruka dem vid korsuandakter.

År 1943 grundades Sanct Henrikskretsen, en förening för kyrklig förnyelse, som också tog främjandet av tidegården på sitt program. Kretsen utgav 1944 ett completorium samt 1946 en samling om ca. 20 tideböner jämte anvisning på deras utförande. Samtidigt utgav kretsen ett häfte med finsk text för laudes, sext,

vesper och completorium för den vid sagda tid i Åbo för liturgiskt studium sammankommande prästkretsens behov, de s. k. "liturgiska bröderna".

Sanct Henrikskretsens bok torde ha haft stor betydelse för införandet av den lästa tidegården i församlingslivet inom det svenska stiftet. De svenska tidegårdsböckerna var på grund av valutarestriktioner och andra besvärligheter svåra att anskaffa efter kriget. Boken brukas numera veterligen mångenstädes inom konfirmandgrupper och församlingskretsar, särskilt vid aftonandakter efter sammankomsterna. Den har dessvärre det felet att den inte överensstämmer med den svenska tidegården, vars antifonale därför inte kan brukas i samband med den. Man får hoppas att våra församlingar småningom övergår till de svenska upplagorna.

I kristliga studentkretsar, vid folkhögskolor och föreningar vinner tidegården allt större spridning i våra dagar. Likaså brukas de särskilt i ungdomsarbetet, där de finner en tacksam jordmån. Däremot tyder icke många tecken på att tideböerna skulle fått plats i det regelbundna gudstjänstlivet. På några få orter, som Åbo och Vasa, ha dock veckogudstjänster i denna form förekommit. Likaså brukas alltså läst eller sjungen tidebön som avslutning på musikaftnar mångenstädes.

För min del tror jag att endast den sjungna tidebönen har möjlighet att en gång intaga veckopredikans och aftonsångens fasta plats i gudstjänstlivet. Men ännu är tiden härför inte mogen. Genom högmässomusiken kommer menigheten småningom att vänja sig vid enstämmig gregoriansk sång. I en nära framtid mot-

ser vi en reformerad gudstjänstordning, med, som vi hoppas, helt gregoriansk sång. Dess inarbetande kan dock sannolikt ta mycket lång tid, kanske en generation.

Den yngre prästgenerationen börjar alltmera uppmärksamma och uppskatta tidegården och gregorianiken. Vid Helsingfors universitet får de finska och vid Åbo akademi de svenska teologerna läsa tideböner och öva gregoriansk sång. Kyrkomusikernas utbildning omfattar likaså gregorianik, varvid som undervisningsmaterial brukas den nu kompletta serien introitus, som redan får utnyttjas vid högmässorna i vårt land. De svenska eleverna använder som kursbok Peters' Den gregorianska sången och Hellerströms Kyrkans traditionella sång. Likaså medverka eleverna vid sjungna tideböner i huvudstadens församlingar.

I finska församlingar har tidegården ännu inte tagits i bruk i märkbar utsträckning. Utom nämnda fyra tideböner finnes icke finskt material motsvarande den svenska tidegården. Ett finskt completorium med noter har utgivits och även sjungits i några församlingar. Det till finska kyrkans 800-årsjubileum år 1955 utgivna completoriet torde ha sjungits även på finskt håll. De kristliga studentkretsarna i Helsingfors och Åbo brukar regelbundet tidegård, de finska enbart läst, de svenska även sjungen.

Om breviariets bruk i vårt land som enskild andaktsbok, vågar jag inte uttala mig, men jag har heller aldrig i den öppna debatten förmärkt den minsta antydning i den riktningen.

Man kan förvänta att tidegården genom sitt inneboende värde kommer att

vinna alltmer terräng inom kyrkan i vårt land, men det är beklagligt att nu, då Sanct Henrikskretsens verksamhet avstannat, ingen annan organisation övertagit arbetet på tidegårdens spridning. Vi ha

dock många enskilda präster och kyrkomusiker som i sin stad verka för kännedomen om den evangeliska tidegården.

Gustav Pettersson

Tidebønn i Norge

Det skulle være min oppgave å gjøre rede for stillingen i Norge med hensyn til tidebønn og gregoriansk sang. Det skulle være en grei og lett oppgave, for forholdene er enkle og oversiktlige hos oss.

Det er faktisk først i den siste generasjon at fornyelsen av tidebønnen og den gregorianske sangen har begynt hos oss. Og da stod vi helt på bar bunn. Det har ihvertfall i de siste 150 år ikke vært noen levende tidebønnstradisjon hos oss i Norge.

Forfallet av tidebønnen i Norge faller sammen med et liturgisk og kirkemusikalsk forfall. Men mot slutten av forrige århundre finns hos oss en våknende interesse for liturgi og kirkemusikk, en interesse som senere kom tidebønnen og den gregorianske sangen til gode.

Det begynte med at man ville gi våre bigudstjenester en bedre form. Den drivende kraft i dette arbeidet var presten Alf Fasmer Dahl, som i årene 1920–24 utga flere vespergudstjenester. Han hentet sine forbilder først og fremst fra den såkalte "vesperbevegelse", som også er kjent i de andre nordiske land. Disse vespergudstjenester er blitt karakterisert som "en blandning av koralaften, konsert og underholdning", med "noe for alle" – en opphopning av heterogene liturgiske og musikalske former og elementer: Koraler, folketoner, utdrag av korverker, romanser, stubber av grego-

rianske sanger, – med tekstlesninger og bønner som strukturbestemmende ledd.

Fasmer Dahl utga vespere for hele kirkeåret, men disse er ikke blitt offentlig autorisert eller innført. Men enkelte steder var de svært populære i mellomkrigsårene. Idag brukes de neppe mer.

Fra mine guttedager husker jeg slike vespere som jeg måtte delta i sammen med min far, som var en venn og beundrer av Fasmer Dahl. Det jeg aldri kan glemme er den glød og begeistring han viste for saken. Man kunne ikke unngå å bli grepet når han forrettet sine vespere.

Det arbeid som var påbegynt av Fasmer Dahl, førte til at den nye utgaven av Messebok for Den norske kirke, som kom i 1925, fikk et vespertillegg, som det heter. Her er gitt plass for de 9 salmetoner, samt mønster for en festvesper. Ut fra vårt syn får vi i alle fall si at det er av største betydning at grunnelementene av den gregorianske sangen har fått sin plass i messeboken. Dermed er den autorisert i kirken. Vi som driver en del med den sungne tidebønn idag, blir stundom beskyldt for katolisisme. Men det er jo lett å tilbakevise dette i og med at vi kan henvise til at vi har mønsteret for denne sang i vår messebok.

Det neste viktige ledd i utviklingen av den gregorianske sangen i Norge er: Liturgisk musikk til minnegudstjenester, utgitt til Olavsjubileet i 1930, altså til

900 års minnet for kristendommens innførelse i Norge. Denne liturgiske musikk er bemerkelsesverdig på grunn av den utstrakte bruk av gregoriansk sang. Den har hatt stor betydning for arbeidet med den gregorianske sangen i Den norske kirke.

Et videre skritt i samme retning er: "Vesperale for Den norske kirke", som utkom i 1941 ved dr. O. M. Sandvik. Her gis også mønstre for vespere til kirkeårets forskjellige tider.

Den siste publikasjon med gregoriansk sang hos oss, har nok hatt den største betydning, nemlig: "Antifonale til ukens aftnebønner", utgitt i 1949 av sokneprest Agnar Sandvik. Her er den gregorianske sang lagt enkelt og praktisk til rette for ukens completorier. Den er ikke beregnet på kirkemusikalske eksperter, men på alminnelige mennesker.

Det skal ikke meget musikalsk innsikt til for å gripe disse toner. Dessverre har dette antifonale vært utsolgt i lengre tid. Dette sier jo litt om interessen. Sandvik har til hensikt å utgi nytt antifonale i nærmeste fremtid. Dette antifonale blir brukt ved egentlige completorier, samt ved forskjellige aftengudstjenester og også ved tilstelninger utenfor kirken.

Den institusjon som særlig har arbeidet for den gregorianske sangen i Norge er Musica Sacra, en sammenslutning av organister og prester som arbeider for kirkemusikalsk fornyelse. Musica Sacra ble stiftet i 1952 og har alle våre ledende kirkemusikere som medlemmer. Musica Sacra har et liturgisk kor, som i høy grad har bidratt til å gjøre den sungne tidebønn, først og fremst completoriet kjent i Norge. I Oslokirken har Musica Sacra i

en årrekke holdt koralaftener og liturgiske aftener, avsluttet med completorium. Gang på gang er vespere og completorier overført i radio, ikke minst Olsok-vespere som har særlig god tradisjon hos oss.

Ellers kan nevnes at i ganske mange kirker i Norge arrangeres stadig musikkandakter med gregoriansk innslag. I min egen kirke, Glemmen kirke, har vi drevet med dette i mange år. Ofte avslutter vi en musikkandakt med completorium etter Sandviks antifonale. På denne måte blir folk kjent med den gregorianske sangen med små "kvanta" ad gangen.

Videre blir det alltid sørget for gregorianske tidebønner ved de store sangfester. Det har skjedd ved begge våre rikskirkesangfester, i Bergen i 1958 og i Oslo i 1961, samt ved den internasjonale, lutherske kirkemusikk-kongress i Oslo i 1958, hvor hver stor konsert ble avsluttet med sunget completorium. Disse completorier gjør alltid sterkt inntrykk.

Også ved de store dager i folkets og kirkens liv har man grepet til elementer av tidebønnen og den gregorianske sangen for å skape den rette høytid. Det gjelder Kong Håkons begravelse og Kong Olavs signing i Nidarosdomen og minnehøytiden i forbindelse med 800 års minnet av erkebispstolens opprettelse i Nidaros. Det samme gjelder olsokfeiringen i Nidarosdomen. — I slike stunder skjønner man ihvertfall hvilke verdier vi har i tidebønnen og den gregorianske sangen.

Jeg vil også nevne at noen av våre nålevende kirkemusikere i høy grad bygger på den gregorianske sangen, ikke minst gjelder dette organisten og komponisten Egil Hovland, som er den mest

produktive kirkemusikk-komponist i Norge for tiden. Han har komponert en hel del motetter med gregoriansk karakter. Målet er en motett for hver søndag og helligdag i kirkeåret. Videre har han laget gregorianske introitus for noen søndager. Her anvender han direkte romerske mønstre.

Når det gjelder den gregorianske sangen, har også vi det å kjempe med at dette er "katolsk". Jeg vet om kirkekor som ikke vil synge gregoriansk nettopp fordi de mener at dette er katolisisme. Også i kirkekor som praktiserer gregoriansk sang, er det alltid dem som oppjonerer overfor denne sang. Dessutom har vi en sterkt utbredt tradisjon av lettere sentimental og romantisk religiøs musikk å kjempe med. Men vi får håpe at saklig opplysning vil gjøre sin virkning. I det lange løp vil den gregorianske sangen uten tvil få innpass i kraft av sin egen tyngde.

Hittil har vi for det meste beskjeftiget oss med den gregorianske sangen. Det har falt naturlig å gjøre det. Rent historisk kommer også fornyelsen av gregorianikken før fornyelsen av selve tidebønnen hos oss. Dertil har fornyelsen av den gregorianske musikken nådd lenger enn tidebønnen.

Det var vel først i 1920 årene at de første spede og spredte forsøk ble gjort for å gjeninnføre den egentlige tidebønnen hos oss. Tidligere tiltak har vært preget av 2 opptredende parter, liturg og kor, mens forsamlingen for øvrig var passiv.

Den høykirkelige sammenslutning Pro Ecclesia som ble stiftet i 1920 årene gikk inn for tidebønn, både i den sungne og

leste form. Pro Ecclesia fikk også i stand det første retreat som er holdt i Norge i etterreformatorisk tid, og her hadde selv-sagt tidebønnen sin naturlige plass.

Etterat Pro Ecclesia ble oppløst i begynnelsen av 1930 årene, var det først og fremst Ordo Crucis, som ble stiftet i 1933, som var interessert i tidebønn. De brukte den særlig på sine helgedager (retreats). Idag er situasjonen den at det bare er meget få medlemmer av Ordo Crucis som er interessert i tidebønn og dens utbredelse.

Den mann som fremfor alle har bidratt til tidebønnens utbredelse hos oss er sokneprest Agnar Sandvik, tidligere res. kap. ved Nidarosdomen. I 1949 ga han ut tidebønnsboken: "La oss alle be", etter svensk mønster. Samme år ga han ut: "Antifonale till ukens aftenbønner". Begge disse publikasjoner har vært utsolgt i flere år. Dette viser at det tross alt er en viss interesse for tidebønnen i Norge. Tidebønnsboken ble trykt i ca. 1200 eksemplarer.

Denne tidebønnsbok inneholder 4 tidebønner for hver dag i uken, morgenbønn, middagsbønn, aftensang og aftenbønn (laudes, sext, vesper og completorium). Inndelingen er som i den svenske tidegården. Men avdelingen for kirkeåret er minemal.

Sandvik arbeider med en ny utgave som skal bli atskillig større, særlig blir avdelingen for kirkeåret betydelig utvidet. Antifonalet skal også komme ut på nytt. Vi gleder oss til å få begge disse nye utgaver, for arbeidet for tidebønnen i Norge blir i høy grad bremsset på grunn av at vi mangler tidebønnsbøker.

Det videre arbeid for tidebønnens ut-

bredelse hos oss kommer i første rekke til å bli gjort av nyopprettede kommuniteter: Oremus og Disippelkretsen. Det første står på Den norske kirkes grunn, det andre er interkonfesjonelt.

Oremus er et bønne- og arbeidsfelleskap innen Den norske kirke, og er programforpliktet til å arbeide for tidebønnen. Våre samvær blir innrammet av tidebønn, vesper og completorium. Tidebønnen går også som en rød tråd gjennom våre retreats og konventer. Brødrene og søstere skal også lese minst 1 tidebønn hver dag. De fleste av oss kan bekjenne at det er blitt mer orden i vårt bønneliv etterat vi fikk det inn i tidebønnens form og regelmessighet.

Ellers har Norges kristelige studenterforbund betydd meget for at særlig academici kunne bli kjent med tidebønnen. Det var her mange av oss som idag er interessert i tidebønn, fikk den første kontakt med den. I slutten av 1940 årene var det regelmessig tidebønn i Studenterforbundets kapell. Etter noen års stans, kom den i stand igjen og praktiseres igjen regelmessig et par dager i uken.

Også på Menighetsfakultetet har en liten gruppe studenter begynt å lese tidebønn. Grunnstammen kommer fra Oremus.

For øvrig finns noen interesserte ungdomsgrupper i Oslo.

Videre praktiseres tidebønn på en del skoler. Selv har jeg i flere år innledet religionstimene på Den høyere skole med morgenbønn i tidebønnens form. Dette har vakt stor interesse blandt elevene.

Det som ennå mangler, er å få tidebønnen til å bli en menighetssak. Det finns ennå ikke en kirke i Norge hvor det leses tidebønn hver dag. Men mer sporadisk skjer det. En gang pr. uke eller en gang annenhver uke skjer det ihvertfall i et par kirker.

En spesiell vanskelighet i arbeidet med utgivelse av tidebønnsbøker hos oss er sproget, som er i en rivende utvikling. Det gjelder begge våre sprog, bokmål og nynorsk.

For tiden arbeides det med ny bibeloversettelse. Under oversettelsen av Davidssalmene har man lovet å ta hensyn til at de skal synges gregoriansk. Det er jo meget å glede seg over.

I det store og hele må det hos oss gjøres et grunnleggende arbeid med hensyn til sprog og musikk og deres innbyrdes forhold.

Forholdene skulle igrunnen ligge ganske godt til rette hos oss med hensyn til utbredelsen av tidebønnen og den gregorianske sangen bare vi har det nødvendige material. Det må som nevnt, i første rekke bli kirkelige kommuniteter og sammenslutninger som må bli føregangsmenn. Det er viktig å søke å få denne bønneform innført i skolene, hvor den vil bli til stor hjelp for lærerne, bare de blir oppmerksomme på den.

Det er en stor og skjønn oppgave å gå inn for. Og vi nordmenn er særdeles glade for det nordiske samarbeidet på dette området. Det er vårt ønske at det må fortsette, både i omfang og i intensitet.

Lyder Bergesen

Tidegärd i Sydindien

Under 1800-talet tappade den ev.-lutherska missionen i Tamil-landet bort det rikare liturgiska arvet från 1700-talets dansk-halleska Tranquebar-mission. Den Ev.-Lutherska Tamulkyrkan (TELC) har en torftig aftonsångsritual utan spår av den klassiska Vespern. På Jul- och Nyårsaftnarna brukas däremot Magnificat. Men det är allt. Däremot har man i enstaka kyrkor brukat läsa växelvis en Psalm före högmässans början. Någon gång sjunges den av kören, men då är det till anglikansk melodi.

I kringliggande lutherska missionskyrkor av amerikanskt ursprung har man däremot ordentliga otte- och aftonsånger, Matins och Vesper. Men Tidegården som sådan verkar vara okänd.

Att vi nu ha Tidegärd i Tamulkyrkan är helt prosten Bror Tilianders förtjänst. Han utgav ett första litet häfte med Tideböner i början av 1930-talet och arbetade oförtrutet för att göra dem kända och brukade. Efter några år publicerades med biskoplig välsignelse "Matins and Vespers" (innehållande både Matutin och Laudes), avsedda att utgöra en del av en reviderad kyrkohandbok. De ha aldrig blivit auktoriserade, men Laudes har så småningom blivit den normala formen för öppnande av prästmöten, konvent och liknande.

I Tamulkyrkans prästseminarium, tidigare förlagt till Gurukul i Madras, se-

dan 1953 till Gurusala i Tranquebar, ha vi så småningom lärt oss att värdera Tidegården. Så länge det fanns några exemplar att uppbringa av Tilianders första upplaga, brukade vi den, men dessa sista exemplar blev under kursen 1952-56 fullständigt söndersjungna. Ovan nämnda "Matins and Vespers" blev under tiden också slutsålda. Då prosten Tiliander inte fann tid att utarbeta en ny upplaga, blev jag av nöden tvingad utarbeta en "Gurusala Jepamalai" ("Bönekrans") med, förutom Breviariet, både den Svenska Tidegården och den tyska "Das Stundengebet" som förebilder. Das Stundengebet har en på W. Löhe återgående uppdelning av Psaltaren i anslutning till speciella böneämnen för varje veckodag, som vi nu försökte adaptera för indiska förhållanden.

När även denna, på många sätt bristfälliga, upplaga slutsålts, vilket gick oväntat fort, därigenom att flera yngre präster rekvirerade den för församlingsbruk, vände jag mig till prosten Tiliander med bön om hjälp att få en ny upplaga. Gemenamt startade vi med utarbetandet av ett nytt Psalterium, och medan Tiliander arbetade med Ordinariet, föll bibelläsningssplanen för kyrkoåret på min lott. För Psalteriet gick vi nu medvetet tillbaka till en så nära anslutning till Breviariet som möjligt.

Resultatet blev en för hela Tamulkyr-

kan avsedd "Stotira Arathanai Jepamalai" (Bönekrans för Lovoffergudstjänster), som i februari 1961 förelades årets prästkonvent och av den rekommenderades att efter viss översyn antas som en del av den nya Handboken. När detta skett, kan vi räkna med att Tidegården blir en integrerande del av Tamulkyrkans gudstjänstliv. I väntan därpå brukar vi den nya boken dagligen i Gurusala. Den innehåller ordning för Matutin, Laudes, Prim, Sext, Vesper och Completorium. (Psalteriet är dock ännu ej tryckt.) Matutinen är avsedd speciellt för söndag och helgdagar, Vesper brukas t. v. endast på lördag och/eller söndag, men de återstående fyra tidebönera äro i dag-

ligt bruk. Tamilspråket är som skapat för liturgiskt bruk, och den gregorianska sången bereder de indiska studenterna mindre svårigheter än oss svenskar.

Då en kommitté är tillsatt för utarbetande av nytt högmässoritual, gemensamt för de tre lutherska kyrkorna i tamillandet (i anslutning till de nya tyska och amerikanska agendorna), kan vi kanske hoppas att sedan även Tidegården skall accepteras av våra två systerkyrkor. För den Sydindiska Kyrkan (CSI) har man nyligen utarbetat något liknande men på grundval av en annan bibelöversättning och med starkare anslutning till de engelska Matins och Vespers.

Ebbe Wängsjö

Stundengebet in Deutschland

Soweit ich erkennen kann, gibt es in Deutschland drei Gruppen, die sich mit dem Stundengebet beschäftigen und daran arbeiten: die Lutherische Liturgische Konferenz, der Kreis der sogenannten „Alpirsbacher“ und die Evangelische Michaelsbruderschaft. Alle drei Gruppen haben die Ergebnisse ihrer Arbeiten veröffentlicht. Von der Lutherischen Liturgischen Konferenz sind die Ordnungen der Mette und Vesper herausgegeben worden; die Alpirsbacher Laudes, Vesper und Komplet liegt schon seit mehreren Jahren vor, ebenso das „Stundengebet“ der Michaelsbruderschaft, welches Ordnungen der Mette, des Mittagsgebets, der Vesper und Komplet enthält. Die Stundengebetsordnungen dieser drei Gruppen sind sehr verschieden, wenn sie auch in den Elementen übereinstimmen.

Die Ordnungen der Lutherischen Liturgischen Konferenz haben im Wesentlichen das aufgenommen und geordnet, was in der Frühzeit der Reformation in deutschen Kirchenordnungen zu finden war.

Alpirsbach hat mit großer Vorsicht die römischen Ordnungen übernommen und übertragen und dabei die Melodien unter Bevorzugung des Frühmittelalters unverändert gelassen.

Die Ordnungen der Michaelsbruderschaft lehnen sich an die reformatorische Tradition an, nehmen aber auch neuere

Elemente mit auf und zeigen dabei den Einfluß der deutschen Jugendbewegung der Jahre nach dem ersten Weltkrieg.

Man kann vielleicht sagen: Die Lutherische Liturgische Konferenz sucht zunächst das Erbe der Reformation zu wahren und neu zu beleben in der Erkenntnis, daß in der Reformationszeit selbst ja keine Zusammenfassung und Koordinierung der vereinzelt Bestrebungen gegeben hat, daß also erst eine Erfahrungsbasis geschaffen werden muß. Die Alpirsbacher sind vom Musikalischen ausgegangen; sie erkennen die frühe und mittlere Gregorianik als liturgisches Ideal an. Hinsichtlich der Übersetzung ins Deutsche halten sie bewußt an „Zweigleisigkeit“ fest, d. h. sie lassen hinsichtlich der Akzente beide Elemente: Wort und Melodie nebeneinander hergehen. Die Melodien und Melodiemodelle der Gregorianik sind für Alpirsbach unantastbar. Eine ganz andere Auffassung steht hinter den Bemühungen der Michaelsbruderschaft. Diese Bemühungen sind ganz aufs Praktische gerichtet. Darum sind die Formen, wie sie im „Stundengebet“ veröffentlicht wurden, verhältnismäßig einfach. Man wollte möglichst weite Kreise zum Stundengebet erziehen und eine anfängliche Überforderung vermeiden. In der Michaelsbruderschaft besteht gegenüber den genannten anderen Gruppen die Sorge, in eine bloße

Repristination oder in aesthetische Esoterik zu verfallen. Man scheut sich nicht vor Experimenten, soweit sie geeignet scheinen, das wesentliche Anliegen des Stundengebets zu fördern. Das Ziel ist das verwirklichte Gebet, der Ausgangspunkt die historische Formenvorlage.

Die Schwierigkeiten, die sich dem Stundengebet in Deutschland entgegenstellen, werden zum Teil in anderen Ländern die gleichen sein. Zuerst begegnet man dem Vorwurf „katholisierender“ Neigungen, sodann – neuerdings häufiger – der Meinung, die Formen des kirchlichen Lebens müßten „unserer Zeit angepaßt“ werden. Das Stundengebet, meint man, paßt nicht in das Zeitalter der Schnellebigkeit mit Film, Radio und Television. Andererseits wächst das Verlangen nach „retreats“, in welchen das Stundengebet das ordnende Element ist, und von dorthier finden viele Menschen einen neuen Zugang . . . Ernste Schwierigkeiten kommen von seiten der Theologie. Die Angehörigen der Reformierten Kirche lehnen das Stundengebet von vornherein ab. Aber auch in der Unionskirche und selbst in der lutherischen Kirche wird vielfach die Ablehnung des Stundengebets mit dem Argument begründet, es gehe in der Kirche Jesu Christi nur darum, daß „das Wort gepredigt würde“. Hier macht sich der Grundfehler des abendländischen Denkens und besonders des dialektischen Denkens bemerkbar, welches sich nur in Gegensätzlichkeiten zu bewegen vermag, die einander ausschließen . . . Wenn jemand für das Stundengebet eintritt, so wirft man ihm von vornherein ausge-

sprochen oder unausgesprochen vor, er wolle die Predigt schmälern.

Die Bemühungen der Lutherischen Liturgischen Konferenz dürfen nicht mit schnellen Erfolgen rechnen. Es ist durchaus verständlich, daß sich die von ihr erarbeiteten Formen des Gottesdienstes, also auch der Mette und Vesper sehr langsam einbürgern. Für eine unmittelbare Benutzung dieser Formen sind die Voraussetzungen in den Gemeinden nur selten gegeben. Es fehlt ja heutzutage die erzieherische Grundlage, die in früheren Jahrhunderten vorhanden war. Der Religionsunterricht in den Schulen ist im allgemeinen völlig unzureichend, der Konfirmandenunterricht ist zu kurz und steht vielfach vor großen psychologischen Hindernissen. So kommt es, daß niemals eine ganze Gemeinde mit dem Stundengebet vertraut gemacht werden kann, sondern immer nur kleine Kreise.

Meine eigenen Erfahrungen mit dem Stundengebet sind in dem von mir geleiteten Knabenchor gesammelt. In unserem zweiwöchigen Sommerlager sind uns Mette und Vesper unentbehrlich geworden; alle Funktionen werden da von den Jungen selbst ausgeübt. Die erzieherische Wirkung des Stundengebets ist außerordentlich groß; ich kann mir heute nicht mehr vorstellen, wie Jugendkreise ohne solche Ordnungen bestehen können. Und ich glaube, daß das Stundengebet erst zur vollen Entfaltung gelangen wird, wenn eine Generation da ist, die es erlebt hat, bevor sie darüber diskutierte.

Harald Wolff
Bremen

De liturgiska reformsträvandena inom Katolska Kyrkan

Dr Adell har varit vänlig nog att inbjuda mig att ge en framställning av de liturgiska reformsträvandena inom katolska Kyrkan.

Då jag har kort tid till mitt förfogande, ställs jag inför valet att tala mycket fort eller att begränsa ämnet. Jag väljer den sista lösningen, enär jag inte har möjlighet att tala fort på svenska, som ju inte är mitt modersmål. Jag kommer inte att tala om de österländska liturgier som också finns inom katolska Kyrkan. För två år sedan träffade jag i Stockholm en präst från Indien, som tillhörde den kaldeomalabariska riten. Han hade just fått meddelande från Rom, att han hädanefter fick fira mässan enligt den restaurerade kaldeomalabariska liturgin. Denna liturgi hade renats från de inlägg och tillägg, som den under flera århundraden fått från den västerländska liturgin. Den kaldeomalabariska liturgin återfinnes nu i dess genuina form.

Denna reform som även berör andra österländska liturgier är betydelsefull. Jag skall emellertid på grund av den korta tid som står mig till buds inte tala om dessa liturgier, utan begränsa mig till den latinska delen av katolska Kyrkan.

Jag uppdelar mitt inlägg i två avsnitt. Det första behandlar reformernas orsak och det andra framställer de nuvarande liturgiska reformsträvandena.

Liturgin är oskiljaktig från Kyrkans

liv. Den förnyelse inom liturgin som vi nu upplever beror på mångfaldiga orsaker i Kyrkans liv.

Som första orsak kommer förnyelsen av munklivet och dess liturgi, särskilt hos benediktinerna. Denna utvecklades från och med mitten av 1800-talet, först i Frankrike (Solesmes), sedan i Tyskland (Beuron och Maria Laach), och i Belgien (Maredsous, Mont-César i Louvain och S. André nära Bruges).

Dessa benediktiners förtjänster ligger däri, att de på ett autentiskt sätt har återgivit Kyrkans traditionella liturgi och sång dess liv. Reformsträvandena inom liturgin har börjat i klostren, som ett bemödande att återge liturgin dess ursprungliga renhet. I Solesmes var detta reformsträvande dock mera arkeologiskt betonat. I Tyskland blev det mer solidariskt med den teologiska förnyelsen i Ecclesiologi och Patrologi, vars upphovsmän var Scheeben och Möhler. I Belgien strävade benediktinerna efter att sprida reformerna bland församlingarna.

Detta klosterliga ursprung gav en garanti för att liturgins förnyelse införlivades i Kyrkans tradition.

Stiftandet av rörelsen Actio Catholica år 1924 gav upphov till en djup kyrklig förnyelse bland församlingar och lekmän.

Genom denna rörelse som stiftades bland arbetare i Belgien och sedan spred sig över hela Kyrkan, upptäckte lekmän-

nen att de av Kyrkan var utsända att utstråla den kristna tron och den evangeliska kärleken i den ateistiska miljö i vilken de levde. De fick denna uppgift genom dopets och konfirmationens sakrament. De kristna som engagerar sig i sitt dagliga liv på detta sätt, kräver så småningom att de liturgiska formerna i gudstjänsten skall vara lika äkta, som det liv de avser att leva. De vill leva så att deras motto alltid förblir: "Hela evangeliet i hela livet." Mässan som sakramentalt firande av Kristi och Kyrkans offer blir ett centrum i deras liv, och från detta utstrålar Kristi kärlek i deras vardagliga gärning, så att de bär ut evangeliet till sina medmänniskor. De vill uppleva mässan på ett aktivt sätt och deras krav motsvarar påvarnas uppmaningar.

När Kyrkan inom varje församling återupptäckt sin missionskallelse, har det liturgiska livet återigen fått liv och äkthet.

Ordet missionär har i Kyrkan återfått sin ursprungliga allmänna betydelse som är: att vara av Kyrkan utsänd till de icke troende. Denna uppgift kan föreläggas oss likaväl i vårt eget land som i Afrika, Asien etc. Ni kommer kanske ihåg en bok av abbé Godin med titeln: "France, pays de mission" (Collection Rencontres, Editions du Cerf. Paris, 1943). Och senare kom abbé Michonneau's bok: "Paroisse, communauté missionnaire" (Collections Rencontres, Editions du Cerf. Paris, 1946), enligt vilken en församling inom sina egna gränser är ett "missionerande" samfund. Kyrkoherde Michonneaus egen församling Colombes ligger i en av Paris förorter.

Vi är i våra dagar medvetna om att de

länder, som traditionsenligt kallas missionsländer, inte är de enda, utan att t. o. m. vår egen stad eller by kan räknas dit; och detta har spelat en roll för den liturgiska förnyelsen, som ej kan över-skattas.

I samband med dessa liturgiska strävanden inom församlingarna arbetar olika liturgiska institut, inte bara på det teoretiska planet, forskningsplanet, utan också på det praktiska, det pastoral.

Kyrkans liturgiska förnyelse beror också på den gyllene tid som de bibliska och de patristiska studierna upplever.

Genom vetenskapens framsteg har Kyrkan fått större kunskap om kyrkofädernas värld, som också är en biblisk värld. Men det finns också en annan väg, som leder dit och som är öppen inte bara för ett fåtal utan för hela Kyrkan.

I dag lever de flesta kristna i en så aktivt ateistisk miljö (ofta kommunistisk), att de inte längre kan nöja sig med ett medelmåttigt kristet liv. De måste välja mellan att leva som engagerade kristna eller att föra en ateistisk tillvaro. Detta gör att Kyrkan, jag menar här dess medlemmar, måste leva i en situation som har nära beröringspunkter med martyrernas och kyrkofädernas kyrka, d. v. s. kyrkan under de första århundradena.

De församlingar som lever i en sådan situation blir medvetna om, att de är ansvariga för att evangeliet sås ut bland de många ateistiska medmänniskor de möter i sitt samhälle. Det är de första århundradenas Kyrka som på så sätt får nytt liv.

Tro inte, att jag glömt det ämne jag skulle behandla! De Kyrkans villkor som jag nu skisserat är nämligen väsentliga för att man skall kunna förstå de nuva-

rande liturgiska reformsträvandena inom katolska Kyrkan. Jag övergår nu till dessa.

De nuvarande liturgiska reformsträvandena leds inte av ett arkeologiskt intresse att åter införa äldre liturgiska former. De innebär en vital återupptäckt av traditionella kyrkoinstitutioner, en återupptäckt som kan ge vitala och sanna svar på aktuella problem i kyrkans liv. Genom dessa liturgiska reformer återfinner traditionella liturgiska institutioner sin primitiva uppgift.

Jag skall ge några exempel först på skillnaden mellan kloster- och församlingsliturgi, sedan på den liturgiska katekesundervisningen och slutligen på sakramentens utdelande.

Församlingens aktiva deltagande i mässan och tidebönerna kommer mer och mer att skilja sig från munkarnas deltagande. Man kommer åter att liksom i fornkyrkan få två slags liturgier: en klosterliturgi och en församlingsliturgi.

Församlingsliturgin kommer att mer och mer använda folkspråket, under det att det är en fördel för munkar och ordensmän som tillhör internationella kongregationer att använda latinet. Men vissa kongregationer som tillhör ett bestämt land ber tidebönerna på folkspråket.

En annan skillnad kommer att bestå i att en vanlig församling inte är kapabel att ens på folkspråket utföra de långa ingångs-, offertorie- och kommunionantifonerna, som återfinns i vårt latinska graduale. I vissa församlingar i Tyskland och Frankrike (jag känner inte till om det också förekommer annorstädes) sjunger församlingen mycket korta antifoner

på sitt modersmål. Dessa upprepas efter varje eller varannan vers av en psaltarpsalm, som sjunges av en försångare (solist) eller av en liten kör. På detta sätt utföres den antifonala och responsoriala sången under mässan och tidebönerna i dessa församlingar.

De redan genomförda liturgiska reformerna, t. ex. återställandet av liturgin för Stilla veckan i dess ursprungliga form, som genomfördes år 1955 och innebär att påskens mysterium i all dess renhet ställs i centrum av Kyrkans liv, förnyar på samma gång katekesundervisningen. Katekesen blir mer och mer en inledning till liturgin. Hela det kristna mysteriet är verkligen närvarande i det liturgiska firandet. Katekesen måste bereda vägen för oss in i liturgin. Man har skrivit att "ett katolskt barn är ett barn som lär sig att leva liturgiskt." Detta gäller givetvis också undervisningen av vuxna.

Ju mer katekesen blir liturgisk, desto mer hämtar den sin lära hos kyrkofäderna, vars främsta undervisning gäller "mysterierna", de liturgiska mysteriernas firande.

Och på samma gång blir katekesen och hela undervisningen mer biblisk. Kyrkofädernas värld är bibelns värld. Det var i liturgin bibeln lästes och förklarades av apostlarnas efterträdare. Liturgin, kyrkofäderna, bibeln är oskiljaktiga. Den liturgiska rörelsen har återupptäckt detta.

Det var tack vare detta som lekmännen åter började be tidebönerna, som består av psaltarsång och av läsning av bibeln och kyrkofäderna. Denna traditionella bön har alltid varit levande i klostren och bland prästerna. Det nya består i att

nu också lekmännen läser tidegården, dock på sitt nationella språk i ett förkortat skick, så att de har möjlighet att genomföra läsningen under sina dagliga plikter.

Att lekmännen läser tidebönerna, att församlingen på ett aktivt sätt tar del i utförandet av de Davids psalmer, som sjunges i *proprium missae* (ingångsantifon, graduale- och allelujaresponsorier, offertorie- och kommunionantifoner), detta gör att psaltaren åter håller på att bli de kristnas lärobok i katolska Kyrkan, såsom den var förr i tiden.

I dagens sekulariserade samhälle har de vuxnas dop åter blivit aktuellt i våra länder, som det var i fornkyrkan. Med de vuxnas dop har religionsundervisning av vuxna ånyo blivit nödvändig. En saklig utredning av detta problem leder till att man återupptäcker de institutioner fornkyrkan stiftat för katekumenernas undervisning och att man anpassar dem till nutiden. Man döper åter vuxna under påskvakan. Och man börjar ånyo att ge undervisning till katekumenerna i de liturgiska former som fornkyrkan begagnade för undervisning av dem.

Dopet har på detta sätt återfått sin karaktär av en händelse, som angår en församling i dess helhet. Det blir så småningom samma sak med andra sakrament. Botens sakrament har blivit det mest privata och mest individualistiska av alla sakrament, men också detta kom-

mer att återfinna något av vad det var i fornkyrkan, där det i vissa offentliga former var något, som församlingen som helhet kände sig delaktig i.

Efter att i några punkter ha visat, att de liturgiska reformsträvandena härrör sig ur ett vitalt behov att begagna liturgiska former i fornkyrkan, vill jag till slut i största korthet nämna några av de redan nu genomförda reformerna.

Det liturgiska året bildar mer och mer en relief med påskan som centrum.

Söndagens egen liturgi får större betydelse och firas framför dagens helgonfirande, utom vid några få undantag.

De nationella språken används mer i sakramentsfirandet och även i mässan.

Den liturgiska kalendern har förenklats.

Senare tillägg har utrensats ur tidebönerna. Tidebönerna börjar omedelbart med "Deus in adjutorium intende . . ." (Herre, kom till min frälsning). Det "Fader vår" som lästes tyst liksom den tysta trosbekännelsen som föregick "Deus in adjutorium intende" har avskaffats. Och alla tillägg efter tidebönerna har tagits bort, utom efter *Completorium*, då den gamla antifonen till jungfru Maria "Salve Regina . . ." med dess underbara melodi fortfarande sjunges.

Det kommande kyrkomötet i Rom kommer att bli synnerligen betydelsefullt i fråga om de liturgiska reformerna.

fr. Jean Mouton O. P.

Gregoriansk Æstetik I

Emnet kan forstaas saaledes, at det drejer sig om Skønhedsværdien af gregoriansk Sang som saadan, om hvorvidt eenstemmig Musik rummer Værdier, som berettiger os til at beskæftige os med den Side om Side med den flerstemmige Musik.

Det indebærer et Forsøg paa en Vurdering af, hvad der er godt og skønt i den gregorianske Sang og en Vurdering af, om disse Værdier er bragt os ind paa Livet i en given Udførelse.

Emnet er uhyre rummeligt, det kræver en alsidig Viden og Erfaring af den, som vil gøre sig Haab om at give en gyldig Fremstilling af det; og der er da den Mulighed at forstaa det med særlig Hensyn til de Interesser i det, som denne Kreds repræsenterer. Ved paa denne Maade at afgrænse, løber man en Risiko for at stille vigtige Forhold i Skygge, men det vil den efterfølgende Drøftelse forhaabentlig være medvirkende til at rette op igen.

Vil man i Dag skaffe sig Overblik over, hvorledes diverse Retninger indenfor Romerkirken og andre Kirkesamfund bestyrer Udførelsen af gregorianske Sang, har man Mulighed derfor ved Studierejser eller Grammofon-plader. Man vil paa den Maade kunne dømme om hvilken Retning, som er finest i Stilen, hvilken, som er mest forbilledlig for den Udførelse man selv tilstræber. Det

er for saa vidt meget udmærket at gøre Iagttagelser, som der findes fælles Træk for al Udførelse af Gregorianik. Men Faren for, at man kommer til at staa med en Importvare, ligger ikke saa fjernt.

Hvad man faar at høre vil ofte være Korsang, og Resultatet af Iagttagelserne vil kun kunne virkeliggøres som Korsang — hermed forstaaet det gode Kirkekors Præstation.

Som saadan Korsang er Gregorianik paa ingen Maade værdiløs, men jeg kan ikke tænke mig at den kan have nogen virkelig Fremtid for sig.

Det veldisciplinerede Kor kan sikkert bringes til at synge gregoriansk paa vore Breddegrader lige saa perfekt, som det kan sydpaa — om saa det er Maalet at stræbe efter.

Vort Maal er primært et andet.

Hvorfor skal vi da beskæftige os et Emne som dette?

Har vi Forpligtelser overfor den, som anlægger et æstetisk Syn paa det, vi har med at gøre?

Det mener jeg, at vi har. Vi maa ikke vende det døde Øre til, naar der fra æstetisk — og historisk Side rettes Kritik mod os for vor Omgang med Gregorianik.

Fra begge Sider affinder man sig med Gregorianik i Romerkirken, men Historikeren vil helst deri se musikhistoriske Exempler fra en forlængst afdød Periode, og Æstetikeren, Feinschmeckeren, vil

hævde — og det ikke uden Støtte fra Historikeren — at Gregorianik og Latin er uadskillige.

Vor Bundethed til den gregorianske Sang er, at vi har set dens Formaalstjenlighed, og at vi, for at fremme Forstaaelsen for den, ikke tør sidde Kritiken overhørig, men maa imødegaa den og forsøge at retfærdiggøre vor Adfærd. Vi mener nemlig, at der ikke kan fældes nogen retfærdig Dom over vor Omgang med Gregorianik uden om en Erkendelse af dens Formaalstjenlighed. Vi mener, at der ikke kan trives noget Forhold til den udenom Lysten til at synge den.

Det er en lang historisk Udvikling, som har ført frem til det, vi i Dag betegner som gregoriansk Sang. "Gregorianik er en Musikepoke, ikke en bestemt Stil/mange forskellige Lag af Stilarter" har Finn Viderø ved en tidligere Lejlighed belært os om. Tonalt indeholder den Melodier med pentaton Præg, med orientalsk Præg, Melodier, som er toneartsbestemt i saa høj Grad at de nærmer sig vor Dur og Moll, medens andre er helt svævende.

Hvad Udførelsen angaar, findes der Melodier, som maa anses for Solosange, andre som maa være Menigheds- eller Korsange.

Geografisk har Gregorianik faaet Farve af en hel Række Provinser: heraf Benævnelser som milanesisk, mozarabisk, gallicansk, romansk og germansk. Nogle Sange maa nærmest betragtes som virkelige Kompositioner, andre er sammensat af melodiske Floskler.

Gregorianik er paa et givet Tidspunkt blevet Fællesbetegnelse for enstemmig Sang, bestemt af det Formaal at give

Tone til den romerske Kirkes Liturgi. Selv om den, som den er kommet til os, er formaalsbestemt, har den dog ikke dermed gjort sig fri af det æstetiske Hensyn.

Men — saa sandt Formaalet trives den Dag i Dag i bedste Velgaaende, — maa en æstetisk Dom ogsaa afsiges under behørig Forstaaelse af dette, og kun den Kritiker som, foruden andre berettigede Synspunkter ogsaa kan tage dette med, er i stand til at fælde en retfærdig Dom. Netop Formaalstjenligheden har lempet den gregorianske Sang gennem Tider, hvor man var fjern fra at fatte den musikalske og æstetiske Værdi af enstemmig Sang.

Kritiken affinder sig med Gregorianik i Romerkirken.

Den vil sikkert strække sig til, at vi maa have Lov at synge paa Latin.

Men — ogsaa indenfor Romerkirken findes der stærke Ønsker om at turde benytte Modersmaalet som liturgisk Sprog — altsaa i Forbindelse med gregorianske Toner.

Vi betragter Modersmaalets Ret til at fungere i denne Forbindelse ikke blot som en naturlig Ret, men som en Nødvendighed.

Vi maa forstaa Meningen med det, som siges. Men er det alt?

Anvendelsen af Modersmaalet har utvivlsomt en hel Kæde af psykiske Konsekvenser, som næppe kan undværes, men som udebliver selv i Tilfælde, hvor man forstaar Meningen med et fremmed Sprogs Gloser, Sætningsbygning o. m. a. Til Belysning af dette Forhold vil jeg fremdrage en Dagbogsoptegnelse af Sam. Pepys. I sin Dagbog for en Dag i Aaret

1667 omtaler han nogle Overvejelser han har gjort sig. Han har overværet en Koncert, men synes, at flerstemmig Sang egentlig ikke er Vokal- men snarere Instrumentalmusik, fordi Ordenes Mening fortaber sig, hvis man ikke forstaar dem, særlig ved Fugéren.

Han udtaler sig i begejstrede Vendinger om en Tjener hos Lord Laudersdale, som spillede skotske Viser paa Violin. Og saa kommer hvad jeg synes er af særlig Interesse i denne Sammenhæng: De italienske Sangere har nok sunget godt; men i en Sang kommer det an paa Ordene, og det kommer an paa, hvorledes Musiken forholder sig til dem. Landets Sprog og dets Betoningsforhold (Akcent) maa være Tilhøreren forstaaelig og fortløbig, ellers vil man aldrig kunne bedømme et fremmed Lands Vokalmusik rigtigt. — — —

Længere nede kommer det: I mit Indre føler jeg, at jeg paa en vis Maade kunne komponere engelske Ord, som ville tilfredsstille selv det mest kræsn engelske Øre bedre, end hele denne velske Musik gør det. Jeg bliver mere overbevist om, at hver Nation har en Taletone og Akcent, som ikke ligner andre Landes og heller ikke behager dem; derfor maa ogsaa Sangen være en anden. Jo mere Musiken svarer til Ordene desto mere har den Modersmaalets Intonation. (Moser: Dokumenter pag. 86) Modersmaalets Intonation!

Det var en Tilhører, der havde Ordet, utvivlsomt en af sin Samtids fineste Kritikere.

Vil man skønne om Gyldigheden af hans Overvejelser, kan man tænke paa om ikke Tyskerne har en vældig Fordel

i at have de mange store Korværker paa deres eget Sprog. Muligvis gør deres Musikudøvelse alene af den Grund Indtryk paa os andre. Og naar Englænderne synger Händel, mon de saa ikke netop faar Modersmaalets Intonation i Tilgift.

Det kunne se ud, som om det skulle være fordelagtigt, psykisk fordelagtigt at synge paa Modersmaalet, ja maaske ligefrem en æstetisk Nødvendighed, hvis ikke Sangen skal forfladiges.

Nu kan vel vi i vore Lande ikke undgaa at synge Oversættelser, og det maa derfor være nærliggende at spørge, om der er større Risiko forbundet med at synge gregoriansk med Modersmaal-Tekst, end ved at synge anden Vokalmusik i Oversættelse.

Ja nok! Teksten kommer til at betyde mere i den enstemmige Sang. Den sproglige Intonation bliver noget væsentligt, og det i højere Grad jo fjernere de syngende staar fra de professionelles Kred.

Jeg nævnte før, at Anvendelsen af Modersmaalet medførte en Kæde af psykiske Konsekvenser, som jeg anser at være overordentlig værdifulde, ja ligefrem nødvendige. Men jeg føler mig ogsaa foranlediget til at spørge, om denne Modersmaalets Forstaaelighed (med alt hvad dette Ord rummer direkte og underforstaaet) som psykisk Fænomen, er den egentlige Vanskelighed for den æstetisk dømmende.

At det latinske Sprog har affødt den gregorianske Sang, er ikke den hele Sandhed. Noget andet er, at Idealet for os vil være naaet, hvis vore Modersmaal ville føje sig lige saa let til den, som Latinen gør.

Men gør Latinen det, fordi den er et ikke talt Sprog?

Det er indlysende, at der er større eller mindre Forskel paa Latin af i Dag og diverse talte Sprog. For vort vedkommende er Forskellen af de store, hvad Sprogkarakteren angaar.

Som allerede nævnt er Betegnelsen Gregorianik en Fællesbetegnelse, som dækker over en Mangfoldighed af musikalske Elementer, med Rødder langt tilbage i Tiden.

I den gregorianske Sangs Udviklingshistorie, dens Forhistorie, er der foretaget Oversættelser fra hebraisk, fra græsk, til Latin og derfra videre til Modersmaalene. Der findes undertiden flere latinske Tekster til samme Melodi; der findes Fænomener som Vandremelismer, Initialer og Finaler, som skifter Tekst. Der er forlængst tænkt i Baner, som vi søger frem ad. Vort Forhold til Gregorianik repræsenterer ikke nogen helt enestaaende Situation i dens Historie. At der lægges en ny Tekst under, paa et andet Sprog end det oprindelige, er sket før.

Gudrun Zethelius har endda belært os om, at man indenfor Romerkirken bearbejder gamle Melodier for ny latinske Tekster, og at man der staar overfor lignende Vanskeligheder, som vi gør, med Hensyn til Tekstunderlægningen. Det er altsaa ikke Underlægning af Modersmaalstekst alene der volder Vanskeligheder.

Mulighederne for at naa til et for det fordomsfri Øre tilfredsstillende Resultat skulle ikke være udelukket. Jeg vil endda, tro at den gregorianske Melodik langt bedre vil kunne bære Modersmaa-

lets Intonation, end anden Vokalmusik kan, maaske fordi den ikke paa Forhaand er belastet af Hensynet til et talt Sprog. Betingelserne for at naa det gode Resultat er selvfølgelig ikke billige. Nemmere vilde det maaske være at komponere ny Melodier. Der kræves en dyb Fortrolighed med den gregorianske Tonverden og en mindst ligesaa dyb Fortrolighed med Sprog — først og fremmest Latinen og Modersmaalet.

For Psalmetonerne vedkommende kan jeg ikke se bedre end, at et helt tilfredsstillende Resultat vil kunne opnaas. Forsyndelserne forekommer mig ganske vist for Tiden at være Legio, og stammer vel fra manglende Øvelse i Afvejelsen af de textlige og melodiske Betoninger i deres inbyrdes Forhold.

Pudsigt er det at se, hvorledes Poesien, som vi er saa fortrolige med fra Salmebogens Vers, driller. Mange Ord faar i Psaltersangen skæve Betoninger, fordi man vanemæssigt tænker dem i en metrisk Sammenhæng.

Mon ikke noget saadant kan betegnes som en Børnesygdom. Jeg vil haabe det, og tillige haabe, at Tekstbehandlingen i Psalmodien maa kunne blive en Hjælp og Rettesnor for andre og vanskeligere Omraader indenfor Gregorianiken. De Iagttagelser, man der kan gøre, og den Erfaring, man der har Mulighed for at opnaa, maa kunne anvendes paa Antifoner og Responsorier. At baade Antifoner, Responsorier og Hymner kan synges paa Modersmaalet uden at støde an mod æstetiske Synspunkter, mener jeg at have set Exempler paa.

Ethan Rosenkilde Larsen

II

Estetiken kan vara normerande eller deskriptiv, empirisk. I det här sammanhanget måste vi väl närmast betrakta den som normerande, alltså inte fundera över vad det är i den gregorianska sången som gör att vi tycker att den är vacker. Vi ska således inte gå in på hur denna musik kan synas oss vacker på grund av vissa tonsteg, hur stundom en viss tritonusverkan har en litet hisnande effekt på en, hur kyrkotonarterna trots allt kanske retar vårt öra genom sin olikhet med dur och moll, t. ex. hur den doriska ledtonen ger en behaglig retning när man innerst kanske reagerar för d-moll, eller hur den annorlunda rytmen ger oss samma litet berusande känsla, när tyngdpunkterna kommer med olika tidsintervall.

I stället skulle vi alltså här närmast diskutera en normerande estetik, ty vi står i ett målbestämt arbete. Det gäller dels det vi gör, det vi sammanställer av gregoriansk musik. Hur skall det vara funtat för att vara så vackert som möjligt? Och dels gäller det den uppförandepraktiska sidan. Hur skall denna musik sjungas för att bli vacker på rätt vis? Båda dessa problem har såväl en allmänt estetisk som en teologisk aspekt. Jag är kanske böjd att ge den teologiska ett visst försteg. Ty väl är det bra om en präst har en väl klingande stämma när han talar, och det är nog heller inte ur vägen om han vet att lägga sina ord väl, men det viktiga är innehållet, det han säger, det som står inom Kyrkans gudstjänst, och skall tjäna Gud till ära och människor till salighet. Så är det också med den

gregorianska sången. Den ska vara så schön vi någonsin kan göra den, ty den sjungs till Guds ära, men skall också tjäna församlingen till uppbyggelse i detta ords riktiga mening, den bygger upp Guds tempel, sten för sten.

Då först det normerande estetiska för vårt arbete med textunderläggning. Varför skall det vara "fel" att göra litet hur som helst? Varför är inte alla svenska introitus som sett dagens ljus de sista 20 åren estetiskt goda? Vi kan nog finna åtskilliga här i landet som menar sig kunna mycket av det gregorianska, men som i sten nekar till att det skulle vara något att anmärka på detta material, eller mot än mer halsbrytande ingrepp i stoffet. Varifrån ska vi ta normen? Stilkänslan kan här vara bedräglig: det kan hända att den infinner sig först när man slagit upp *Graduale Romanum* och jämfört. Vi får nog räkna med ett rent praktiskt övervägande här. Det material vi övertar är slipat och använt i århundraden, och endast det bästa är gott nog. Att här säga att vi kan ta oss friheter, ty gregorianiken är i sin tur en översättning, tror jag inte är realistiskt. Ty sådan vi har denna musik nu är den inte en översättning, utan en speciell, färdig egen konst- art. Där tror jag i stället att det bästa vi kan göra är att lära av originalens sätt att arbeta med textunderläggning och adaptation, d. v. s. i praktiken så som arbetet redan bedrivits i Danmark av Finn Viderø och här i Sverige under Knut Peters och Arthur Adell, och förresten också i det gregorianska symposiet här i Uppsala på sistone. Man kan fråga

sig om det inte blir sterilt att på detta sätt mekaniskt söka förlagor till varje fras i originalen och deras variationer till initialer och finaler. Men finns det ett enda exempel på att t. ex. en introitusantifon som i fråga om textens ordaccenter och satsaccenter har fullkomliga motsvarigheter i en latinsk antifon och dess varianter, har blivit steril? Jag tror det inte förrän jag sett det.

Ändå är det hela ytterligare något komplicerat. Rosenkilde Larsen har pekat på risken att det hela blir oorganiskt, främmande fåglar. I varje fall måste det bli så att hur väl vi än försöker anpassa oss till de goda originalen, blir det hela något genuint svenskt. Detta inte bara på grund av den svenska texten, ty redan om vi sjönge på latin skulle en svensk kör sjunga annorlunda än t. ex. en fransk, ty vi uttalar trots allt latinet olika, med olika ord- och satsaccenter.

Men jag vill ändå mena att vi för att nå ett estetiskt gott resultat ska i största möjliga utsträckning komma så nära originalens form som möjligt, under användande av de adaptationsvägar detta material ger.

Det andra delproblemet var det uppförandepraktiska. Varifrån ska vi ta nor-

men? Från Solesmes eller Beuron, från Henry Wernan eller Rut Ericsson eller Harald Göransson? Jag menar nog att också där får vi vara ödmjuka. De som står i seklers tradition och beder denna musik dag ut och dag in, år ut och år in, de har något mer äkta än vad som kan åstadkommas när man kommer utifrån. Likväl ska vi inte plagiera. Förslagsvis skulle jag vilja föreslå en kombination som kan ge vissa riktlinjer för den svenska gregorianska sången. Den franska legato satsmelodin som vi finner t. ex. i Solesmes och det tyska ordaccenterna som de låter t. ex. i Beuron är var för sig ganska lämpade för svenskan. För övrigt måste här också funktionen vara norm. Musiken får inte döda texten. Den faran har också kyrkofäderna insett. Ett introitus' sköna melismer borde väl vara de lätta rökelseskyar som är de heligas böner men kan bli en liten aning sinnliga, litet kletiga tonströmmar som kväver texten. Likaså metronomsjungandet. Räddningen är inte bara en god inövning, utan ett flitigt bedjande av denna sång. Så blir alltså normen för att nå goda resultat i detta arbete: bön och arbete.

Lars Hartman

Dansk Antifonale

I Danmark begyndte arbejdet med at tilpasse danske tekster til gregorianske melodier for ca. 30 år siden, da "Hellig Trefoldigheds Oratorium" på grundlag af to års praktiske erfaringer i 1929 udgav et udvalg af Bibelske Psalmer med oldkirkelige Melodier, tilrettelagt til praktisk brug. Som medudgiver ved denne udgave nævnes på titelbladet professor Erik Abrahamsen, den daværende Ordinarius i musikvidenskab ved Københavns universitet, medens de øvrige udgivere ikke er navngivne. Ved anden udgaven 1933 derimod var nuværende sognepræst i Bjerreby på Tåsinge, pastor Gunnar Pedersen en af hovedredaktørerne. Han var en af de første, der herhjemme interesserede sig for gregoriansk sang og i årenes løb har han udført ikke så lidt arbejde med tilrettelæggelsen af gregorianske melodier til brug ved liturgiske andagter bl. a. for Samfundet Dansk Kirkesang og Københavns Dreng- og Mandskor. I musiktillægget til anden udgaven af Bibelske Psalmer findes der fra hans hånd foruden psalme- og lektionstoner både Kyrie, Gloria, Agnus Dei, Litaniet, Te Deum, Venite med Invitatorium, responsoriet "I dine hænder" og antifonen til Nunc dimittis tilrettelagt med danske tekster. I det følgende år fulgte som privat trykt publikation til gennemprøvning i en snævrere kreds hans Evangelisk Dansk Tidebøn, der indeholder tekster til matutin, sext, vesper og

completorium i ugen foruden nogle anvisninger til brug i kirkeåret, og omkring samme tidspunkt offentliggjorde Johs. Bruun sin Dansk Højmesse og Tidesang, udarbejdet til brug ved de såkaldte "Stille dage", der afholdtes en gang årlig i Helsingør. Fra trediverne stammer også to små texthæfter med teksterne til henholdsvis vesper og completorium, udgivet af Samfundet "Pro ecclesia", og bag begge disse publikationer sporer man også Gunnar Pedersens hjælpende hånd. Endelig fulgte i 1946 en fuldstændig udgave af hele Psalteren med tilhørende antifoner, tilrettelagt af Gunnar Pedersen. I forordet dertil siges udtrykkeligt, at det øvrige liturgiske stof, der var taget med i anden udgaven, nu med vilje er udeladt med henblik på at offentliggøres i anden sammenhæng. Grunden var den, at man allerede så småt var begyndt at arbejde på at tilvejebringe et fuldstændigt antifonale, af hvilket Bibelske Psalmer skulde udgøre tredje del. En begyndelse til første del blev gjort i 1947 med heftet Morgen- og Aftensang, der indeholder teksterne til Laudes og Vesper på ugedage, Matutin og Completorium på søndage og flere tidebønner til kirkeåret. Den tilsvarende musik bragtes i Antifonale (1949), hvoraf størsteparten lå færdig fra Gunnar Pedersens hånd, da han af forskellige grunde måtte give arbejdet fra sig. Den resterende del tilrettelagdes af Dag Monrad Møller,

der bad mig overtage den musikalske redaktion.

I de følgende år blev det Monrad Møller og mig, der kom til at arbejde sammen, han som redaktør af teksterne og jeg som musikalsk rådgiver. I 1953 kunde vi som første del af et antifonale udsende teksterne til Ugens Tidebønner, og omtrent samtidig udsendtes et nødtørftigt udvalg af musikken dertil i Kortfattet Antifonale, men først i 1959 var vi så vidt, at vi kunde lykønske hinanden til den færdige redaktion af et fuldstændigt antifonale, af hvilket teksterne nu foreligger i publikationen Dansk Tidebog 1961, indbundet sammen med tredje udgaven af Bibelske Psalmer, medens musikken dertil endnu venter på at blive sendt i trykken.

Om tilrettelæggelsen af musikken kan der være grund til at nævne, at de principper, efter hvilket arbejdet er foregået, i årenes løb har undergået så store ændringer, at der i virkeligheden er tale om en fuldstændig omlægning af metode. Det hænger til dels sammen med ydre omstændigheder, men har dog sin væsentligste årsag i, at den større fortrolighed med det til en begyndelse ukendte stof medførte en stadig større hensyntagen til enkeltheder, som det mere overfladiske kendskab enten havde overset eller anset for mindre væsentlige. Da jeg blev opfordret til at overtage den musikalske redaktion, var mit kendskab til gregoriansk sang begrænset til *Graduale Romanum* og Peter Wagner's *Einführung in die gregorianischen Melodien*, de to standardværker, man skulde kende til magisterkonferens i musikvidenskab ved Københavns universitet, og da jeg siden

min examen kun havde været i berøring med gregoriansk sang under to korte besøg i Beuron og Solesmes, var mit kendskab til antifonalet og tidebønnerne praktisk taget lig nul. Hvor lidt jeg i virkeligheden vidste om disse ting, gik op for mig ved at deltage i Laurentius Petri sällskapets sommerkonventer, men til gengæld traf jeg der Arthur Adell og Knut Peters, hvis store viden jeg fik lov at øse af, og hvis råd og vejledning har været os til så stor hjælp, at det er mig en kær pligt ved enhver given lejlighed at udtrykke min dybe taknemlighed for alt det, disse to mænd har betydet for vort arbejde. I praksis fik vi lejlighed til at udnytte de erfaringer, vi havde gjort i Sverige, i den serie af udsendelser, vi havde held til at få den danske statsradiofoni til at interessere sig for, idet man som helgmålsbøn på lørdagene før første søndag i advent, palmesøndag og pinsedag begyndte at sende en liturgisk andagt i form af vesper eller completorium, sunget af skolebørn. Serien sendtes oprindeligt kun fra Kristkirken i Tønder, men er i de seneste år blevet noget udvidet, således at der nu vexles mellem Tønder og Sct. Olai domkirke i Helsingør. Her fik vi lejlighed til uforbindtligt at afprøve en del af arbejdsresultaterne, og selv om nogle af de anvendte antifer og responsorier også blev trykt på små sangblade, var det dog muligt ved given lejlighed at revidere eller kassere det, der ikke kunde stå for en kritisk prøvelse.

I løbet af arbejdet viste det sig, at en del af de anskuelser, jeg havde lært at kende i Peter Wagners bog, ikke holdt stik, og derved førtes jeg uvilkaarligt til

en undersøgelse af det materiale, som de franske benediktinere har udgivet og bearbejdet. Som resultat deraf besluttede jeg mig at vælge Antiphonale Monasticum til udgangspunkt for vort arbejde, og dette førte naturligt til en større uafhængighed af de svenske forbilleder og en mere selvstændig stillingtagen til de opdukkende problemer.

I adskillige år stod det mig klart, at vi i Danmark hverken kunde eller skulde slavisk følge de principper, der var anvendt i Sverige, bl. a. fordi Svensk og Dansk er forskellige med hensyn til accentforhold, men det var mig ikke muligt at finde frem til en tilfredsstillende musikalsk udformning af visse melodiske og rytmiske forhold, før jeg under udarbejdelsen af et foredrag til et af Laurentius Petri sällskapets studiekonventer fik fat på den bog, der kunde give mig indgående besked om de melodiske og rytmiske love, efter hvilke de gregorianske melodier er bygget. Ferretti's *Esthétique grégorienne* kom til at betyde et vendepunkt for hele vort arbejde, idet det mere indgående kendskab til gregoriansk stil medførte en gennemgribende revision af hele det indtil da tilvejebragte materiale, men samtidig kunde vi arbejde videre i forvisningen om, at det endelige resultat er gregoriansk i den forstand, at de foretagne ændringer holder sig inden for stilens grænser og for så vidt svarer til, hvad man allerede foretog sig i den levende tradition, når en ny text skulde tilpasses til en forhåndenværende melodi. De principper, vi har fulgt, kan stort set deles i tre kategorier eller trin, om man vil. Det første trin består i at oplede en antifon, hvis text

har samme antal stavelser og samme accentforhold som den text, der skal underlægges, og mærkeligt nok lod det sig i slet ikke så få tilfælde gøre at finde en fuldstændig overensstemmelse mellem en latinsk og en dansk text, dog sjældnere med bibeholdelse af den melodi, til hvilken den latinske text hørte. Lykkedes det ikke at finde en fuldstændig overensstemmelse, kunde det i et større antal tilfælde lade sig gøre at tilvejebringe denne overensstemmelse ved lette melodiske ændringer efter de af Ferretti påviste love for forholdet mellem den melodiske udformning og textens accentforhold. Disse ændringer angår som oftest kun periodeslutningerne, men kan dog også dreje sig om indsætning (eller borttagning) af en enkelt betonet stavelse.

En anden farbar vej var jævnføring af antifoner, bygget over samme melodiske mønster, men med perioder af vekslede længde. I sådanne tilfælde lykkedes det ofte i een antifon at finde een eller flere linjer med samme akcenter som den givne text, medens de øvrige linjer lod sig finde i andre antifoner, og den musikalske redaktion bestod da i at samle disse linjer til en helhed omtrent som brikker, der lægges i et mønster. Noget lignende gjorde sig forøvrigt også ofte gældende med hensyn til udformningen af de for hver toneart typiske initiumsformler. I enkelte extreme tilfælde kunde det dreje sig om en sammenstilling af de for et antifonmønster typiske formler, men i en anden rækkefølge og uden modstykke i det forhåndenværende antifonmateriale. Størst vanskelighed beredte de længere antifontexter, især de, der er knyttet til

de traditionelt særlig kendte eller "berømte" melodier, men til gengæld har nogle af dem en tekst, som ikke er hentet direkte fra bibelen, og med hensyn til parafraser er man naturligvis betydeligt friere stillet. Det samme er i øvrigt også tilfældet med en del af responsorierne, navnlig de store responsorier til den stille uge, hvor vi — ligesom ved hymnerne — kunde drage nytte af vor medredaktør, Harald Vilstrups overordentlig fine digteriske teknik og fremragende poetiske begavelse. Det behøver næppe at omtales særskilt, at alle — såvel musikalske som textlige — hjælpeklender er blevet udnyttet i fuldt mål. Ved siden af Antiphonale Monasticum er der hentet stof fra Antiphonale Romanum, fra Antiphonale Sarisburiense og Mediolanense, fra svenske håndskrifter, fra det Svenska Antifonalet I og II, og for teksternes vedkommende er der benyttet ældre og nyere danske bibeloversættelser sammenholdt med latinske og græske originalversioner

og tyske, engelske og svenske oversættelser. Den anvendte arbejdsmåde måtte naturligt føre til, at det færdige resultat ikke holder sig til en absolut strengt afgrænset stil, som det i vore dage så ofte kræves, når talen er om gudstjenestemusik. Tværtimod afspejler det noget af den stilistiske brogethed, der i tidens løb er kommet til at præge overleveringen af den gregorianske sang. Det skal heller ikke nægtes, at ligesom vor arbejdsmåde har fjernet os mere og mere fra vore svenske forbilleder, således har den også bragt os på afstand af Gunnar Pedersens arbejde. For imidlertid ikke at understrege den stilforskel, der er det naturlige resultat af to vidt forskellige arbejdsmåder, har vi foretrukket at lade hans og vort arbejde fremtræde side om side, så at det kan stå enhver frit at tage det i brug, han finder bedst egnet til sit formål.

Finn Viderø

Laurentius Petri Sällskapets Sommarkonvent 1961

Laurentius Petri Selskabets sommerkonvent holdtes 1961 i Uppsala i dagene 8–13 august. I hvert fald for udlændingene satte opholdet i den smukke universitetsby en ganske særlig kolorit over mødedagene, og programmet var da også tilrettelagt således, at der blev tid til både at deltage i møderne og at se nærmere på by og omegn.

Sommerkonventet var tænkt som et samvær dels omkring udførelsen af de daglige tidebønner dels om fordybelse i breviarets tekster og øvelse af melodierne. Tidebønnerne holdtes i byens to kirker, laudes og vesper i Heliga Trefaldighets kirke og sext. og completorium i Domkirken, hvor man deltog i den ordinære tjeneste. Den mere verdslige del af konventet var henlagt til Östgöta nation, hvis hyggelige lokaler udgjorde en fortræffelig ramme omkring sammenkomsterne.

I tre udbytterige bibelstudier gennemgik pastor Fredrik Sidwall tidebønnens faste lovsange: Sakarias' lovsang fra laudes, Marias lovsang fra vesper og Simeons lovsang fra completorium.

Meget interessant var forevisningen af Uppsalas og omegns kirker. Under ledelse af Lars Ridderstedt så man onsdag eftermiddag Uppsalas forstadskirker, og onsdag aften viste Fr. Sidwall rundt i domkirken med det tilhørende pragtfulde skrudkammer. Torsdag, fredag og lørdag foretog man bilture rundt i omegnen til

de meget seværdige, romanske Upplandskirker: Danmark, Vaksala, Gamla Uppsala og Ärentuna om torsdagen, Tensta, Viksta og Vendel om fredagen og Balingsta, Härkeberga og Litslena om lørdagen. Særlig interesse vistes, takket være udflugternes leder, Bengt I. Kilström, de utallige kalkmalerier, som ganske dækker hvælvingerne i de fleste af kirkerne, og som først i de senere år på ny er blevet fremdraget efter at have været overkalket fra reformationstiden.

En særlig oplevelse var besøget fredag eftermiddag på Örbyhus, en af Sveriges ældste herregårde. Grevinde von Rosen berettede om gårdens historie og fremviste de store samlinger af bl. a. våben, malerier og kobbertøj. Besøget afsluttedes med servering i haven.

Fredag morgen var der efter prim højmesse i Heliga Trefaldighets kirken. Man havde i forvejen instuderet en introitus, som klang usædvanlig smukt under de gamle hvælvinger. Den musikalske skønhed og den værdighed, hvorved messen blev fejret, gjorde et stort indtryk ikke mindst på de danske deltagere.

Om søndagen deltog man i Domkirkens højmesse, og efter frokost var der samvær i Eriksbergkyrkans forsamlingslokaler. Her berettede Søster Sigrid Nicolajsen om ordenslivets begyndende renaissance i Danmark.

Konventet leledes i år for sidste gang af dr. Adell. For sangøvelserne stod Ragnar Holte, og organister var Finn Viderø og Per Erik Styf.

Fra et dansk synspunkt var vel det, der gjorde størst indtryk, den meget smukke udførelse, som tidesangen fik især i Heliga Trefaldigheds kirken. Imponerende var også det store antal studenter, som hver aften deltog i completorium i Domkirken. Ligeledes måtte man undres over den lethed, hvormed man indøvede de nye og ofte vanskelige ting til tidebønnerne. Dette er altsammen et bevis på, hvorlangt man er nået i arbejdet med fornyelse af den evangeliske tidesang i Sverige.

Ved Laurentius Petri Selskabets årsmøde fredag aften blev dr. Adell, selskabets stifter og mangeårige leder, fra alle sider hyldet og takket for den uvurderlige indsats, han har ydet, ikke blot for kirken i Sverige men også for dens nabokirker.

Knud Andersen

Studiekonventet 1961

Det nordiska studiekonvent, som Laurentius Petri Sällskapet anordnade i Uppsala den 14–17 aug. 1961, fick en speciell prägel av att Sällskapets 20-årsjubileum samtidigt högtidlighölls. I likhet med tidigare år skapade fyra dagliga, sjungna tideböner en levande ram kring föredrag och samtal om olika frågor rörande tidegården och den gregorianska sången. Deltagarantalet var drygt 40.

I en historik över Sällskapets utveckling framhöll kyrkoherde Pehr Edwall hur förändrad situationen blivit sedan 1920-talet, då Arthur Adell och Knut Peters började sitt arbete på att skapa en svensk evangelisk tidegård i anslutning till reformationstidens tradition. Vad Peters i sin bok *Den gregorianska sången* 1930 ännu betecknade som fromma önskemål, om vilkas förverkligande han icke hyste mycket hopp, har i dag faktiskt till stor del blivit verklighet. Genom det 1941 bildade Laurentius Petri Sällskapet har dessa strävanden fått ett verksamt stöd.

I ett samtal om fortsatt nordiskt samarbete enades man om önskvärdheten av att gemensamt utge betydelsefulla äldre liturgiska urkunder, t. ex. Dalbyboken från 1100-talet (förmodligen Nordens äldsta bok), Uppsalamissalet 1513 och Abomissalet från 1480-talet.

Rapportörer från de olika länderna lämnade intressanta redogörelser för tidebönens ställning i Norden i våra dagar. Sverige intar här sedan länge en ledande ställning, som också markeras därav att vi sedan 1959 äger ett fullständigt antifonale. Sällskapets sekreterare Gudrun Zethelius hade insamlat värdefulla informationer om hur de olika tidegårdsböckerna (utgivna i sammanlagt över 100 000 exemplar) används ute i församlingarna, i kyrkokörerna, vid konfirmationsundervisningen, vid stiftsgårdar osv. Den svenska tidegårdens rent bibliska och därigenom ekumeniska prägel understryks av att den funnit ingång både på romerskt och frikyrkligt håll.

Ärkebiskop Gunnar Hultgren gav i ett anförande uttryck åt kyrkans tacksamhet mot både Sällskapet och dess ledare doktor Adell för deras insatser under de gångna tjugo åren. Ärkebiskopen värdesatte personligen tidegården som andaktsform och han uttryckte förhoppningen om att den via ungdomen och kyrkomusikerna skulle finna en väg in i församlingarna. Slutligen påpekade ärkebiskopen den uppgift, som Laurentius Petri Sällskapet har inom strävandena för gudstjänstlivets förnyelse, som nu fått ett sammanhållande organ i biskopsmötets liturgiska nämnd. Efter ärkebiskopens anförande höll professor Carl-Allan Moberg en föreläsning om den heliga Birgitta och musiken.

Sällskapets nyvalde ordförande, docent Ragnar Holte, inledde ett livligt samtal om Psaltaren i vår gudstjänst och vårt andaktsliv, där man särskilt uppehöll sig vid den teologiskt centrala frågan om Psaltarens kristologiska tolkning. Den historiska bibelsynen kan lätt skymma den tolkning av psalmerna, som Kristus velat ge.

De svårigheter som den gregorianska sångens anpassning till andra språk än latinet innebär blev huvudpunkten i den diskussion under rubriken *Gregoriansk estetik*, som inleddes av Ethan Rosenkilde Larsen och Lars Hartman.

Studiekonventet 1961 gav alltså en fin syn av teologiska och musikvetenskapliga aspekter på tidegården och dess sång och balanserade samtidigt väl det teoretiska studiet och den utövade gudstjänsten.

Folke Bohlin

Styrelsens sammanträde

Styrelsen för Laurentius Petri Sällskapet sammanträdde i Uppsala den 16 aug. 1961 och konstituerade sig sålunda: ordförande: docent Ragnar Holte, Uppsala, v. ordf.: kyrkoadjunkt Karl Erik Wallin, Karlshamn, sekreterare: musikdir., teol. kand. Gudrun Zethelius, Burträsk, kassaförvaltare: fil. mag. Vivi Andersson, Burträsk. Övriga ledamöter musikdir. Albert Sjögren, Stockholm, samt teol. dr. Arthur Adell,

Uppsala, hedersordförande. Vid sammanträde i Stockholm 15 jan., 1962 beslöts att förlägga sommarens båda konvent till Hemse på Gotland, sommarkonventet 31 juli—5 aug. och studiekonventet 7—11 aug. Det senare skulle samlas omkring ämnet "Mässa och tidegård hos Laurentius Petri" och vara en grundkurs om dennes skrifter *De Officiis* och *De Punctis*. Sällskapets medlemsantal utgjorde 255 den 31 dec 1961.

Gudrun Zethelius

Kyrkosångens vänner

Från sammanträdet med KSV:s Centralkommitté den 3 jan. 1962.

När Biskop Aulén detta för sista gången som ordförande ledde Kyrkosångens vänner centralkommittés sammanträde efter ett ordförandemandat på drygt 30 år, hade han som så många gånger förut att presidera i ett meningsutbyte som täckte stora delar av det kyrkomusikaliska fältet.

Bland de ärenden som behandlades rörde ett det prekära ekonomiska läget för kyrkomusikaliskt arbete på riksplanet. En kommitté tillsattes att söka bringa bättring häri, och att utreda relationerna dels mellan de olika centrala organen, dels mellan dessa och stiftskretsarna.

Ytterligare diskuterades radiogudstjänsternas musikaliska utformning, enkannerligen julgudstjänsternas. Vidare uppdrogs också åt Henry Weman att utarbeta en handledning för det liturgiska orgelspelet, varav bristen är särskilt kännbar när det gäller utbildningen av kantorer.

Rapporten från orgelrådet gav anledning till ett livligt meningsutbyte om "modern" kyrkomusik, där dels uttrycktes farhågor inför vissa tendenser i det nyaste materialet, och dels man pläderade för öppenhet för det nya.

En fråga som måhända får vissa praktiska konsekvenser var den om eventuella kördräkter. Ett uttalande från den i ärendet tillsatta kommittén kommer att publiceras, förmodligen i facktidningarna.

Övriga beslut, bl. a.: anslag å 500 kr. till täckandet av bristen vid orgeldagarna i Hälsingborg; skrivelse till Musikaliska Akademien med innehåll att domkyrkoorganisttjänster måtte omläggas till att vara helavlönade, utan fyllnadstjänstgöring; utredning om en effektivisering av Ceciliastiftelsen; anslag till Geijerskolan 350 kr.

Till ny ordf. efter Biskop Aulén som avböjt återval, valdes Biskop Gert Borgenstierna; styrelsen i övrigt: W. Ahlén, v. ordf., L. Hartman, sekr., K. G. Gustafsson, kassör, J. H. Åberg, bibliotekarie, H. Weman och P. Edvall.

Slutligen kungjorde Biskop Aulén att han beslutat utdela till Sven Erik Bäck sitt pris på 500 kr. för hans motetter. Priset kommer i fortsättningen att årligen utdelas av en kommitté till någon som särskilt utmärkt sig i fråga om körkompositioner för liturgiskt bruk.

L. H.

KSV:s centralkommittés räkenskaper för år 1961 upptaga i sammandrag följande poster:

INKOMSTER

Behållning vid årets början	1.971: 72
Årsavgifter	2.100: 00
Bidrag till internationella orgeldagarna i Hälsingborg	350: 00
Samfundet för unison sång	500: 00
Psalmistan	3: 45
Bankränta under året	0: 15
	<u>4.925: 32</u>

UTGIFTER

Sekreterarens arvode och utlägg ..	130: 00
Anslag till Svenskt Gudstjänstliv ..	250: 00
„ „ Geijerskolan	300: 00
„ „ orgeldagarna i Hälsingborg	300: 00
Sammanträden, porton m. m.	1.140: 27
Behållning till år 1962	2.805: 05
	<u>4.925: 32</u>

Göckhem 31 december 1961.

Karl G. Gustafsson
kassaförvaltare

Domssöndagen och dess liturgiska utformning

Den avslutning av kyrkoåret med dess starka anknytning till de yttersta tingen, som för oss är naturlig och självklar, äger ingen motsvarighet i vår medeltida tradition utan är en unik efterreformatisk skapelse. Våra medeltida missalen sluta i regel med den tjugofemte söndagen efter Trefaldighet, vilken har såsom epistel Jer. 23: 5-4 och såsom Evangelium Joh. 6: 5-14. Dessa texter återfinnas icke på motsvarande plats i nutida romersk tradition. Under tiden närmast efter reformationen består denna ordning beträffande kyrkoårets avslutning. Det Nya Testamentet av 1526 upptager sålunda en perikopförteckning, som i allt väsentligt bygger på Uppsala-missalet av 1513, och där samma texter anvisas för 25:te söndagen efter Trefaldighet som i den medeltida svenska traditionen. Samma är förhållandet i de närmaste decenniernas liturgiska och homiletiska arbeten.

Omkring 1570 sker emellertid en orientering mot en ny ordning i hithörande sammanhang. En evangeliebok av 1567, som påträffats i ett exemplar i Abo, upptager sålunda texter för såväl en 26:te som en 27:de trefaldighetssöndag. Motsvarande dagar återfinnes i den mer kända evangelieboken av 1572 och i 1628 års evangeliebok, där en för framtida ordning definitiv praxis fastställes. 1628 får nämligen 26:te söndagen efter Trefaldighet såsom evangelium Matt. 25: 31-46 (1572 hade upptagits Matt. 24: 15-28). 27:de söndagen efter Trefaldighet med evangeliet om de tio jungfrurna har snarast funktionen av en fyllnadsdag, som kan flyttas efter kyrkoårets behov och ev. tjänstgöra som sjätte söndag efter Trettondedagen. 1686 kodifieras de liturgiska bruken för de nytillkomna trefaldighetssöndagarna och den ordning fastställes, som kom att gälla till 1942. Det heter sålunda i kap. 14, § 6 av 1686 års kyrkolag: "När årsloppet så medgifwer/ at Dominica VI Epiphanyas infaller/ förklarar Evangelium om the Tijo Jungfrur/ som eliest på Do-

minica XXVII Trinitatis plägar predikas Men Evangelium om ytersta Domen/ predikas altijd Söndagen näst för Adventet." Tilläggas bör, att evangeliet för den sistnämnda dagen, som med tiden kom att uppfattas som och benämnas domssöndag, är hämtat från Luthers kyrkopostilla.

Trots att "domssöndagen" stod som näst sista trefaldighetssöndag, kom den alltid att firas såsom kyrkoårets sista, i enlighet med kyrkolagens föreskrift. Det är därför naturligt, att man omsider placerar den sist bland trefaldighetssöndagarna. Detta sker emellertid först i 1921 års handbok, då 26:e söndagen efter Trefaldighet officiellt får namnet Domssöndagen och placeras sist bland årets söndagar. Den tidigare 27:de söndagen efter Trefaldighet med evangeliet om de tio jungfrurna placeras då såsom n:r 26 bland trefaldighetssöndagarna.

När den svenska kyrkan, i likhet med vissa andra evangeliska samfund, givit kyrkoåret denna avslutning, har detta skett för att församlingens blickar skola inriktas på "sådana Skriftens vittnesbörd, som handla om *döden, världsdomen och evigheten*, hvilka pläga sammanfattas under benämningen: de yttersta, d. v. s. sista tingen." (Ullman). Eskatologien och parusien har på detta sätt fått en stark accentuering i det svenska kyrkoåret. Det är viktigt, att lägga märke till, *hur* man betraktat den sista av det heliga årets söndagar, eftersom Domssöndagen under senare år fått en snäv botkaraktär. Ett utomordentligt vittnesbörd om den majestätiska och kosmiskt högtidliga domssöndagsuppfattning, som utan tvivel är den gamla och den riktiga, ger oss J. O. Wallin, i den psalm, som alltjämt brukas som gradualpsalm på kyrkoårets sista söndag, ps. 587, där hoppet, glädjen, segern står i förgrunden. Ett liturgiskt firande av Kristi återkomst måste, för att vara skriftenligt, ha just dessa inslag. Ty Kristi Kyrka väntar sin Herre med hopp och glädje.

Hans ankomst innebär en dom över onsdagen en seger för rättfärdigheten. Att förbinda firandet av Domssöndagen med verop och botkaraktär är både bibliskt och liturgiskt oriktigt: när Kristus kommer åter, är det för sent med bot och bättring — detta skall ha skett tidigare. Också har ju kyrkoåret sina särskilda bottider. Vad Domssöndagen beträffar ligger ju "julfastan" så nära i tiden, att redan av det skälet införandet av en ny botdag på kyrkoårets sista söndag ter sig egendomligt.

Firandet av Domssöndagen som en dyster och botbetonad dag synes vara en mycket ung företeelse. Fråga är, om detta inte sammanhänger bl. a. med införandet av en liturgisk färgkanon på 1920-talet, där välmenande liturgiker själva komponerat färger för sådana söndagar, som icke funnos i äldre tradition. Påfallande är i detta sammanhang t. ex. G. Lizells färgkanon för Uppsala Domkyrka, där Domsöndagen, jämte Botdagen och Långfredagen får svart (!) färg. Denna strävan synes i Lizells fall bl. a. höra samman med ett önskemål att låta alla liturgiska färger komma till tals så ofta som möjligt. Eljest har tidigt violett föreslagits som liturgisk färg på Domssöndagen, något som i senare tid t. o. m. smittat av sig till söndagen före Domssöndagen, vilket i så fall är mera vettigt, eftersom bot då ännu är bibliskt sett möjlig. Emellertid är *grönt* den enda riktiga liturgiska färgen på såväl Domssöndagen som söndagen före, eftersom det i båda fallen är fråga om *trefaldighetssöndagar* och Påskens efterfirningstid (trefaldighetstiden) som bekant har grön färg. Inlägger man en mera modern eftertionaliserande tolkning i den gröna färgen, måste det ju också utan tvekan framhållas, att grönt såsom hoppets färg passar särskilt väl för gudstjänstbruk på den dag, då Kristi Kyrka firar sin Herres återkomst (jfr gradualpsalmen!).

Det är möjligt, att det är just den felaktiga färgsättningen utav Domssöndagen, som givit upphov till de påfallande liturgiska felaktighe-

ter, som våra senaste kyrkliga böcker fört med sig beträffande liturgien på kyrkoårets sista söndag. Till att börja med måste här anmärkas, att vår nu gällande mässbok för denna dag infört en introitus, som saknar Gloria Patri, alltså av djupaste sorgekaraktär. Här kan f. ö. även antecknas, att introitus på Fastlagssöndagen, Botdagen m. fl. dagar utan Gloria Patri är en felaktighet, då det enligt västerländsk praxis egentligen endast är liturgien i veckan Judica (5:e i Fastan) och Stilla veckan, som i mässan utelämnar Gloria Patri. Redan av detta skäl är det alltså gale med det nuvarande arrangemanget på Domssöndagen. För det andra skall här påtalas införandet av Litanian på Domssöndagen, vilket skedde samtidigt med det Gloria Patri-lösa Introitus. Litanian har i Sverige kommit att alltmer uppfattas som en botbön och används på fastesöndagarna och på veckoböndagar. Tveksamt är däremot användandet av litanian på Fastlagssöndagen, vilket hör samman med en annan liturgisk anomali i svenskt gudstjänstliv: tendensen att låta fastan börja på Fastlagssöndag. Till denna fråga hoppas jag få tillfälle återkomma i annat sammanhang. — Litanian hör icke hemma på den söndag, då Kristi Kyrka hälsar sin återvändande Herre med glädje, om ock med bävan. Båda de påtalande förhållandena synas ha sin grund i den omständigheten, att 1942 års mässbok hänför Domsöndagen till andra serien, något som var okänt i tidigare missale. Att Domssöndagen såsom trefaldighetssöndag och f. ö. på grund av hela sin karaktär och ställning icke hör hemma i andra serien, är uppenbart. Det är därför att hoppas, att vid en kommande revision Domsöndagen överföres till serie IV, där den hör hemma, och att i samband därmed även de övriga felaktigheter, som f. n. vidlåda Domsöndagens liturgi enligt gällande svenska ordningar, komma att rättas till.

Bengt I. Kilstrom

Recensioner

Nordisk koralbok

Nordisk koralbok, utgiven av en kommitté bestående av Harald Andersén, Hans Buvarp, Henrik Glahn, Harald Göransson, Rolf Karlsen, Taneli Kuusisto, Jens Peter Larsen, Carl-Allan Moberg, Søren Sørensen, Mogens Wöldike. Nordiska Musikförlaget, Köpenhamn, 1960.

Vid det nordiska musikforskarmöte, som hölls i Stockholm-Uppsala juni 1954, beslöt de tillstädeskomna musikforskarna att skapa ett internordiskt utskott med uppgift att utarbeta en grundläggande koralssamling omfattande den centrala lutherska melodirepertoaren, vilken kunde tjäna som utgångspunkt för framtida publikationer i de enskilda nordiska länderna.

Denna nämnd har nu slutfört sitt arbete och det har utgivits under namn av Nordisk koralbok. Den vill vara en nordisk "koralharmoni" och är avsedd som rättesnöre för framtida koralböcker i Norden.

Samlingen omfattar 98 melodier, av vilka flertalet härstamma från tyskt 15- och 1600-tal.

Som tydligt framgår av introduktionen utgör koralboken icke ett musikvetenskapsmännens och musikforskarnas inlägg i en rent vetenskaplig debatt om de reformationstida koralerna och deras nordiska öden, utan den utgör ett debattinlägg i en praktisk fråga, som ansetts vara mer eller mindre aktuell i Nordens kyrkor. Någon kontakt med de nordiska kyrkornas officiella organ har veterligen icke eftersträfvats under arbetets gång eller vid dess igångsättande.

Vid arbetet med att framställa denna koralharmoni, som skall vara riktningsgivande för Nordens kyrkor i framtida koralboksrevisioner, har nämnden som princip fastslagit att hänsyn å ena sidan skulle tagas till melodiernas ursprungliga skick och å den andra sidan till den

existerande traditionen. Här kan man rimligtvis spörja vad som menas med den existerande traditionen. Varje kyrka i Norden har veterligen sin eller rent av sina traditioner, någon gemensam "existerande tradition" gives icke.

Nu har emellertid den här fastslagna principen präglad Den danske Koralbog ved Jens Peter Larsen og Mogens Wöldike, Köpenhamn, 1954. Den existerande traditionen, som där beaktas, är givetvis den danska, dokumenterad bl a. i Hans Thomissøns Psalmebog, 1569, vilken psalmbok ingående studerats av den nordiska koralnämndens sekreterare och redaktör, den lärde Doktor Henrik Glahn.

Med utgångspunkt i detta danska koralarbete har koralnämnden kunnat göra det lätt för sig, genom att i ett stort antal av koralerna skriva av denna danska koralbok såväl i fråga om melodi och rytm, som också orgelledsagningen. Understundom är beroendet fullständigt (Ex. nr 22 och 29 m. fl.), i andra fall har man verkställt smärre och någon gång väsentligare ändringar i förhållande till den danska förlagan.

Den koralbok, som presenterar sig som "nordisk" bör med hänsyn till de olika koralernas ursprungliga form och slutliga utgestaltning karakteriseras som tysk-dansk. Någon hänsyn till annan nordisk tradition kan icke beläggas, om man icke dit vill räkna upptagande av några sena melodier, som hämtats ur Roslagskulla handskriften (Upp min tunga och Den blomstertid nu kommer). Denna handskrift är, enligt Ingeborg Lagercrantz, av finländskt ursprung.

Med hänsyn till att Nordisk koralbok gör anspråk på att tjäna som utgångspunkt för framtida publikationer i de enskilda nordiska länderna kan det i denna recension knappast vara anledning till en detaljgranskning av koralmelodierna, men att i stället upptaga några rent prin-

cipiella frågor rörande en revision av den svenska koralboken.

Med en koralbok menar jag då icke en samling melodier från olika epoker, som återges med vetenskapligt akribi, utan att den är en sångbok till en bestämd psalmbok, innefattande en samling melodier från olika perioder i kyrkans historia, men så avfattade att de lämpats för det nutida nationella språket, avspeglade dess nyanser, och rytmiskt så utformad att de skapa en korrekt, meningsfylld deklamation av texten. Först därmed skall den kunna bli bärare av den nu levande församlingens samfälliga andäktiga bön och lovsång.

Accepteras den senare definitionen ställer man frågan: Är det sannolikt att 1500- och 1600-tals koralmelodier i mer eller mindre exakt originalform äro bäst lämpade att förverkliga en sådan koralbok för den nu levande svenska kyrkemenigheten?

Kan 1500-tals melodier utan vidare förenas med 1800 och 1900-talets poesi? En sådan uppfattning har man icke haft i Tyskland vid utformandet av Evangelisches Kirchengesangbuch (Kassel 1951). Denna sångbok har i hög grad varit förebild för den Nordiska koralboken. I Tyskland har man med undanskjutande av senare bearbetningar av Luthers psalmer återgått till hans originaltexter, utan varje omredigering också i de fall då tyska språket så förändrats att ord och uttryck icke längre förstås av nutiden, givas förklaringar under psalmerna. Detta är en mycket långt driven arkaisering, för vilken den Nordiska koralnämnden icke skall beskyllas. Men estetiskt sett har tyskarna vunnit en verklig inbördes samstämmighet mellan text och melodi. Vill man nödvändigtvis uppta 1500–1600-tals melodier i en mer eller korrekt "original" form i en svensk koralbok tarvar ej detta också en återgång till den mustiga, kantiga och svår-förståeliga 1500-tals svenskan? Att kläda 1800 och 1900-talens svenska psalmer i en melodisk och rytmisk dräkt från 1500 och 1600-talen är att skapa ett spänningsförhållande mellan text och melodi.

De ifrågasvarande melodierna äro komponerade för det tyska språket med dess ordmelodi och aksentförhållanden. Dessa äro helt annorlunda i det svenska språket. Vårt språk har helt

unika aksentförhållanden och i vårt land har vi rätt att begära att detta skall beaktas vid utformandet av en svensk koralbok, som bl. a. skall brukas bland barnen i våra skolor. De svenska aksenterna måste få vara avgörande vid den rytmiska utformningen av en koralbok för en svensktalande menighet.

Om detta icke beaktas inträder i sången en deklamation av texten, som är osvensk och som för en litterärt någorlunda bildad sångare ter sig som bevis på bristande intelligens. Det är också uppenbart att en sådan deklamation försvårar tillägnet av texten, synnerligast när det gäller barn, och distraherar den andäktiga bönen. Ett svårartat exempel på en nästan grotesk deklamation finnes i Nordisk koralbok nr 96 (Sv. psb. 345, Vaka själ och bed), där den strama Wallinska texten verkligen icke tillåter en deklamation enligt rytmen i Dreses melodi till Seelenbräutigam, Jesu Gottes Lamm. Ännu märkligare ter sig deklamationen om melodien brukas vid Liedgrens psalm (Sv. psb. nr 414) Ord av evighet, Mästare, som vet. Att nämndens svenska ledamöter icke varit helt blinda för dessa vanskligheter förstår man när det under nr 78 även upptagits ett svenskt alternativ till Werde munter, mein Gemüte. Här är rytmen helt haeffnersk, fullständigt utjämnad. Förmodligen är det väl risken för ett något väl muntert utförande av skolavslutningspsalmen Herre signe du och råde, som föranlett detta avsteg från rytmiseringen.

Det är inte bara aksentförhållanden, som kunnat vålla besvär. Olika metrisk uppbyggnad av psalmerna i de nordiska psalmböckerna ha berett svårigheter. I vissa fall har man då åstadkommit ej blott koralharmoni, utan också psalmharmoni, genom att ändra de svenska officiella böckernas texter. Något häpen blir man, när slutraden i en så mycket brukad psalm som Guds rena Lamm, oskyldig "Giv oss din frid, o Jesu" utbyts mot "Förbarna dig över oss, o Jesu". (Nordisk koralbok nr 49). Och i den svenska psalmen nr 438 har det Wallinska omkvädet, som är så starkt bibelmättat: "Bliv oss när, o Herre Jesu", utbyts mot det danska "Glädje oss Gud i himmelrik" (Nordisk koralbok nr 93). Oavsett den teologiska försvagningen av psalmen, som skett i båda dessa fall, är

den senare ändringen fullständigt främmande för den Wallinska poesi, som präglar psalmen.

Inför Vår Gud är oss en väldig borg har man givit upp försöken att skapa en nordisk koralharmoni, och presenterar två alternativer, båda i helt utjämnad form och rytmiskt oberoende av "original"gestalten samt med metriskt olika uppbyggnad. Båda varianterna lärer inte med fördel kunna sjungas på en gång, utan den svenska varianten får väl sjungas vid nordiska möten i Sverige och den andra i de övriga länderna. Men om detta är avsikten borde ju samma princip ha följts vid de båda ovan omtalade fall, då den svenska texten i den officiella psalmboken har ändrats.

Ett annat exempel på svårigheten att skapa koralharmoni då de olika kyrkornas texter äro byggda på olika metrisk schema finnes under nr 15 i Nordisk koralbok (Sv. psb. nr 68).

Det svenska beståndet av handskrivna koralböcker allt ifrån 1600-talets början, som tyvärr är alltför litet genomarbetat, visar att man här i landet tidigt nog omformat de tyska melodierna på olika sätt inom olika delar av landet och vid olika tidpunkter. Det vill synas som om man redan tidigt företagit en utjämning av rytmen (se t. ex. P. J. Grevillius koralbok, daterad 1676, i KB). Det vore förvisso värt en undersökning om sådana tendenser till utjämning kan ha haft sin orsak ej blott i influensen från musikaliska smakriktningar, utan i strävan att anpassa melodierna till det svenska språket.

I varje fall föreligga här 300 år gamla svenska traditioner, som Sveriges kyrka av i dag icke obekymrat kan underlåta att beakta i arbetena på en svensk koralbok för 1960-talet.

Melodier, som bevisligen äro äldre än 1500-talet, böra under inga omständigheter rytmiskt och melodiskt hämtas ur reformationsårhundradets tyska källor. I fråga om det gregorianska materialet har forskningen tydligt visat att 1500-talet hade ett klenst förstånd på denna äldre musik. De *kontinentala* källorna från denna tid visar en tydlig dekadens. De svenska källorna från denna tid äro synbarligen vida bättre konserverade och för den svenska koralboken finnes all anledning att hämta de gregorianska koralerna därifrån, givetvis efter kollationering med äldre kontinentala källor.

De framdragna 1500-talsmelodierna utgöra icke sällan stämmor hämtade ur körkompositioner (Se nr 2, 5 m. fl.). Deras rytmiska och dynamiska utformning beror självfallet av detta förhållande. En körstämma är icke självklart tjänlig som församlingskoral, utan rytmisk utformning. Vad som kan tolereras i detta hänseende måste provas från fall till fall.

Om harmoniseringen meddelas att den håller sig "inden for traditionelle rammer i enkel firstemmig sats, helt overvejende på klassisk grundlag med 'kantionalstilen' o. 1600 (Hassler, Praetorius, Vulpus o. a.) som forbillede".

Denna fyrstämmiga sats, ursprungligen avsedd icke för orgelledsagning, utan för körsång, har förblivit standardtypen. Också Haefner brukar den med klart uttalad motivering att han tänker sig koralen utförd av fyrstämmig kör (se företalet till 1821 års del av koralboken).

Den tiden borde väl dock nu vara inne då detta problem lidelsefritt må få kunna upptagas till debatt. Borde inte organisten nu kunna frigöras från körtänkandet och i stället få skapa en helt *orgelmässig* ledsagning av församlings-sången. I detta avseende bör i varje fall den nuvarande svenska organistgenerationen var fullt kompetent att uppta ett nydaningsarbete, organisten, koralen och församlingen till fromma.

En motivering till den Nordiska koralboken har varit den ekumeniska aspekten. Man har velat skapa en för Nordens kyrkor gemensam sång, avsedd för gemensamma internordiska sammankomster.

För Sveriges vidkommande inställer sig här ett hemmaekumeniskt problem. Det är bekant att de svenska frikyrkosamfundet, icke utan stora uppoffringar, under de senare årtiondena reviderat sina psalm- och koralböcker och därvid i tillämpliga delar anknutit till de nuvarande officiella kyrkoböckerna. En ändring i dessa innebär rimligtvis att ett spänningsförhållande inträder gent emot de frikyrkliga samfundet. Man frågar sig därför om de föreslagna ändringarna i dessa koraler äro av sådan vikt och sådant värde, teologiskt och estetiskt, att de uppväger olägenheterna av hemmaekumenisk art.

Innan frågan om koralbokens revidering, helt eller delvis, upptages till behandling i Sverige,

synes det mig inte minst ur kyrkomenighetens synpunkt nödvändigt, att de här påpekade och andra spörsmål genomtänkas och grundligt genomarbetas. Den nuvarande svenska koralboken befinner sig icke i sådant skick att förändringar omedelbart måste vidtagas.

Arthur Adell

Högmässans förnyelse

Gustaf Aulén: Högmässans förnyelse liturgiskt och kyrkomusikaliskt. Diakonistyrelsens bokförlag, Stockholm, 1961, 280 s. 20: —.

"Man kan undra om det över huvud finns något område, där så mycket trams och lösligt prat serveras som här."

Detta spontana utrop, för att inte säga utbrott, ur den biskoplige författarens hjärta, läser man i Gustaf Auléns nyss utgivna bok om Högmässans förnyelse (s. 98). Det är ganska uppfriskande att i en så högst allvarlig bok läsa något sådant. Det förekommer i ett referat av debatt om ceremoniella frågor, korstecken o. s. v.

Men man kan kanske ifrågasätta om icke detta utrop kan vara motiverat inte bara inför diskussionen om sådana relativt likgiltiga ting, utan också inför bra mycket i den liturgiska och kyrkomusikaliska debatten över huvud taget. Den har inte sällan frigjort sig från kravet på saklighet och på grundligt underbyggda påståenden.

Om diskussionen nu skall kunna komma loss från trams och lösligt prat på dess områden, så torde ingen vara mera skickad att göra upp-
röjningen och inleda den vetenskapliga diskussionen än biskop Gustaf Aulén. Han har personlig erfarenhet av svensk gudstjänst sedan 70 år tillbaka. Han har varit en uppmärksam gudstjänstdeltagare sedan pojkkåren och in i emeritiåldern. Men han har inte suttit som skäligen passiv åskådare under decennier, utan med liv och själ gått in bland dem som velat högmässans förnyelse, och han har med betydlig glädje sett resultatet. Till detta kommer att han kan se på gudstjänsten med en teologiskt högt bildad lärares öga. Han kopplar icke av sitt teologiska vetande när han står inför praktiska

spörsmål. Han är häpnadsväckande väl bevandrad i vad som rör sig i det just nu aktuella reformarbetet i Tyskland, i Amerika och annorstädes. Han har gjort sig förtrogen med den yngsta forskningen i den tyska reformationstidens liturgiska och kyrkomusikaliska historia. Allt detta ger läsaren en trygghetskänsla av att här vara befriad från trams och lösligt prat, en trygghetskänsla, som icke svikes, även där man har god lust att diskutera ett och annat med författaren.

Om han icke har kunnat undgå diskutabla uttalanden, så beror detta i regel av att den svenska historien på detta fält ännu icke är i detalj grundligt genomforskad. Här föreligger då en stor frestelse att man lägger exempelvis den tyska reformationstidens väl utforskade historia som mall för den samtida svenska kyrkans liturgiska och kyrkomusikaliska historia. Detta är uppenbarligen icke riktigt, och författaren är också på det klara med den lurande faran. Men kanske hans läsare icke alltid är det.

Naturligtvis föreligger här som alltid den risken att en författare okritiskt övertar gängse uppfattningar. En enfaldig yngling ställer frågan: vem har skapat den Stockholmsmässa på svenska som trycktes 1531? Någon tvekan tyckes ej råda om svaret. Författaren ger det "rätta" beskedet: Olaus Petri, den självskrivne förgrundsgestalten i reformationens grundläggande skede. Men hur vet man detta? På titelbladet finnes ingen anvisning härom. Ej heller antyder han detta i det förord till mässan som han introducerar den med och där han ivrigt för-svarar mäs-sa på svenska och vissa ändringar, som gjorts. Jämför man nu detta förord med det han skrivit till handboken på svenska två år tidigare, kan man inte undgå att aktge på skillnaden. I handbokens förord anger han mycket tydligt att det är han som har "utsatt" de olika delarna — men något sådant säges icke år 1531. I handboken 1529 intar Olaus Petri en ganska konservativ hållning emot de medeltida förebilderna, men i mässan göras radikala ändringar: den gamla introitusserien strykes, i Laudamus uteslutas två led av Agnus Dei, perikopläsningen i epistel och evangelium ersättes med fortlöpande läsning, en helt ny prefation skapas, Sanctus skiljes från prefationen. Man kan jäm-

föra brudmässans prefation i handboken — en översättning från medeltida förlaga — med den nya i mässan och deras inledande dialoger och fråga sig: har verkligen samme författare skrivit båda dessa prefationer, som därtill skulle förekomma jämsides med varandra i vigselmässan? De skulle ju ha tillkommit vid samma tidpunkt, eftersom mässan vid tiden för tryckningen varit i bruk i Stockholm och flerstädes i riket (enligt Orsak varför mässan bör vara på det tungomål, som den menige man förståndeligt är). Är detta samme författare? Det bör kunna vara helt tillåtligt att spörja här, som på varje annan punkt inför påståenden i reformationstidens svenska historia: Hur vet man detta? Varpå stöder sig detta påstående, eller på vilka sannolikhetskäl grundas detta påstående?

Ett annat påpekande av historisk art. S. 162 säger förf. på tal om handboken av år 1614 "Det latinska språket, som i viss utsträckning kunnat förekomma under hela reformationstiden, blev nu bortlagt." I sammanhanget insatt låter yttrandet påskina att detta skett genom handboken. Så är emellertid icke fallet. På en punkt anvisar handboken direkt bruk av latinsk sång, nämligen vid Distributionen, där bl. a. också responsoriet *Discubuit Jesus upptas*, liksom skett tidigare fr. o. m. mässan år 1548. Nu kunde någon mena att anvisningen bara råkat följa med av farten vid en avskrift av någon tidigare förlaga. Detta stämmer emellertid icke. I *Liber cantus*, tryckt i Uppsala 1620 *Cum Gratia & Privilegio Regiae Majestatis*, återfinnes nämligen responsoriet fortfarande på latin och för första gången i Sverige med tryckta noter. Detta måste ju bevisa omsorg om att responsoriet alltfört skulle brukas.

I samma *Liber cantus* finnes f. ö. en myckenhet latinsk sång: *Te Deum*, sju *Venitemelodier*, fullständig tidebönsång för jul, påsk, pingst, Mikaelidag och fem stycken begravningsresponsorier. När blev egentligen latinet bortlagt i svensk gudstjänst? Frågan är nog ännu icke besvarad.

Ett mycket inriktat spörsmål rör körsången och församlingssången. Förf. säger s. 56 "I den medeltida kyrkan hade församlingssången blivit starkt tillbakaträngd av körsången". Detta kan ju möjligen i vårt land gälla skolstäderna, liksom

också klostren, där körsång verkligen kunnat förekomma. Men huru reagerades gudstjänsten i det stora flertalet kyrkor, på landsbygden t. ex. där knappast någon mer än prästen och hans medhjälpare svarade för det hela? Vilken roll har församlingen kunnat spela där? Det är utomordentligt vanskligt att bilda sig någon föreställning därom.

När blev församlingssång en verklighet i den svenska mässan? Också här måste man förvisso skilja mellan skolstäder och landsbygd. Och sannolikt också mellan skilda stift och landsdelar. Ett vederhäftigt svar på frågan lär knappast kunna ges utan en inventering av de bevarade musikhandskrifterna från tiden före de tryckta koralböckerna. Ty förrän klockarna lär man ej kunna räkna med någon annan sång än den gamla medeltida. Intill dess, och kanske också för alltid gäller författarens ord (s. 206): "En framställning om dessa ting måste alltså i mångt och mycket röra sig på sannolikhetens och gissningarnas plan." Och det är inte mycket att bjuda.

Förf. har stränga ord att säga om Haeffner. Detta är just nu dagens lösen. S. 77 heter det "Ingen lärar emellertid vilja påstå att Haeffners koralbok av 1820 — vilka förtjänster den än kunde ha — nådde upp till psalmbokens höga standard." Detta är nog något av de mildare omdömena. Men är det rättvist? Till den Wallinska psalmbokens höga standard hör otvivelaktigt sådana psalmer som nr 3 (i nuvarande psalmboken Höga majestät) nr 15 (Dig skall min själ sitt offer bära), nr 45 (Huru länge skall mitt hjärta), nr 57 (Lovsjungen Herrens nåd och makt), nr 89 (Du bar ditt kors), nr 293 (Tvivlan ur min själ försvinne), nr 345 (Vaka själ och bed.) m. fl. Alla dessa psalmers melodier föreligger i Sverige för första gången i Haeffners koralbok, somliga redan i 1808 års koralbok, och somliga bevisligen förelagda för psalmdiktarna av Haeffner. Utan dessa psalmer och koraler hade vår psalmskatt och koralskatt varit betydligt fattigare och standarden i 1819 års psalmbok icke varit så hög som den blev. Veterligen har ännu ingen vågat påstå att någon av Haeffners samtida haft en så omfattande kunskap om det tyska koralbeståndet som han.

När det gäller Haeffner vore det i hög grad på tiden att vi finge en vederhäftig och grundlig undersökning av hans verk. vad han själv gjort och i vilka stycken han beror av sin samtid och sina föregångare. Intill dess torde det vara utskitslöst att få en saklig diskussion utan trams och löst prat.

I sin avslutande genomgång av högmässan försvarar förf. det redan återupptagna bruket att sjunga Kyrie niofaldigt. S. 244 "Något hinder häremot synes icke föreligga, om man utgår från de värdefulla sättningar, som givits i Koralmusik II". Han försvarar detta dels med att Laurentius Petri ansåg det önskvärt, dels "att mässboken av år 1897 bjöd på flera körsättningar till niofaldigt Kyrie och detta t. o. m. utan medverkan av församlingen. Då detta offnågon invändning kunna riktas mot bruket av den i Koralmusik II föreslagna ordningen, där församlingssången icke lidit något intrång." Här till måste först sägas att Laurentius Petri förutsätter ett rent gregorianskt niofaldigt kyrie, icke en sång där den gamla sången uppblandades med annan sångart. Vidare: I den Kgl. Kung. av 16 okt. 1942 då gällande Mässbok I stadfästes föreskrevs uttryckligen att "genom denna kungörelse upphäves hittills gällande häremot stridande föreskrifter." 1897 års ordningar kunna sålunda icke åberopas. Det är visserligen riktigt att Musiken till svenska mässan 1897 innehåller flerstämmiga körsånger till Kyrie, liksom till Laudamus, Sanctus och Agnus Dei och dessa körsånger förutsätter att kören ensam svarar för dessa delar, men dessa körsånger äro av helt annan beskaffenhet än de i Koralmusik II. De äro musikaliskt enhetliga skapelser, medan Koralmusik II blandar samman, såsom i Nr 103, gregorianskt utan orgel — med en bit ur en körsats av T L de Victoria — för att slutligen ge församlingen en möjlighet att sjunga med modernt orgelackompanjemang. En sådan blandning av stilarter kan icke betraktas som förebildlig eller ens acceptabel med hänsyn till en kyrkas musikaliska renommé. I varje fall kan detta icke motiveras vare sig med Laurentius Petri eller 1897 års Musik till svenska mässan.

Högmässans förnyelse är en mycket uppfriskande bok. Den ger goda sammanfattningar och synpunkter. Att den tillika ger anledning till

diskussion på en del punkter ger författaren förvisso enbart anledning till tillfredsställelse. Han är en vetenskapligt skolad man som vet att det är genom en sådan debatt, som all forskning vinner sina resultat.

Arthur Adell

Med skilda tungors ljud...

Framför mig har jag en trave böcker, vilkas titlar utgör ett vältaligt vittnesbörd om tidegårdens ständigt ökade spridning över territoriella och konfessionella gränser. (Se förteckningen i slutet av artikeln).

Först bör vi lyckönska våra danska trosfränder till deras förnämliga nya "tidebog". Inspirationen från den svenska tidegården, redigerad av Adell och Peters, erkännes tacksamt i en avslutande efterskrift och är också mycket påtaglig. Särskilt kyrkoårsmaterialet ansluter sig såväl i omfattning som i textmaterial mycket nära till Den svenska tidegården. Liksom denna uppstår vidare "Dansk tidebog" i sitt veckoofficium åtta tideböner för söndagen och fyra för övriga dagar. Två markanta olikheter finns dock. Den första gäller hymnerna. "Dansk tidebog" innehåller ett stort antal av de traditionella fornkyrkliga och medeltida tidegårdshymnerna i dansk översättning av Harald Vilstrup. Översättningarna tycks i allmänhet vara av mycket god kvalitet. Vågar man hoppas, att Vilstrups bragd skall kunna inspirera svenska diktare till liknande försök? Av de få översättningar vi f. n. har (huvudsakligen av J. A. Eklund) är en del rätt knaggliga och håller ej att slita på. Den andra olikheten gäller psalteriet. "Dansk tidebog" är sammanbunden med 3:e utgåvan av "Bibelske psalmer" (1948), d. v. s. en fullständig psaltarutgåva, som av Gunnar Pedersen redigerats med gregorianska antifoner och anvisningar för psalmodieringen; av särskilt värde är också Svend Aage Nielsens korta teologiska kommentarer till varje psalm. "Bibelske psalmer" fungerar nu som "tidebogens" psalterium, och flera olika förslag till fördelning av Psaltaren meddelas, med hänsyn tagen både till dem som önskar utnyttja hela psalmmaterialet och till dem som vill stanna vid ett urval av mera lättillgängliga psalmer. Detta synes mig i princip vara en föredömlig lösning.

Fullständig musik till ett mot "tidebogen" svarande danskt antifonale föreligger i manuskript, utarbetat av Finn Viderø. Man väntar med spänning på att få se antifonalet i tryck — de ekonomiska förutsättningarna saknas ännu. Viderø är erkänd expert på gregorianikens område, och det danska antifonalet kommer med säkerhet att bli av stor betydelse också för det fortsatta arbetet på svenskt håll. Viderøs antifonale stannar i likhet med vårt svenska Antifonale I vid ett urval av psalmer i veckoefficiet, och Pedersens psaltarutgåva, som är ett betydelsefullt pionjärarbete men knappast torde nå upp till the new standard set by Viderø, kommer enligt uppgift ej att omtryckas i följande upplagor av "tidebogen". Man torde dock kunna förutsätta, att denna även i fortsättningen skall innehålla en fullständig psaltare för bruk vid den lästa tidebönen.

Ett högkyrkligt brödraskap inom tysk lutherdом står bakom utgivningen av "Psalmegebete", vars stomme utgöres av en något beskuren Psaltare: alla 150 psalmnumren finns med, men somliga psalmer är starkt förkortade, synbarligen främst av teologiska skäl. Inga antifoner anföres vid psalmerna; men i slutet av boken, dit allt musikmaterial sammanförts, återfinnes 129 numererade antifoner, disponerade efter de olika psalmtoner. En särskild tabell ger förslag om hur psalmer och antifoner lämpligen kan kombineras, och på ett löst kort ges anvisningar för psalmodien. Måhända är det ekonomiska och typografiska skäl som motiverat att antifonerna med deras melodier trycks för sig; arrangemanget är emellertid så ytterligt opraktiskt, att man frågar sig hur det över huvud skall bli tekniskt möjligt att efter de givna anvisningarna utföra t. ex. en sjungen vesper med flera psalmer och dito antifoner. I psalmtexten finns heller inga accenter markerade. I dessa avseenden är t. ex. Pedersens "Bibelske psalmer" avsevärt bättre redigerad. Men som ett vittnesbörd om det vaknande intresset för tidebön också inom tysk lutherdом äger "Psalmegebete" helt visst sin stora betydelse.

Den franske jesuitpatern Gelineau har redan väckt ganska stor uppmärksamhet genom sitt försök att skapa helt nya melodier för Psaltarens recitation på franska. På grund av sina accent-

förhållanden är franskan särdeles motspänstig mot de gregorianska melodierna, och nykomponerandet blir därför en tvingande nödvändighet, såframt man över huvud önskar få Psaltaren sjungen på folkspråket. Att ett sådant behov gör sig gällande på romersk-katolskt håll är ett märkligt tidens tecken. De evangeliska kyrkorna har gått före i kravet på folkspråkets användande både i mässa och tidegård — den romerska kyrkan kommer så sakteliga efter. "Le Psautier" innehåller en fullständig fransk Psaltare, där varje psalm försetts med anvisningar för recitation enligt père Gelineaus nya psalmtoner, vilka ej räknar med bruk av antifoner. Jag har själv inte ännu varit i tillfälle att höra denna sång utföras; jag kan inte påstå att betraktandet av notbilden väckt någon större entusiasm till livs, men ett sådant studium är ju alldeles otillräckligt för ett rättvist omdöme. Vad som däremot uppväckt min stora entusiasm är de förmåliga inledande förklaringarna och avslutande böner till varje psalm. Här ges i koncentrerad, stilistiskt högstående form och framför allt med djup teologisk insikt den kristna tolkningen av psalmerna; till *detta* skulle vi ha en motsvarighet!

Till sist var det också tre nya svenska häften. Kyrkligt forums fullständiga psaltarutgåva är väl närmast tänkt som ett komplement till den svenska tidegården med dennas mera begränsade psalmurval. Säkerligen fyller utgåvan ett stort behov, främst för den privata andakten. Flera alternativa förslag till psalmernas fördelning meddelas. Skada är dock att användbarheten starkt reduceras genom de ofta illa valda antifonerna.

För den nya upplagan av Birgitta-officiet har jag själv svarat; den följer i stort sett den äldre, av Peters redigerade upplagan. En del antifoner och responsorier är dock nya; dessutom har tillkommit tidebön under dagen samt mässans texter.

"Tidebön under dagen", redigerad av A. Adell, är närmast avsedd för kyrkor där midt-dagsbönen är enda förekommande tidebön eller i varje fall den enda utöver completoriet. Den lilla volymen innehåller 31 tideböner fördelade på månadens dagar jämte ytterligare 19 för olika kyrkoårstider. Den innehåller intet nytt textma-

terial i förhållande till Den svenska tidegården utan har endast lånat och omredigerat material som eljest anvisas för de större tideböerna matutin, laudes och vesper. För parallellt bruk tillsammans med t. ex. daglig laudes och vesper är den därför knappast lämplig – då blir dubbleringarna alltför många. Men för dem, vilkas kontakt med tidegården förmedlas huvudsakligen blott genom middagsbönen, kan den nya utgåvan säkert bli en hjälp till ökad inlevelse i denna så rika andaktsform.

Ragnar Holte

Dansk tidebog ("Den danske Tidegaerd"). Tilrettelagt af Dag Monrad Møller, Finn Viderø, Harald Vilstrup. Udgivet af Regin Prenter, Finn Viderø, Johs. Eilschou-Holm, Dag Monrad Møller, Ethan Rosenkilde Larsen, Per Aagard. Theologisk Oratoriums forlag, Bringstrup pr. Ringsted 1961.

Psalmgebete. Im Auftrag der Evangelischen Michaelsbruderschaft in Verbindung mit Herbert Goltzen und Horst Schumann herausgegeben von Wilhelm Stählin. Mit einem musikalischen Anhang bearbeitet von Harald Wolff. Zweite Auflage. Johannes Stauda-Verlag, Kassel 1961.

Le Psautier de la Bible de Jérusalem. Invitatoires et prières conclusives par J. Gelineau, S. J., D. Rimaud, S. J. Introduction, notes et psalmodie par Gelineau. Les Editions du Cerf, Paris 1961.

Psaltaren och andra bibliska sånger, ordnade för tidegårdsbruk med vardagsantifoner och några förslag till psalterier. Utgiven av Lars Lindhagen. Bokförlaget Kyrkligt Forum, Saltsjöbaden 1961.

Officium Sanctae Birgittae. Tidegård och mässa på den heliga Birgittas minnesdag. Andra, reviderade upplagan. Sammanställt av Knut Peters † och Ragnar Holte. Gleerups, Lund 1961.

Tidebön under dagen. Ur Den svenska tidegården, utgiven av Arthur Adell och Knut Peters †, sammanställd av Arthur Adell. Gleerups, Lund 1961.

Danskt förslag till högmässoliturgi

Bland Nordens lutherska kyrkor har den danska f. n. utan tvekan den torftigaste högmässoliturgien. Theologisk Oratorium, som står bakom utgivningen av "Dansk tidebog", har också mässans liturgiska restauration på sitt program. En av oratoriet tillsatt kommitté, bestående av Joh. Berthold Boysen, Carl Didier Gautier, Johannes Laerkes och Gunnar Ovesen, har särskilt arbetat med denna fråga och har nu framlagt ett konkret förslag till ny dansk högmässoliturgi. För den musikaliska utgestaltningen har Chr. Vestergaard-Pedersen svarat. Förslaget föregås av en kort historik över mässans liturgiska utgestaltning genom tiderna.

Förslaget förutsätter att skriftermålet hålles som en särskild akt före högmässan. Högmässaordningen saknar därför den vanliga allokutitionen och syndabekännelsen. Efter den för Danmark originella ingångsbönen (som brukar läsas av en lekman) samt ingångspsalmen följer därför omedelbart Kyrie samt Gloria jämte fullständigt Laudamus. (Det traditionella introitusmomentet har man ej sökt restaurera). Där efter följer på vanligt sätt kollekthön och textläsningar. Mellan episteln och gradualpsalmen har inskjutits ett trefaldigt Halleluja (bortfaller under fastan). Som alternativ till den apostoliska trosbekännelsen anföres också den nicenska, som av kommittéerade särskilt förordas. Här följer predikan, omgiven av psalmsång och följd av allmän kyrkobön.

Störst intresse erbjuder onekligen försöket till mässkanons restauration. Problematiken kring denna fråga behandlas utförligt i inledningen och koncentrerar sig som väntat i det vanliga dilemmat, att den fornkyrkliga ordningen prefation-instiftelseord-anamnes-epikles, där själva konsekrationbönen kommer efter instiftelseorden, är svårförenlig med den senmedeltida och lutherska uppfattningen av instiftelseorden som konsekrationord. Det lösningsförsök som framlagts förtjänar i hög grad att uppmärksammas också i den svenska diskussionen. Det anknyter nämligen till bönen före instiftelseorden i HB 1942 men ger denna en klarare utformning som anamnes och epikles, varefter instiftelseorden följer. Den fornkyrkliga ordningsföljden blir således omkastad. Att epiklesen i varje fall

måste omplaceras, torde ha stått klart vid alla nyare försök på lutherskt håll till restaurering av detta moment. Omplaceringen av anamnesen är inte lika given, ty på detta sätt mister den sin naturliga anknytning till instiftelseordens slutord ("... till min åminnelse"). Beaktansvärt är försöket att genom bönen ingress klarare anknyta bakåt till prefation och Sanctus ("Ja, hellig er du, himlens og jordens Herre, hellig er også din enbårne Søn, Jesus Kristus...")

Gången i nattvardsmässan blir den, att prefationen (ett flertal alternativ), inledd av Pax (en omplacering som avgjort är mindre lycklig) och Sursum corda leder över i Sanctus med Benedictus och åtföljes av "fortsatte taksigelser, anamnese og epiklese" samt instiftelseorden. Här kommer, något abrupt, Agnus Dei, följt av kommunionbön, Fader vår och omedelbart därpå kommunionen. Avslutningen har endast tack-sägelsebön och den aronitiska välsignelsen (märkligt nog intet Benedicamus).

Mässmusiken kännetecknas av strävan till största möjliga enkelhet. Den bygger på gregorianskt material, men neumer och melismer har i stor utsträckning upplösts eller förkortats, så att melodierna får huvudsakligen syllabisk uppbyggnad. Emot en sådan bearbetning kan givetvis anföras skäl både för och emot. Musiken blir troligen lättare att utföra som församlings-sång; samtidigt går dock något av själva grundkaraktären i den gregorianska musiken förlorad. Jag är själv rätt positiv till förenklingar i t. ex. Laudamus och Credo, såsom här föreslagits, men finner melodierna till Kyrie, Sanctus och Agnus Dei ytterst torftiga, ja tråkiga. Svensk erfarenhet torde visa att de vidtagna förenklingarna i prefationstenen knappast är nödvändiga. Hela kanon är tänkt sjungen; efter Sanctus återknytes till prefationstenen fram till epiklesen, där ett slags övergång sker till Thomas Laubs sättning av instiftelseorden; denna återkommer också i kommunionbön och Fader vår. Har Laub möjligen inspirerats av mozarabiska liturgien? I varje fall torde melodien till Fader vår vara hämtad därifrån — enligt min mening det musikaliskt bästa inslaget, medan instiftelseordens melodi med sin vacklan mellan olika tubor — den verkar närmast som en blandning

av prefations- och Pater noster-tonerna — icke verkar tillräckligt stramt hållen.

Ragnar Holte

Dansk Højmesseliturgi. Et forslag udarbejdet af et udvalg nedsat af Theologisk Oratorium. Theologisk Oratoriums Forlag, Bringstrup 1960.

Introitussång för Finlands kyrka

Vid den senaste revisionen av Finlands handbok, såväl den finsk- som den svensktalande församlingens, försågs samtliga sön- och helgdagar med nya introitustexter. I enlighet med sedvänjan i våra nordiska kyrkor fastställdes texterna utan nödig kontakt med kyrkomusikerna. När nu handbokskommitténs musikutskott, och närmast Taneli Kuusisto och Harald Andersén fått i uppdrag att förse texterna med musik, visade dessa sig alldeles för korta för att melodier till dem skulle kunna hämtas ur gradualenas klassiska introitusmelodier.

I denna belägenhet har musikutskottet, klokt nog, icke försökt någon motsvarighet till de svenska "koralintroitus", som lancerades i Mässbok I 1942. I stället valde man att gå till antifonale och att där ur det rika tidegårdsmaterialet hämta fram enkla, goda melodier, som kunde anpassas för de korta introitustexterna. Förvisso var detta en mycket klok åtgärd, som därtill kan förväntas göra introitussången spridd i kyrkor, också med måttliga musikaliska resurser. Därmed banas säkerligen väg för en mera krävande gregoriansk sång.

Den nu introducerade introitussången sjunges helt av kören och psalmen som i regel består av två, tre eller flera versar jämte Gloria Patri, utföres av tvenne grupper i kören, som utföra vardera helversar. Antifonen kan upprepas på olika sätt, bl. a. också efter varje psalmverspar. Därmed anknyter man till ursprungligare praxis. Allt detta är helt förebildligt.

Psalmen utföres givetvis med tidebönspsalmodi, varvid dock initium upprepas vid varje ny vers. Detta ger psalmodien en förhöjd pregnans och gör antifonens upprepning naturligare.

Melodierna ha valts ur nu gällande Antifonale romanum eller monasticum. Därmed har man givetvis känt sig på den säkra sidan ifråga

om vederhäftig förlaga. Detta är emellertid inte alldeles visst. Åtskilliga av de nuvarande antifonmelodierna i de nämnda förlagorna ha nämligen fått sin nuvarande gestalt vid omredigeringar av texten i breviarierna. Åtskilliga av dessa omredigerade melodier stå alls icke i nivå med beståndet i den klassiska gregorianiken. Många av de allra enklaste, bästa och äldsta antifonerna, t. ex. i veckoofficiet, äro helt försvunna ur de romerska antifonalerna. Vid urvalet är det därför uppenbarligen nödvändigt att jämföra den nuvarande romerska formen med de klassiska urkunderna. Eljest tvingas man vid adaptationen till nytt språk att bearbeta en redan gjord bearbetning.

Utan att ingå i detalj på huru man klarat dessa och liknande spörsmål, kan man konstatera att musikutskottet lyckats finna vackra melodier, representerande samtliga tonarter. Inte sällan har man kunnat hämta antifoner för de olika kyrkoårstiderna ur motsvarande latinska de-temporesånger. Som helhet synes i varje fall den svenska adaptationen flyta vackert, den motsvarande finska kan jag ej bedöma. Textunderläggningen av psalmerna är förebildlig. Så långt möjligt har man valt att behålla tonarternas originallägen, understundom med recitation t. o. m. på c^1 , vilket för de flesta körer torde vara i högsta laget för en vacker, mjuk recitation.

A. Adell

Kyrkoårets introitussånger 1 — Utgivare: *Finlands Svenska Kyrkosångsförbund Helsingfors*. 1961.

Kirkko Vouden Introituslaulut 1–3. Julkaistija: Suomen Kanttoriurkilitto, Helsinki. 1961.

Jeppesen: Italiens orgelmusik

Den danske forskaren, tonsättaren och pedagogen Knud Jeppesen (f. 1892) har gjort sig internationellt känd främst genom sin utomordentliga lärobok, föregången av en avhandling, i kontrapunkt. Jeppesen bygger detta sitt arbete på Palestrina-skolan. År 1943 utkom ett stort arbete av Jeppesen med titeln "Die italienische Orgelmusik am Anfang des Cinquecento" och det är detta arbete som nu utkommit i sin andra

omarbetade och utökade upplaga. Arbetet omfattar två delar, en textdel (I) och en musikdel (II). Ur första delen skall särskilt framhållas ett kapitel "Der klassische Orgelbau in Italien" som utförligt behandlar italienska orglar under 1400- och 1500-talen och där Jeppesen utförligt redovisar dispositioner och registreringar. Musikdelen innehåller bl. a. en mycket intressant orgelmässa "Messa de la dominica" av Jaches Brummel. Denna mässa är en alternatimmässa komponerad över temata ur XI (Kyrie — Gloria) och XVII (Sanctus — Agnus Dei) mässorna ur nu gällande Graduale Romanum. Mässan är avsedd att utföras så, att vissa sångpartier utsluts och i stället spelas på orgeln motsvarande satser av Brummel.

Dessa båda böcker är av utomordentligt värde och rekommenderas på det allra bästa för såväl musikhistoriskt studium, studium i denna tids uppförandep Praxis som studium av en för alltför många okänd men utsökt fin musik.

Albert Sjögren

Knud Jeppesen: "Die italienische Orgelmusik am Anfang des Cinquecento". Wilhelm Hansen Musikförlag, Köpenhamn, 1960. Del I 40: — kr. del II 30: — kr.

Ny körmusik

Få personer har betytt så mycket för den renässans på körsångens område, som de sista decennierna fortgått och alltjämt fortgår i vårt land, som Gottfrid Berg. Vi behöver bara tänka på körsamlingarna "Läroverkskören", "Sacrae Canticiones", "Madrigaler och körvisor" och "Körmusik" som han sammanställt och utgivit men också på den mängd, såväl sacrala som profana körkompositioner som han givit oss. Det med stor förväntan man tager del av Gottfrid Bergs nya körsamling "De tempore" (NMF, Stockholm, pris 8: —) som är en samling på 26 sånger för lika många sön- och helgdagar under kyrkoåret, alla skrivna för 4-st. bl. kör a cappella utom två för 3-st. bl. kör a cappella (SAB). Till skillnad från de ovan nämnda samlingarna härstammar alla kompositionerna i denna samling från Bergs egen penna. Av de 26 kompositionerna har Berg hämtat texter till åtta från psalmboken medan andra fått sina texter från t. ex. evangeliebokens

böner på resp. helgdagar eller från Psaltaren. Att så många tonsättare hämtar sina hymntexter från psalmboken är bara att beklaga, då man vid användandet av sådana hymner i gudstjänsten gör psalmvalet ännu mera begränsat. "De tempore" är en samling som varmt kan rekommenderas till alla körer ty Berg uppfyller även här de stora förväntningar man lärt sig sätta på hans kompositioner. För såväl den avancerade kören, som den med mindre resurser finns här lämplig repertoar. För den senare kategorien skall särskilt nämnas "Det brinner en stjärna klar" (Trettondedag jul), "Gud vare tack och ära" (Mikaelidagen) och den trestämmiga "Lov vare dig, o Jesu Krist" (Jungfru Marie Bebådelsedag). I den sistnämnda har Berg lånat såväl text som melodi från svenska koralboken (Sv. ps. 62) vilket gör att denna sats med fördel kan användas även vid alternatimsång. Vågar vi hoppas att Nordiska Musikförlaget kommer att utge de i samlingen ingående kompositionerna även separat?

Valdemar Söderholm håller på att bli något av en ny Gottfrid Berg, ty han har givit oss vad vi länge har saknat för våra barnkörer. På SKDB finns en serie "Kyrkans barnkör" och av det tjugotal stycken som utkommit här, svarar Söderholm för alla utom ett. Detta är på intet sätt att beklaga, snarare tvärtom, ty Söderholm besitter en osedvanlig kunskap och kännedom om just denna sorts kör, vilket tillsammans med hans stora kompositionstekniska kunnande svarar för det strålande resultatet. Undertecknad har haft möjlighet att använda en hel del av dessa satser, såväl i barnkör som ungdomskör och har således även praktiskt kommit underfund med hur geniala de är. Drygt hälften av de Söderholmska alstren är sättningar på äldre melodier medan återstoden är egna nykompositioner. En uppräknings av hela serien skall här inte göras, utan endast nämnas några, som enligt anmeldaren är värda särskilt intresse. Först då "De händerna" (text: Hjalmar Gullberg) för enstämmig kör a cappella, "Kärlek av höjden" (Sv. ps. 238) för sopran och alt med c. f. i alten, "O Jesu Krist dig till oss vänd" (Sv. ps. 214) och "Jesus från Nasaret går här fram" (Sv. ps. 48) båda med två blockflöjter, den första för 3-st. kör den senare för 2-st. kör och slutligen

den kanske bästa "O Kriste, du som ljuset är" (Sv. ps. 445) för 3-st. kör a cappella (SSA). Fyra motetter av Söderholm ingår även i serien "Kyrkans barnkör" nämligen "Jag lyfter mina ögon upp till bergen" (Psalt. 121: 1, 2), "Vandren medan I haven ljuset" (Matt. 12: 35–36), "Herre, till vem skulle vi gå" (Joh. 6: 69) och "Kristus blev för vår skull lydig" (Fil. 2: 8–11) samtliga för 3-st. kör a cappella (SSA). Det är en skönhet och klarhet i dessa motetter som för tankarna till den store Hugo Distler. På samma förlag (SKDB) har även utkommit två kompositioner för bl. kör a cappella av samme tonsättare "Denne Jesus" (Apg. 1: 11) motett på Kristi Himmelfärdsdag samt "Hosianna Davids Son" (Psalt. 89: 1–5). Den sistnämnda är skriven för 3-st. barnkör och 4-st. bl. kör a cappella efter klassiskt mönster, psalmodien, så att köerna svarar varandra genom att sjunga varannan vers och slutligen förenas. Denna kompositionsform att tillsammans använda barnkör och blandad kör hälsas med glädje, då den säkerligen fyller ett behov. Låt oss få mera av detta slag.

Torsten Nilsson fortsätter sin utgivning av evangeliemotetter (NMF). Det är ofta stora krav tonsättaren ställer på köerna, många gånger större än Sven-Eric Bäck i sina omdiskuterade motetter, då Nilsson inte kännetecknas av samma väl avvägda stämföring. Dock är det något, som trots allt fascinerar, kanske är det det målande tonspråket och viljan att framhäva väsentligheter, t. ex. i motetten på Påskdagen. Motetten börjar lugnt och tillbakahållet för att sedan göra en väldig stegring fram till evangeliets höjdpunkt "Han är uppstånden". Ordet "uppstånden" sjunges i ett sextämmigt jubelackord varefter den följande frasen beskriver en fallande kurva till texten "Han är icke här". Mycket betänksam blir man dock inför Torsten Nilssons förfarande då man studerar de två evangeliemotetterna för Andra söndagen i Advent "Och då skall man få se" och "Detta släkte skall icke förgås", som är i det närmaste identiska vad notbilden beträffar medan texterna är helt olika. Många av Nilssons motetter går också att använda som hymner på andra helgdagar, vilket står angivet på körbladen men deras egentliga användning är dock som evangeliemotetter d. v. s. att den tonsatta texten sjunges

av kören i sitt sammanhang, alltså ersätter de lästa textorden.

Det är ingen avundsvärd ställning Torsten Nilsson står i att utge motetter samtidigt som SKDB fortsätter utgivningen av Sven-Erik Bäckes motetter. Ytterligare två av Bäckes motetter har utkommit nämligen "Natten är framskriden" (Första söndagen i Advent) och "Och ordet vart kött" (Juldagen) båda för 4-st. bl. kör a cappella. Stor musik av en stor tonsättare.

Det har under senare år blivit allt vanligare att vid nattvardsgång under distributionen kören sjunger en hymn. Förslag på sådana hymner finns i de båda delarna av Koralmusik, men vi behöver mera repertoar härför. Ett värdefullt tillskott är Lars Edlunds Communio, fyra nattvardsmotetter (SKDB). Texterna har Edlund hämtat ur Psaltaren och alla utom en, som är skriven för 3-st. bl. kör a cappella, är skrivna för 4-st. bl. kör a cappella. Edlund har tidigare visat prov på sitt stora kunnande i olika körsatser men detta är något nytt och något större.

Den sacrala manskörsrepertoaren är inte stor. Lennart Hedvall har bidragit med två sånger till texter av Anders Frostensson "Nu är din segertimme" och "Herre du har skapat allt" båda på Nmf. Den förstnämnda har tonsättaren även utgivit för 3-st. barn- eller damkör (Nmf) liksom ännu en Frostenssondikt "Du böjde dig ned över jorden". Den senare höjer sig avsevärt över de övriga.

Göteborgsorganisten och tonsättaren Sven-Eric Johansson har på Nmf utgivit två tonsättningar för 4-st. bl. kör a cappella av Bengt E. Nyström dikter "Som sådden förnimmer" (Sv. ps. 458) och "Mitt liv rinner bort", båda tidigare utgivna på utgivna på Svenska Missionsförbundets förlag. Styckena rekommenderas varmt. En fin inkörsport för alltför treklångsbundna körer mot nyare och större vidder.

Olle Nilssons "Bär Jesu minne i ditt bröst" (4-st. bl. kör a cappella, Nmf) till text av J. O. Wallin (Sv. ps. 183: 3-4) påminner inte bara i notbilden om Sven-Eric Johansson. Ett gott betyg. Även Gunnar Thyrestam har valt en Wallinpsalm "Lik Petrus jag på villans stig" (Sv. ps. 189: 4-5) till sitt bidrag för de fyrtåmmiga körerna. Ett fint stycke.

Två nya namn möter vi på nya körmöter

från Nmf. Olle Widestrand: "Jag ber Dig, tänd i mig ditt ljus" (4-st. bl. kör a cappella) och Sven Lindroos: "Vise män" (4-st. bl. kör, flöjt och orgel). Widestrands komposition är ojämn, vilket inte kan sägas om Lindroos'. Hur kan man offra papper och trycksvärta på sådant.

I serien "Unga sjunga" (Nmf) har utgivits fyra sånger av Gustaf Bjarnegård. Den i anmälarens tycke bästa, är en 3-st. sats (SSA) på Sv. ps. 44 "Jerusalem häv upp din röst". En koralpartita över Sv. ps. 50 "Förlossningen är vunnen" (SSA, soli, blockflöjter och orgel) av samme tonsättare tillhör inte hans bättre alster, kanske snarare tvärtom.

Av icke svenska tonsättare skall här nämnas två verk, Knud Jeppesens kantat "Upp, I kristne rusten eder" (Nmf och Wilhelm Hansen, Köpenhamn) samt Hans Friedrich Micheelsen "Kommen till mig, I alle" den förra för 4-st. den senare för 3-st. bl. kör a cappella. Som alltid kännetecknas Jeppesen av en klarhet och klangskönhet och tekniskt är kantaten överkomlig även för icke avancerade körer. En del diviseringar bör inte avskräcka. Inte heller Micheelsens tonsättning av Matt. 11: 28 bör erbjuda några svårigheter utan rekommenderas varmt.

Jämsides med utgivandet av ny körmusik har på SKDB även utgivits ett antal körsatser av äldre mästare såsom Vulpius, Schütz och Gesius. Ett värdefullt tillskott till hymnrepertoaren. På dessa hymnblad finns även angivet när ifrågasvarande hymner kan användas, något som vi tackar för.

Albert Sjögren

Ny orgelmusik

"Måste kyrkomusik vara pastisch", frågade tonsättaren, prof. Karl-Birger Blomdahl vid en kontaktkonferens mellan tonsättare, präster och kyrkomusiker i Uppsala i höstas. Frågan kan anses berättigad, för om vi kyrkomusiker skall kritiskt granska oss själva och den musik vi framför, måste vi erkänna, att vi oftast är bundna av slentriantänkande. Vi är i allmänhet inte beredda att bereda den nya (läses: radikalar) musiken sin rättmätiga plats i kyrkan. En av anledningarna är säkert, att det ännu så länge

finns ganska lite sådan musik utgiven framförallt då för orgel, kören har av någon anledning blivit lyckligare lottad än orgeln. Det är därför med glädje man hälsar de orgelverk av Bengt Hambraeus (*Liturgia pro organo*), Lennart Hedvall (*Svit för orgel*) och Hilding Hallnäs (*Pietà*) som utkommit på svenska Kyrkans Diakonistyrrelsens Bokförlag (SKDB). "*Liturgia pro organo*" är en svit av fem satser (*Introitus*, *Litania*, *Choral*, *Alleluia* och *Amen*) vilka alla skall spelas *attacca*. Satserna står i god balans mot varandra. Rikligt med anvisningar för tempo, registreringar och dynamik finns. I första satsen har tillsammans med de två vanligaste klaverna även altklaven använts för att underlätta notering och notläsning. Detta Hambraeus verk är i anmälarens tycke det bästa som under året utgivits av svensk orgelmusik.

Lennart Hedvall arbetar i sin orgelsvit med tolvtonsteknik. Passacagliatemat i första satsen är en tolvtonsserie som återkommer tolv gånger, men varje gång transponerad så att insatserna sker i tur och ordning på seriens alla toner. Denna tolvtonsserie är för övrigt det material på vilket svitens alla satser, förutom den inledande passacaglian, *Capriccio*, *Arioso*, *Toccata* och fuga, bygger. Utom den välbalanserade passacaglian skall även tredje satsen, det utsökt fina *ariosot* framhållas.

Vid den ovan nämnda kontaktkonferensen i Uppsala spelades de här upptagna verken av Hambraeus och Hedvall vid en orgelkonsert i domkyrkan. "*Liturgia pro organo*" spelades av Henrik Jansson, vilken för övrigt tillägnats verket, medan Hedvalls svit spelades av Sven-Eric Johansson. Denne spelade även ett eget *Agnus Dei* för orgel, som i undertecknads tycke var ett stycke fullt i klass med Hambraeus'. Kan vi hoppas att även detta kommer ut på SKDB? Med tolvtonsteknik arbetar även Hilding Hallnäs i sitt lilla orgelstycke *Pietà*. Stycket kännetecknas av en mycket fint avvägd stämföring och mildt dissonerande harmoniska element. På samma förlag (SKDB) har också utkommit "*Två dalakoraler*" bearb. för orgel av Gustaf Bjarnegård. De två koralerna är "*Kom, Helge Ande, till mig in*" (Sv. ps. 138) och "*Så högt har Gud, oss till stor fröjd*" (Sv. ps. 30) och melodierna är efter Pers Karin Andersdotter. De

båda bearbetningarna är enkla okomplicerade och användbara. Den första blir måhända något enahanda, genom att mellanspielen hela tiden anknyter till melodins första fras och överstämman här hela tiden kretsar kring tonen *ciss*. Trycket från SKDB är på samtliga här ovan nämnda orgelkompositioner klart och lättläst, med undantag för den sista dalakoralen, som borde fått taga två sidor i anspråk i stället för att som nu bli hopträngd på en sida. Till slut ännu en fråga SKDB. Måste priset på Hambraeus "*Liturgia pro organo*" och Hedvalls *Svit* för orgel vara så högt som 15:— kronor per styck? Det främjar inte spridningen av denna goda musik.

På Norsk Musikforlag, Oslo har av domorganisten Arild Sandvold utkommit variationer för orgel över "*Eg veit i himmerik ei borg*" och "*Herre, jeg hjertelig ønsker å fremme din ære*", två norska folkmelodier. Det är ingen tvekan om att Sandvold är en oerhört kunnig tonsättare, han utnyttjar bl. a. en mängd kontrapunktiska finesser, framförallt i variationerna över den sistnämnda melodien, men stundtals blir det trots allt väl torrt och nyktert.

Henry Lindroth har på Nordiska Musikförlaget utgivit en orgelkoral "*Vid evighetens brunnar*" (Sv. ps. 592). Tyvärr har ju denna psalm i vår koralbok fått samma melodi som "*Den blomstertid nu kommer*" (Sv. ps. 474) vilket ju djupt måste beklagas. Detta kan nu inte Lindroth lastas för. Hans orgelkoral är ett mycket bra stycke som verkligen kan rekommenderas. Måhända skulle man i stället för nyansbeteckningarna ha önskat registrerings- och manualanvisningar. Den som har små händer kan få svårigheter med legatospelet på grund av stora ackord (t. ex. takterna 5—6 och 8). På samma förlag har utkommit *Adagio* för orgel av Oskar Lindberg. Det är Henry Lindroth som har transkriberat det bekanta körstycket "*Pingst*" (av tonsättaren själv transkriberat för stråkorkester). Här är det alltså gjort för orgel. När är det tänkt att det skall användas. I gudstjänsten (Kyrkliga förrättningar är gudstjänster) hör det inte hemma. Vad skall sådant tjäna till?

Albert Sjögren

Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik herausgegeben von Friedrich Blume. Band 9: Del Mel — Onslow. Bärenreiter Verlag. Kassel — Basel — London — New York 1961.

Sedan 1961 föreligger nionde bandet av det kända tyska musikaliska uppslagsverket

MGG. Man har länge undrat över dess slutliga proportioner, och nu meddelas, att verket troligen kommer att omfatta 15 band, nära nog dubbelt så många som ursprungligen planerats. Orsaken uppges vara dels det starka inslaget av icke tysk musikforskning, dels de överraskande många nya forskningsresultaten på många områden.

G. Z.

Universitetsbiblioteket

14. NOV. 1962
LUND

Kyrkans ämbete som Kristus-representation

En kritisk analys av nyare ämbetsteologi

Pris hft 20: —

Sedan Anders Nygrens "Den kristna kärlekstanken" utkom (1930), torde inte någon avhandling inom den systematiska teologin i vårt land ha väckt sådan uppståndelse som "Kyrkans ämbete som Kristus-representation".

Ur recension i Hallands Nyheter av rektor Torsten Åberg

... en vetenskaplig avhandling, som i sin lugna, lidelsefria saklighet torde kunna inräknas bland det förnämsta, som svensk teologisk forskning kunnat prestera under de senaste decennierna . . . Anmälaren har frågat sig själv, om han någonsin har läst någonting så fascinerande som denna sakligt lågmälda och med något av etsningens konturskarpa klarhet genomförda teckning av den romersk-katolska kyrkans hierarkiska uppbyggnad.

Ur recension i SDS av teol. dr Gustaf Dahlbäck

GLEERUPS

ORDET OCH KYRKAN

är en serie smärre skrifter, som vill belysa den teologiska problematiken i en rad aktuella kyrkliga frågor.

Följande skrifter har hittills utkommit:

Gustaf Wingren, <i>Kyrkans ämbete</i>	3: 50
Ragnar Bring, <i>Bibelns auktoritet och bibelns bruk</i>	4: 25
Per Erik Persson, <i>Romersket och evangeliskt</i>	4: 25
Sten Rodhe, <i>Kyrkan och skolan</i>	3: 50
Gustaf Wingren, <i>Svenska kyrkans ekumeniska ansvar</i>	3: 60
Henrik Ivarsson, <i>Kyrkan och diakonin</i>	3: 60
Gunnar Hillerdal, <i>Kyrka och socialetik</i>	6: 75
Carl Gustav Diehl, <i>Kristendomens möte med religionerna</i>	7: 75

Priserna exkl. oms.

GLEERUPS

1932—1962

DEN SVENSKA TIDEGÄRDEN

sammanställd av *Arthur Adell* och *Knut Peters* (†) har under dessa trettio år utgivits från vårt förlag. Under de tre decennier har nya delar av Tidegården sett dagen och utvidgade upplagor följt varandra, vilket synbarligen innebär att Tidegården har nått ut i allt vidare kretsar och vunnit förtroende i skilda läger.

Nu aktuella:

TEXTEN

Den svenska Tidegården

5:e upplagan av år 1959

Pris: Klotb. 19: —. Skinnb. 30: —.

Kyrkans aftonbön

innehåller completorierna för veckan och för kyrkoåret.

4:e upplagan år 1960.

Pris: 4: 35.

Söndagens completorium

Särtryck ur Kyrkans aftonbön.

Pris: 30 öre; 50 ex. 12: —; 100 ex. 21: —.

Tideböner för ungdom

7:e upplagan 1959

Pris: 1: —; vid köp av minst 50 ex. 85 öre.

NYHET 1961

Tidebön under dagen

Innehåller korta tideböner för varje dag under en månad och för kyrkoåret. Lämplig då en kort tidebön dagligen hålles i kyrkan eller i skolan.

Pris: 6: —.

MUSIKEN

Det svenska Antifonalet

Del I 1949

Innehåller musiken till Veckans tideböner.

Pris: 25: —.

Del II 1959

Innehåller musiken till Kyrkoårets tideböner.

Pris: 50: —.

CWK GLEERUP BOKFÖRLAG / LUND